

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

FINANČNÍ GRAMOTNOST V OLOMOUCKÉM KRAJI A JEJÍ HODNOTOVÉ SOUVISLOSTI

Diplomová práce

Autor: Bc. Zuzana Řeháková
Vedoucí práce: Mgr. Ivan Drábek

Olomouc 2019

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora: Bc. Zuzana Řeháková

Název závěrečné písemné práce: Finanční gramotnost v Olomouckém kraji a její hodnotové souvislosti

Pracoviště: Katedra křesťanské výchovy

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ivan Drábek

Rok obhajoby diplomové práce: 2019

Abstrakt: Cílem práce je zjistit do jaké míry souvisí finanční gramotnost jedince s hodnotami získávanými jak prostřednictvím výchovy v rodině a ve škole, tak také způsobem trávení volného času. Tento cíl se jsme se snažili naplnit pomocí hledání souvislostí mezi úrovněmi finanční gramotnosti a preferencí šesti vybraných hodnot. Sběr dat proběhl pomocí dotazníkového šetření v rámci Olomouckého kraje. K potvrzení nebo vyvrácení hypotéz jsme využili metodu analýza rozptylu (ANOVU). Mezi vybranými hodnotami se nám podařilo prokázat souvislost, kromě jedné hodnoty, kde nebyl prokázán statisticky významný vztah.

Klíčová slova: finanční gramotnost, hodnoty, Olomouc, volný čas, hodnotový systém

Souhlasím s půjčováním závěrečné práce v rámci knihovních služeb.

Bibliographical identification

Title of the graduation thesis: Financial Literacy in the Olomouc Region and its Consequences for Preferences of Selected Values

Author's first name and surname: Bc. Zuzana Řeháková

Department: Department of Christian Education

Supervisor: Mgr. Ivan Drábek

The year of presentation: 2019

Abstract: The objective of the thesis is to find out to what degree it the financial literacy of a person connected with the values earned via family care, taught at school or learned by the means of spending one's free time. We tried to achieve the objective by searching for a connection of financial literacy levels and the preference of six chosen values. The data was collected via questionnaire distributed in the Olomouc region in Czech Republic. The method used to prove or falsify hypotheses was the analysis of variance (ANOVA). The connection was discovered in all the chosen values except one.

Key words: financial literacy, values, Olomouc, free time, system of values

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem závěrečnou písemnou práci zpracovala samostatně s odbornou pomocí, uvedla všechny použité literární a odborné zdroje a řídila se zásadami vědecké etiky.

V Olomouci dne:

Podpis:

Ráda bych poděkovala vedoucímu diplomové práce Mgr. Ivanu Drábkovi za vedení práce, dále pak panu PhDr. Jiřímu Pospíšilovi, Ph.D. za pomoc s dotazníky a cenné rady. Velký dík patří také mé rodině za podporu při studiu.

Obsah

ÚVOD.....	7
SYNTÉZA POZNATKŮ.....	8
1 FINANČNÍ GRAMOTNOST.....	8
1.1 POTŘEBNOST ZVÝŠENÍ ÚROVNĚ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI.....	10
2 PŘEHLED POJMŮ UŽÍVANÝCH V OBLASTI FINANČNÍ.....	11
3 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ GRAMOTNOST JEDINCE.....	13
3.1 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ.....	14
3.2 DĚDIČNOST.....	16
3.3 RODINA.....	17
3.4 ŠKOLA.....	18
3.5 VOLNÝ ČAS.....	20
4 VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ CHOVÁNÍ JEDINCE.....	21
4.1 REKLAMA.....	21
4.2 „ŠMEJDI“.....	22
4.3 KRITICKÉ MYŠLENÍ.....	23
4.4 SEBEKÁZEŇ.....	24
5 NÁSLEDKY FINANČNÍCH POTÍŽÍ.....	25
5.1 EXEKUCE.....	26
5.2 ZADLUŽENÍ.....	27
5.3 BEZDOMOVECTVÍ.....	28
6 HODNOTOVÝ SYSTÉM ČLOVĚKA.....	29
6.1 SYSTÉM HODNOT.....	30
6.2 HODNOTOVÝ SYSTÉM SPOLEČNOSTI.....	32
6.3 DĚLENÍ HODNOT DLE ROKEACHA.....	33
6.4 DĚLENÍ HODNOT DLE SCHWARTZE.....	34
7 VÝZKUMNÁ ČÁST.....	38
7.1 CÍL VÝZKUMU.....	38
7.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY.....	38
7.3 METODOLOGIE A METODY VÝZKUMU.....	40
7.4 ANALÝZA DAT A VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	46
7.5 OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	66
8 DISKUSE.....	70
9 ZÁVĚR.....	74
10 REFERENČNÍ SEZNAM.....	76
11 SEZNAM TABULEK.....	83
12 SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	84
13 SEZNAM PŘÍLOH.....	85

ÚVOD

V dnešní době nepřeborných nabídek a možností jsou okamžiky, kdy se v nich ztrácíme nebo jsme jimi dokonce zahlceni. Důvodem je masivní množství dostupných informací a služeb. Nejinak je tomu v oblasti financí. Je jedno, zda se jedná o zažitou firmu s dlouholetou tradicí, jako je například Česká spořitelna, nebo naopak o nebankovní instituce, respektive jednotlivce/skupiny osob nabízející své služby v této oblasti, nabídek je mnoho a je těžké se v nich zorientovat. Z často medializovaných situací, kde hlavní roli hrají tzv. „šmejdi“, víme, že nelze věřit všem a na denním pořádku by měla být obezřetnost. Informace je nutné si ověřovat, číst pozorně smlouvy atd. K tomu, abychom se nepříjemným situacím vyhnuli, nám může posloužit právě vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti. Toto vzdělání můžeme získat buďto prostřednictvím školství, vzdělávacích kurzů nabízených neziskovými organizacemi, podnikateli nebo bankami, které se snaží situaci v České republice zlepšit. V předkládané práci naleznete důvody, proč je nutné se v oblasti finanční gramotnosti vzdělávat. Dále se zde věnujeme aspektům ovlivňujícím finanční gramotnost jedince, jako je např. dědičnost, rodina, škola, volný čas. Důležité jsou také faktory ovlivňující finanční chování jedince, které jsme zde rozdělili na vnější (reklama, „šmejdi“) a vnitřní (sebekázeň, kritické myšlení). Jedna z kapitol se věnuje následkům finančních potíží. K úplnému porozumění praktické části je nutné znát základní pojmy užívané v oblasti financí, jejichž soubor zde uvádíme.

Každý člověk je jedinečný, má jiné názory a postoje. Je formován v průběhu socializace, působením mnoha faktorů. Hodnotový žebříček dvou osob nikdy nebude zcela totožný, rozdíl pouhé desetiny může znamenat, že se ve stejné situaci rozhodnou tyto dvě osoby jinak. K tomu, abychom pochopili hodnotový systém člověka, uvádíme několik teorií na toto téma. Naším cílem bylo zjistit, do jaké míry souvisí finanční gramotnost jedince s hodnotami získávanými jak prostřednictvím výchovy v rodině a ve škole, tak také způsobem trávení volného času. Zvolili jsme 6 konkrétních hodnot, u kterých jsme zjišťovali, zda existuje souvislost mezi preferencí dané hodnoty a úrovní finanční gramotnosti.

Praktická část je uskutečněna formou kvantitativního výzkumu. Na začátku praktické části jsme si stanovili cíl výzkumu, poté výzkumné otázky společně s hypotézami. Popisujeme zde metodologii a použité metody výzkumu. Sběr dat byl realizován formou dotazníkového šetření v celém Olomouckém kraji. K ověření hypotéz používáme ANOVU.

V závěru praktické části uvádíme výsledky a diskusi.

SYNTÉZA POZNATKŮ

V následující části práce uvádíme souhrn teoretických poznatků, z nichž vychází praktická část práce. Jednotlivé kapitoly se týkají finanční gramotnosti, jejích definic a možností zvýšení, a dále aspektů, které finanční gramotnost ovlivňují (sociální prostředí, dědičnost, rodina, škola a volný čas). V další kapitole se zabýváme hodnotovým systémem člověka, definicemi a rozdělením hodnot. Následující sekce se zabývá faktory, které ovlivňují finanční chování jedince, a to faktory vnějšími (zde reklama a „šmejdi“) a vnitřními (kritické myšlení a sebekázeň). Dále uvádíme přehled pojmů užívaných v oblasti financí. Tato kapitola obsahuje základní vysvětlení pojmů obsažených v dotazníku, z něhož vychází praktická část práce. Jedná se o tyto pojmy: debetní a kreditní karta, disponibilní zůstatek, RPSN, inflace, kontokorent, úrok a úvěr. Poslední kapitola se zabývá možnými následky finančních potíží, konkrétně exekucí, zadlužením a bezdomovectvím.

1 FINANČNÍ GRAMOTNOST

Definice finanční gramotnosti lze nalézt mnoho, záleží na tom, zda je brána z užšího či širšího pohledu. S drobnými odchylkami finanční gramotnost definují taktéž různí autoři. Ústřední dokumenty České republiky zabývající se finančním vzděláváním, respektive finanční gramotností, charakterizují finanční gramotnost jako soubor schopností, znalostí, dovedností, pravomocí a odpovědnosti spotřebitele, které jsou nutně potřebné k tomu, aby mohl spravovat své finance podle svých potřeb v závislosti na aktuálních životních událostech a podmínkách v ekonomice. V této diplomové práci budeme pracovat s definicí Hoškové. Tato definice se snaží popsat finanční gramotnost v celé její šíři.

Zastřešujícím termínem je ekonomická gramotnost, jejíž součástí je také finanční gramotnost. Jedná se o schopnost zajistit si finanční prostředky a rozhodovat o svých výdajích, nést zodpovědnost za svá rozhodnutí ve věci správy osobního rozpočtu, umět se orientovat na pracovním trhu atd. Obsahuje znalosti, dovednosti a hodnotové postoje, které jsou nutné pro uplatnění v současné společnosti (MF ČR, 2010).

Finanční gramotnost zahrnuje skupinu schopností, dovedností a hodnot každého člověka, které jsou nezbytné k zabezpečení jeho financí. Finanční gramotnost však nezahrnuje pouze tyto kategorie, ale jedná se o širší pojem, který obsahuje i základní obecné zásady pro hospodaření s penězi. Člověk, který je finančně gramotný, se dokáže orientovat

v problematice financí, peněz, posuzuje správně finanční služby a produkty, a je schopen spravovat svůj vlastní (popřípadě rodinný) rozpočet (Hošková, 2014).

Finanční gramotnost a obecně problémy s osobními a rodinnými financemi a možnosti jejich řešení se dostávají stále více do povědomí společnosti a vyvolávají diskuze vlád, politických stran, finančních institucí, sociologů a dalších subjektů veřejného sektoru. Tento zájem se dostává do popředí především z důvodu, že jsou k dispozici statistiky, které podávají alarmující zprávy o zadlužení domácností. Tyto statistiky nemají žádnou tendenci stagnovat ani klesat (Dvořáková, 2011).

Resorty Ministerstva financí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Česká národní banka došly ve snaze o nalezení řešení tohoto problému k jednotné shodě se spotřebitelskými a profesními sdruženími zapojenými do činnosti Pracovní skupiny. Na základě těchto vzájemných konzultací, ke kterým byly využity i zahraniční zkušenosti, byla prezentována tato definice:

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (Národní ústav pro vzdělání, 2010, 11).

Z výše uvedeného vyplývá, že problematikou finanční gramotnosti se v České republice zabývají především resorty Ministerstva financí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Česká národní banka. Tyto instituce vytvořily Pracovní skupinu, v které se problematice finančního vzdělávání nadále věnují. Zapomenout však nesmíme ani na neziskové organizace a další nevládní instituce, které se této problematice věnují.

Gramotnost

Pod pojmem gramotnost se nejčastěji vybaví schopnost číst a psát. S rozvojem technologií a také s rozvojem vzdělanosti ve všech oblastech dochází k tomu, že na gramotnost začíná být nahlíženo i z dalších úhlů, proto získává gramotnost nové přívlastky, např. finanční gramotnost nebo gramotnost počítačová (Výzkumný ústav pedagogický, 2010). V posledních desítkách let se do popředí dostává termín funkční gramotnost. Na rozdíl od gramotnosti ve smyslu ovládnutí schopností číst a psát znamená

funkční gramotnost vybavenost, respektive připravenost jedince pro realizaci různých druhů aktivit, ať už jedná o aktivity na úrovni profesní, sociální nebo soukromé, potřebných pro život v novodobé společnosti. Jedná se o gramotnost v oblasti literární, dokumentové a numerické. Nejedná se tedy pouze o samotnou schopnost číst a psát, ale také chápat složitější texty, vyplnit formuláře, rozumět grafům a tabulkám atd. Termín gramotnost lze aplikovat také pro vyjádření kompetencí – tedy znalostí, dovedností a způsobilostí, které se utvářejí na základě vzdělávání v daných oborech. Pojem gramotnost ve smyslu jednotlivých kompetencí jedince obsahuje čtenářskou a literární gramotnost, matematickou gramotnost, přírodovědnou a ICT gramotnost, a také finanční gramotnost (Průcha, 2001).

1.1 POTŘEBNOST ZVÝŠENÍ ÚROVNĚ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

Téma finanční gramotnosti neustále nabírá na aktuálnosti. Potřeba zvýšení finanční gramotnosti je pouze odpovídající reakcí na stále rostoucí nabídky finančních nástrojů, markantní nárůst poskytovatelů finančních služeb, informační deficit a s tím související kontroverzní postoj k úsporám. V souvislosti se změnou pohledu na úspory častěji dochází k rychlé spotřebě těchto financí a také k větší ochotě občanů se zadlužit. Tyto změny mají svou souvislost i s proměnou životního stylu občanů, jako jsou změny v zaměstnání, růst rozvodovosti, single život, ale také vyšší využívání úvěrů. Toto jsou všechno faktory, které vyvolávají potřebu větší orientace ve světě financí. Pokud nemáme základní znalosti v oblasti ekonomie a financí, nemůžeme očekávat správná rozhodnutí ve správě osobních financí. Lidé neznají rizika a následky, které s sebou přináší využívání jednotlivých produktů. Jednou z nejvíce ohrožených skupin jsou mladí lidé. Mladí lidé v dnešní době upouštějí od kontroverznosti a vyznačují se větší chutí riskovat. Důvody, proč lidé neumí ovládat své finance, můžeme uvést ve třech bodech:

- bankovníctví je řízeno v prostředí globální ekonomiky, která je velmi složitá
- rozvoj marketingu a s ním spojené působení na spotřebitele reklamou, výhodnými bonusy, nabídkami, slevami. Zároveň rychlá dostupnost úvěru a konzumní přístup společnosti k životu,
- nedostatečné finanční vzdělávání (ZŠ, SŠ, VŠ) (Kafková, 2013).

2 PŘEHLED POJMŮ UŽÍVANÝCH V OBLASTI FINANCÍ

Tato kapitola je zaměřena na definování základních pojmů užívaných v oblasti bankovníctví a financí. Jedná se o dílčí výběr a specifikaci pojmů užitých v dotazníkovém šetření v praktické části diplomové práce. Tyto výrazy jsou společností hojně užívány, často však dochází k jejich vzájemné záměně nebo k nesprávné interpretaci, případně neznalosti. K správnému pochopení dotazníkové části zde vymežíme význam těchto pojmů.

Rozdíl mezi debetní a kreditní kartou

Jedním z nejzákladnějších dělení platebních karet je rozlišování kreditní a debetní karty. Na první pohled není mezi těmito kartami žádná zřejmá odlišnost, v obou případech se jedná o plastovou kartičku se všemi náležitostmi. V jejich fungování je však podstatný rozdíl (Jurečka a kol., 2017). V hovorové řeči často dochází k jejich vzájemnému zaměňování. Řada lidí si rozdílů buďto není vědoma, nebo si nejsou jisti správným užitím obou pojmů. Pojem „kreditní karta“ je v běžném životě často nadužíván, přestože v České Republice většina lidí vlastní kartu debetní (Bubák, 2012).

Debetní karta je svázána s běžným účtem. Držitel karty tak jejím prostřednictvím čerpá své vlastní finanční prostředky, které si ukládá na účet v bance. Při platbě se tedy pracuje (platí) pouze s financemi vlastníka účtu, které jsou na něm uloženy. Pokud by klient chtěl zaplatit více, než se nachází na účtu, bude platba zamítnuta. Oproti tomu držitel kreditní karty poskytuje banka spotřebitelský úvěr, který prostřednictvím karty čerpá až do bankou stanoveného limitu, přičemž posléze bance peníze (včetně úroků) opět splácí (Jurečka a kol., 2017).

Disponibilní zůstatek

Jako disponibilní zůstatek se označuje částka, která se v daný okamžik nachází na účtu klienta a kterou může využít (tj. má ji k dispozici). Zároveň existuje pojem aktuální zůstatek, kterým se označuje celková suma peněz na účtu, tj. včetně částek blokových pro dosud neuskutečněné, ale již zadané platby.

RPSN

RPSN neboli roční procentuální sazba nákladů se používá k vyjádření roční ceny úvěru a zahrnuje veškeré poplatky spojené s jeho porízením, vedením a splácením, které si banka účtuje. Slouží k porovnání ceny nabídek úvěrů jednotlivých bank. RPSN zahrnuje

poplatky za žádost o úvěr, uzavření smlouvy, správu úvěru, vedení účtu, za přenos peněz, první navýšenou splátku, pojištění schopnosti splácet a další (Pololáník, 2016).

Inflace

„Inflaci definujeme jako proces trvalého růstu cenové hladiny, který je spojen s nadměrnou emisí peněz.“ (Černohorský a Teplý, 2011). Inflaci lze chápat jako ekonomickou nerovnováhu, která je charakteristická trvalým vzestupem cenové hladiny (Máče a Rousek, 2013). Jde o dynamický jev, který se nárazově nemění – nejsou zde skoky ani změny způsobené například změnami v daních. Každý růst cenové hladiny tedy nelze považovat za inflaci, musí se jednat o růst dlouhodobý a nepřetržitý (Černohorský a Teplý, 2011). Růst cen přitom není vyrovnán růstem mezd a důchodů, čímž spotřebitelé znemožňuje pořizovat si stejné množství zboží a služeb. Opakem je deflace – pokles spotřebitelských cen (Bertl, 2017).

Kontokorent

Kontokorent se rovněž označuje jako povolený debet (Bertl, 2017) a jde o povolené přečerpání účtu. Jedná se o jeden z nejčastějších druhů úvěru. V praxi to znamená, že z osobního účtu lze čerpat i v případě, že na něm nejsou finance, je tedy možné tedy jít i do minusu. Tento úvěr klientovi ve většině případů nabídne sama banka při založení běžného účtu. V případě, že není nabídnut při sjednání účtu, může o něj klient kdykoli sám požádat. Kontokorent je vždy vázán na osobní účet. Výše úvěru (kontokorentu) je pak úměrná částce příjmů, které přicházejí na účet, a může se v závislosti na čase a změnách výše příjmů měnit. Stejně jako v případě spotřebitelských úvěrů, i zde musí dojít ke splacení, a to i s náležitými úroky, které jsou stanoveny při sjednání kontokorentu (Janda, 2013).

Úrok versus úvěr

Banky zpravidla nabízejí několik druhů úvěrů. Nejrozšířenější jsou přitom úvěry hypoteční (neboli **hypotéka**) a spotřebitelské. Zatímco peníze získané prostřednictvím hypotečního úvěru musí být využity na nákup nemovitosti (výše úvěru je přitom podmíněna odhadem ceny nemovitosti a nesmí ji přesáhnout), v případě úvěru spotřebního je volba využití zcela na dlužníkovi. Úrokem se pak rozumí částka, kterou musí dlužník splatit nad rámec výše samotné půjčky („cena zapůjčených peněz“). V případě dlouhodobé nebo několikanásobné půjčky se ovšem může spotřebitel snadno dostat do problémů se splácením (Bertl, 2017).

3 ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ GRAMOTNOST JEDINCE

Finanční gramotnost je možné u jednotlivců nebo u celých skupin osob během jejich života – kupříkladu s ohledem na jejich věk, sociální zázemí a další faktory, které na ně působí – formovat. Podobné formování by samozřejmě mělo působit směrem k rozšiřování kompetencí uvažování o financích a samotného osobního nakládání s nimi jak z krátkodobého, tak také z dlouhodobého hlediska.

Bohužel výše uváděný požadavek nemusí být v praxi vždy podporován a člověk může být různými vlivy naopak veden k tomu, že se jeho kompetence v oblasti finanční gramotnosti nerozšiřují či nejsou rozvíjeny směrem, který lze za považovat efektivní či podporující jeho život a životní styl v jeho udržitelnosti a prosperitě.

V této kapitole bude podrobněji hovořeno o těch možných aspektech rozvoje finanční gramotnosti člověka, které lze všeobecně považovat za ty, jež mají největší vliv na formování jeho osobnosti jako takové – konkrétně se tak bude jednat o faktory sociálního působení versus faktory dědičnosti (jejichž působení se vědecká obec věnuje nikoli pouze v souvislosti s finančním fungováním jedince), dále pak také o faktor rodinného působení na finanční gramotnost člověka, školního (či lépe vzdělávacího) působení v téže sféře a faktor volného času.

Právě výše zmiňované aspekty je možné považovat za nejsilněji působící na socializaci, tedy obecně rozvoj člověka ve směru, který mu umožňuje zapojit se do společnosti, zejména pak v dospělém věku (Cakirpaloglu, 2012).

Kapitola obsahuje informace uvádějící základní povědomí o vlivech, působících na člověka během jeho života, které mohou s největší pravděpodobností významně ovlivňovat podobu (šířku i hloubku) jeho kompetencí v oblasti finanční gramotnosti tak, jak se tyto během jeho života postupně rozvíjejí. Zaměříme se zejména na děti a dospívající, jelikož u nich může mít podobné působení – s ohledem na jejich stále nedokončený osobnosti i znalostní vývoj – nejzásadnější dopady na jejich pozdější život, včetně jejich finančního povědomí (srov. např. Vágnerová, 2012).

3.1 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ

K faktorům, jež působí na formování finanční gramotnosti, patří (mimo jiné) právě vnější – sociální – prostředí, jež jedince či různé sociální skupiny obklopuje a v němž mají dotyční možnost se pravidelně pohybovat (Dvořáková & Smrčka, 2011).

Prostředí, které z hlediska ekonomického v současné době obklopuje většinu společností, je charakterizováno rozdílným působením na rozvoj takzvané prvotní a druhotné finanční gramotnosti člověka. Zatímco primární finanční gramotnost (spočívající v tom, že je běžný občan schopen využívat produkty či služby renomovaných „standardních“ institucí, jež podobné produkty/služby nabízejí) je nejrůznějšími institucemi podporována, druhotná finanční gramotnost jedince (vedoucí jej ke schopnosti komparace nabídek rozdílných společností a volby výhodnější nabídky pro sebe sama) nikoli (Teplý, 2013).

Z hlediska sociálního tak běžný občan nemůže příliš počítat s podporou institucí, jež by jej mohly vést k lepšímu osvojování si vědomostí z oblasti financí a ekonomiky a osvojování si dovedností s podobnými vědomostmi nakládat. Tyto totiž povětšinou spoléhají na neznalost širokých vrstev obyvatel rozvinutých zemí ve sféře podrobností souvisejících s jejich finančním fungováním – právě z této nevědomosti (či pouze povšechných znalostí) čerpají, je na ní založeno jejich ekonomické prospívání. Konkrétně se k této skutečnosti lze dočíst následující komentář: „... *finanční instituce obvykle usilují o finanční gramotnost obyvatelstva, ale pouze v omezené míře.*“ (Teplý, 2013, s. 41)

Z hlediska fungování české společnosti je možné se v publikaci Teplého (2013) dočíst, že v České republice bohužel neexistuje subjekt, který by problematiku finanční gramotnosti zastřešoval, což v praxi znamená velmi obtížnou koordinaci případných snah o její zlepšování v rámci společnosti jakožto celku. Finanční gramotnost u českých obyvatel postupně nabývá na své důležitosti jak z hlediska mikro-, tak také makroekonomického – občanům tedy potenciálně hrozí negativní individuální důsledky neschopnosti efektivně zacházet s vlastními finančními prostředky, ovšem zároveň je společnost jako taková ohrožována negativy v podobě nízkého ekonomického růstu nebo vysokou zátěží pro sociální systém (Teplý, 2013). V současné době lze o zvyšování finanční gramotnosti hovořit alespoň v souvislosti s činností českého ministerstva financí (Zeman, 2014).

Za jeden z hlavních faktorů, na jejichž základě by bylo možné u českých občanů rozšiřovat jejich finanční gramotnost, je možné považovat výuku matematiky ve školních

vzdělávacích institucích – tato by měla opustit rovinu neurčitých pojmů a měla by být aplikována na běžné životní situace a problémy, s nimiž se má člověk možnost běžně setkávat (Šoba, Širůček & Ptáček, 2013).

Socializace

Psychologický slovník definuje pojem „socializace“ následovně: *„socializace je postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých společenských skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů“* (str. 548, Hartl & Hartlová, 2015).

Lidský jedinec se rodí na svět pouze jako potencionální člověk. Člověkem v plném slova smyslu se stává až v procesu socializace. Výsledkem socializace je získání charakteristických lidských způsobů psychického reagování, myšlení, vnímání, cítění a konání, tedy osvojení si vlastností, které mu zprostředkovávají život ve společnosti (Sollárová et Výrost & Slaměnik, 2008). Socializace je procesem, který propojuje každého jedince se společností. Jedinec se stává z „biologického tvora“ člověkem – bytostí kulturní a sociální, která jedná v rámci určité tolerance na základě uznávaných pravidel, směřuje své chování k společensky přijatelným hodnotám a plní individuálně stanovená očekávání a role. V důsledku toho je socializace synonymem pro začlenění jedince do společnosti a jeho zespolečnění (Havlík, 2011).

V průběhu svého trvání si každá společnost vytvořila určité představy o tom, jakým způsobem by měli jedinci uskutečňovat sociální role dané jejich postavením, profesí, věkem atd. a jaké hodnoty společnosti by měli sdílet (Sollárová et Výrost & Slaměnik, 2008). Podstatným prvkem socializace je zvnitřnění kulturních norem a hodnot, což je stav, při kterém jedinec nevnímá hodnoty či normy jen jako nátlak zevnějšku, ale bere je za „své“ (Havlík, 2011). Role socializace nejsou vyřešeny v dané životní etapě jednou provždy. Během celého života jedince se objevují nové socializační problémy, úkoly a role, které je třeba zvládat. V tomto smyslu je socializace celoživotním procesem, který se neustále vyvíjí a je podmíněný sociálními souvislostmi života (Helus, 2015). To, že se nejedná o jednorázový děj, potvrzuje definice uvedená v andragogickém slovníku, podle něhož je socializace *„celoživotní proces, v jehož průběhu se jedinec začleňuje do společnosti a učí se v ní žít.“* (str. 231, Průcha & Veteška, 2012).

Za významné socializační činitele ovlivňující proces socializace považujeme rodinu, školu a volný čas. Tito činitelé se zároveň řadí mezi aspekty ovlivňující finanční gramotnost. Proces socializace je významnou složkou života každého jedince, neboť má vliv na způsob a kvalitu života.

3.2 DĚDIČNOST

Ve vědecké obci je zcela běžné, že jsou vlivy formování osobnosti člověka zkoumány na dvou základních úrovních, kterými jsou (srov. např. Cakirpaloglu, 2012):

- působení dědičnosti;
- působení vlivu prostředí.

S ohledem na fakt, že finanční gramotnost je dle pedagogického slovníku definována jako termín, jenž je užíván k označování schopnosti ovládat určité základní znalosti a dovednosti potřebné k tomu, aby byl člověk schopen fungování v současné lidské společnosti (společně s finanční gramotností se tak lze setkávat v dané souvislosti taktéž například s pojmy počítačové či environmentální gramotnosti) (Kolář a kol., 2012), je v souvislosti s působením na její rozvoj nutné uvažovat zejména v pojmech učení člověka – nikoli tedy působení na jeho rozvoj – nikoli o dědičných (vrozených) předpokladech, na jejichž základě by se u jednotlivců rozvíjela dovednost (kompetence) finanční gramotnosti.

Z hlediska čistě genetického je možné na základě odborných zdrojů potvrdit genetické predispozice coby základy intelektových schopností člověka (Hanuš & Chytilová, 2009). Díky tomuto předpokladu lze očekávat, že lidé s lepšími intelektovými predispozicemi mají větší možnost osvojit si potřebné dovednosti a informace z oblasti finanční gramotnosti a tyto ve svém životě aplikovat.

Samotné učení je pak – coby proces socializace vedoucí k osvojování si potřebných kompetencí v různých oblastech života člověka (tedy i v rámci jeho finančního fungování) – taktéž podmíněno genetickými dispozicemi konkrétního člověka (Orel, 2012).

Vrozenost genů coby předpokladů pro přirozené zacházení s čísly a tedy lepší schopnost nakládání s financemi není v odborných publikacích prezentována jako potvrzený, nevyvratitelný fakt. Naopak, zejména v pedagogických zdrojích jsou učitelé upozorňováni

na to, že nemají otázku „vrozeného smyslu“ pro matematiku ve vztahu ke svým žákům považovat za relevantní (Havigerová, 2011).

3.3 RODINA

Rodina je základním socializačním prvkem působícím na člověka od momentu jeho narození (a často ještě před ním). Jedná se o prostředí, v jehož rámci si děti a dospívající osvojují – v ideálním případě – základní předpoklady pro své budoucí dospělé fungování, a to na základě přejímání vzorů svých rodičů či dalších členů rodiny, s nimiž přichází do kontaktu (Jedlička, 2015). Rodina je prostředím, v němž jsou dítěti předávány přirozenou formou základní životní hodnoty (srov. např. Purvis, Cross & Sunshine, 2013). Krom jiného se tak dítě v rámci rodiny učí hodnotě peněz a určitým konkrétním návykům spojených s jejich získáváním i užíváním. O tomto svědčí například fakt uvádějící, že pracovní návyky jsou zcela jasně fenoménem, jehož základy získává jedinec právě v rodině (Gillernová, Kebza & Rymeš, 2011).

Kromě pracovních návyků však rodina působí na dítě ve všech dalších oblastech jeho rozvoje, finanční povědomí a gramotnost nevyjímaje. V publikaci Vaníčkové (2004, s. 56) se lze v dané souvislosti kupříkladu dočíst, že: *„Ke každému domovu, každé rodině patří určitá stabilita domácího řádu, který je charakterizován řadou obvyklých činností, návyků, mýtů, rituálů, postojů a tabu.“*

Rodinné prostředí by tak mělo být v ideálním případě základním prvkem pomáhajícím dítěti již ve velmi nízkém věku k osvojování si vhodných funkčních návyků v nakládání s financemi. Na tyto návyky bude později navázáno (a budou hlouběji rozvíjeny) po vstupu dítěte do systému základního či následně vyššího vzdělávání. Problematicky zde však v současnosti působí fakt, že mnozí rodiče sami nejsou ještě dostatečně finančně gramotní a nemohou tedy vhodné postoje, návyky a hodnoty předávat svým potomkům.

U českých občanů je tak nutné prozatím klást důraz zejména na školní působení v rozšiřování a ustalování určitého potřebného stupně finanční gramotnosti tak, aby bylo možné podobné kompetence v následujících generacích skutečně „předávat“ z rodičů na potomky.

Jako jeden z aspektů nakládání s penězi již od nízkého věku, s nímž se lze u velké části českých rodin v současnosti setkávat, a které zcela jistě formují finanční gramotnost u dítěte, lze jmenovat postup získávání pravidelné finanční částky dítěte od rodičů v podobě

takzvaného „kapesného“ – o tomto aspektu výchovy se lze v odborných zdrojích dočíst následující: „*kapesné je užitečným nástrojem, jak přivést děti do ekonomického světa dospělých.*“ (Riegel, 2007, s. 110).

3.4 ŠKOLA

Finanční gramotnost je v současnosti možné považovat za oblast, které je postupně zaváděna coby důležité vzdělávací téma do kurikulárních dokumentů upravujících již základní stupeň edukace českých školáků – lze se s ní tedy setkat v dokumentu takzvaného *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* (Poláchová Vašátková & Rudnicki, 2015).

V životě jedince hraje škola důležitou úlohu, ne jenom ve vztahu ke vzdělávání a vzájemného působení vrstevníků, ale také z hlediska času, který tam tráví. Jedná se o místo mimo rodinu a role, které „platí“ doma, jsou zde tudíž tabu. Jedná se o jedinečný prostor, ve kterém dochází k socializaci, právě tak jako v rodině (zde se však už jedná o socializaci sekundární).

Dle Koti (2011) škola představuje relativně uzavřený systém sociálních interakcí. Na první pohled se může zdát, že je škola od společnosti pověřena zejména předáváním poznatků, vědomostí a dovedností, které jsou využitelné v praktickém životě. Avšak stejně tak lze říci, že škola funguje jako nástroj sociální integrace. Z výše zmíněného vyplývá, že škola jako prostor pro setkávání, interakci a společenský styk má podstatný vliv na utváření postojů a hodnot (Kořa, 2011).

Škola jako instituce je jakýmsi nositelem ideologie dané kultury – působí na žáky (popřípadě studenty) v oblasti hodnot, norem a společností schvalovaných vzorců chování a jednání. Prostřednictvím každodenního života školy se dítě prakticky seznamuje s normami skupinového chování a vystupování.

Dle Odehnala (1984, str. 115–116) se škola soustředí převážně na tři hlavní oblasti, ve kterých se snaží svým obsahem socializace působit:

1. Předává jednotlivci komplexní soustavy vědomostí, které mu poskytují všeobecný základ pozdější odborné teoretické i praktické přípravy na budoucí profesi.
2. Zprostředkovává žákům základní hodnoty a cíle společnosti, jejíž součástí jsou, a spolu s nimi i základní normy jednání ve společnosti, které odpovídají hodnotám a cílům dané společnosti.

3. Třetí hlavní oblastí předávaných obsahů socializace je charakteristický systém sociálních rolí, především role učitele a žáka, a dále role spolužáků, jimiž se realizuje socializační působení školy jako jedinečného socializačního zařízení. Činnostním obsahem nové role žáka se pro dítě poprvé stává plnění společensky závažných povinností. Ty dítě připravují na pozdější pracovní činnost.

Jako další důkaz důležitosti školy coby faktoru značně formujícího finanční gramotnost dětí a dospívajících pak slouží řada literárních titulů, které byly pro účel výuky v dané oblasti na území české republiky vydány – kupříkladu se jedná o publikaci Finanční vzdělávání pro střední školy (Dvořáková & Smrčka, 2011), která dokonce obsahuje i sbírku příkladů k řešení, nebo o knihu Naučme se hospodařit, jež je určena dokonce již pro žáky prvního stupně základních škol (Šulc, 2014).

Gramotnost (včetně finanční) je z hlediska odborníků na edukaci definována následovně: „kompetence (znalosti, dovednosti, způsobilosti) vytvářené na základě vzdělávání v jednotlivých oborech.“ (Průcha & Veteška, 2014, s. 120)

Je tedy možné očekávat, že v případě vzdělávání člověka ve sféře počtů, ekonomie a dalších oblastí dochází k rozšiřování jeho kompetencí v takzvané finanční gramotnosti.

Na základě výše zmíněných předpokladů lze uvést komentář vyjadřující oprávněný předpoklad, že právě vzdělávání – tedy školy a případně další vzdělávací instituce – jsou zcela zásadním nositelem formujícím finanční gramotnost (její podobu a výši) u člověka žijícího v rozvinuté informační společnosti, tedy i u zástupců z řad Českých občanů.

Pokud ke vzdělávání jedinců chybí specifické zaměření na rozšiřování jejich kompetencí v oblasti finanční gramotnosti, mohou tito – i přes jinak vysoký stupeň inteligence a třeba i vysoký profesní post či významnou kariéru – pociťovat dopady negramotnosti v oblasti života, která je pro současného člověka vysoce důležitým a život zásadním způsobem ovlivňujícím faktorem fungování ve světě a každodenním životě (srov. Procházka, 2012).

Samotné učení (tedy hlavní proces, jemuž jsou žáci ve škole vystavováni) lze v jeho užším pojetí nazírat coby: „záměrné a systematické získávání vědomostí, dovedností a návyků, rozvíjení poznávacích schopností, postojů, hodnot a osobnostních vlastností člověka.“ (Šišák, 2006, s. 13)

3.5 VOLNÝ ČAS

Také volný čas může působit jako jeden z faktorů (aspektů), jež mají vliv na formování finanční gramotnosti jednotlivce. Jak se lze například dočíst v publikaci věnované volnému času seniorů (pro kteroužto skupinu obyvatel jsou jak volný čas sám, tak také jejich finanční či ekonomické fungování zásadními tématy), právě na základě rozvoje finanční gramotnosti seniora lze formovat podobu jeho volného času, aktivit, jimž se v jeho rámci bude (moci) věnovat, chování, jež u něj bude možné očekávat (Janiš & Skopalová, 2016).

Volný čas ve vztahu k finanční gramotnosti lze pak využívat jako prvek vyvažující často nerovnoměrné rozdělení pozornosti prací povinných (tedy zejména plně dospělých) osob, které mohou mít tendenci tíhnout k až nezdravému upřednostňování pracovních povinností s vidinou vyššího výdělku, kariérního postupu apod., a to na úkor vlastního zdraví či sociálního fungování mimo zaměstnání (srov. Dvořáková & Smrčka, 2011).

Ve volném čase mohou být děti a dospívající (a dnes již i dospělí jedinci, například v rámci takzvaného celoživotního vzdělávání) navíc rozvíjeni v oblasti finanční gramotnosti hned dvěma základními prostředími, v nichž se běžně pohybují, a o nichž bylo již blíže hovořeno v předcházejících podkapitolách, konkrétně tedy:

- v rodině;
- ve škole.

V rámci školního prostředí lze hovořit například o působení nejrůznějších institucí nabízejících jedincům volnočasové vyžití. V případě nedospělých jedinců lze hovořit například o takzvaných střediscích volného času, v nichž by měli být děti a dospívající dle vyjádření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vedeni (motivováni/podporováni): *„k rozvoji osobnosti, k získávání a rozvoji klíčových a odborných kompetencí, zejména smysluplnému využívání volného času, a to širokou nabídkou činností v bezpečném prostředí, s profesionálním týmem pedagogů.“* (MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018).

Střediska volného času tak představují jednu z platforem, v jejichž kompetenci může být působení na formování finanční gramotnosti, a to nenásilnou volnočasovou formou pod vedením odborného personálu.

4 VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ FINANČNÍ CHOVÁNÍ JEDINCE

Kromě základních aspektů, jež mají moc formovat základní přístup člověka k financím v myšlenkové (přístupové, postojové, hodnotové apod.) rovině, je také možné hovořit o konkrétních projevech v chování či jednání jedince souvisejících s jeho finanční gramotností, vycházejících z této kompetence a úrovně jejího rozvoje.

V této kapitole se věnujeme zvoleným faktorům, které mohou mít zásadní vliv na konkrétní projevy ve finančním chování jednotlivců nebo skupin osob.

Tito jedinci (popřípadě skupiny) mohou oplývat rozdílnou výší rozvoje finanční gramotnosti, ovšem v zásadě lze tvrdit, že čím nižšího stupně finanční gramotnosti u nich bylo dosaženo, tím více mohou být ohroženi manipulací vycházející z některých faktorů jejich okolí, jejichž cílem je ovlivňovat zejména jejich nákupní chování a spotřebitelské zvyky.

Pozornost je věnována dvěma zcela zásadním faktorům, s nimiž se občané současných vyspělých společností mají možnost setkávat a jejichž záměrem je prokazatelně formování nákupního jednání člověka. Konkrétně se bude jednat o faktor reklamy a fenomén takzvaných „šmejdu“, kteří se v novém tisíciletí vyskytují taktéž v České republice. V kapitole je rovněž hovořeno o možnostech kritického myšlení a sebekázně, které lze využívat za účelem redukce možných negativně působících či manipulujících taktik předchozích zmíněných faktorů.

Kritické myšlení a sebekázeň jsou – na rozdíl od reklamy a „šmejdu“ – fenomény, které vycházejí ze samotného člověka a souvisejí jak s finanční gramotností, tak také s dalšími osobnostními charakteristikami jednotlivců.

4.1 REKLAMA

Reklamní odvětví průmyslu a služeb je jedním z těch, které finanční chování člověka zkoumají velice intenzivně (např. Vysekalová, 2007; Riegel, 2007). Nejčastěji je pro reklamní působení důležité právě spotřební chování určitých skupin osob, obyvatel (Jakubíková, 2012).

Reklamní působení formuje finanční chování spotřebitele ve směru nutných financí za účelem pořízení nového hmotného či nehmotného majetku, potřeb či služeb. Na příkladu malých dětí je možné ilustrovat, že reklama u nich může vyvolávat změny ve směru snah o uspokojování potřeb. (Riegel, 2007).

Skrze televizní vysílání reklamních spotů může na základě vizuálních podnětů docházet k identifikaci příjemce prezentovaného sdělení s „hlavním hrdinou“ spotu,

na základě kteréhož procesu je pak v recipientovi reklamního sdělení vyvolávána potřeba vlastnit stejné materiální držby, popřípadě užívat shodné služby – ať už se jedná o požívané jídlo a nápoje, oblečení, vybavení domu či typ automobilu (Nacher, 2015). Nakupování se tak u člověka řídí ze značné části právě působením reklamy (Nacher, 2015).

Základním principem, jímž reklama působí na svého příjemce a formuje tak jeho spotřební chování je vyvolání potřeby, která automaticky zvyšuje motivaci k nákupu zboží či služeb (Vysekalová, 2007). Tento princip velmi efektivně působí zejména na nedospělé jedince, u nichž se hodnotový žebříček a potažmo i finanční gramotnost teprve utvářejí, ovšem nikoli výhradně na ně. Taktéž dospělá populace osob je motivována k nákupu – často nepotřebných, nevýhodných či zbytečně ekonomicky zatěžujících – služeb či zboží. Za paradox pak lze považovat zejména ten fakt, že mezi nejčastější zadavatele reklamní poptávky u specializovaných společností či jiných subjektů patří právě finanční společnosti (Vysekalová, 2012), tedy ty subjekty, které mají základní předpoklady k osvětě týkající se finančního a ekonomického vzdělávání obyvatelstva, ovšem díky vlastním ekonomickým zájmům je u nich podobná činnost značně omezena.

4.2 „ŠMEJDI“

Žurnalisté označují takzvané „šmejdy“ taktéž za „obchodníky s emocemi“ či také „obchodníky se štěstím“ (Jušková & Votrubová, 2017). Zpočátku bylo dané označení užíváno zejména pro osoby, které se pod nejrůznějšími nabídkami a záminkami snažily prodávat zákazníkům nekvalitní, předražené zboží, například v podobě nejrůznějšího zařízení domácností apod. (srov. Horáček, 2016). Pro svou „obchodní činnost“ si volili jedince, které lze považovat za zranitelné – typicky se jednalo o jedince důchodového věku, kteří jsou důvěřivější a často mají menší okruh sociálních kontaktů, nemají se tedy často se svými problémy komu svěřit (Mazalová, 2015).

V současnosti se lze s podobným označením setkávat i u jiného typu „obchodníků“, jelikož se šmejdi postupně rozrostli taktéž v oblasti nabídky celé škály seberozvojových aktivit, školení, workshopů či seminářů, v nichž slibují svým klientům „návody“ na lepší, úspěšnější či obecně šťastnější život (srov. Jušková & Votrubová, 2017). Podobné služby za nemalé částky stále častěji nabízejí lidé, kteří nemají žádné vzdělání ani praxi v oblastech, jež by bylo možné považovat za opravňující k nabízení podobného poradenství, ani zkušenosti ve sféře „sebevylepšování“, tedy například z oblastí psychologie či koučování (Jušková & Votrubová, 2017).

V obou uváděných případech tak lze o šmejděch hovořit jakožto o lidech, kteří se různými způsoby snaží – pokud možno co nejrychleji a bez nutnosti podávat zásadní pracovní výkony – na druhých vydělat peníze, a to na základě příslibu dodání zboží či služeb, které ve skutečnosti v žádném případě nemají předpokládanou hodnotu.

Stejně tak lze jak v oblasti prodeje spotřebního zboží do domácnosti, tak ve sféře nabídky seberozejových aktivit hovořit o tom, že podobní jedinci, kteří si uváděnými způsoby zajišťují svůj finanční příjem, využívají aktuálních trendů v chování člověka, které obrací ke svému prospěchu. Konkrétně využívají sklonů ke konzumerismu a touhy po bezstarostném životě a „dokonalém“ já, které ovšem posunují za hranici etické (a často i právní) únosnosti.

Šmejdi tak využívají jak zásadních nedostatků v oblasti finanční gramotnosti, tak zároveň právě emocí svých potenciálních „obětí“, u nichž používají nejrůznějších taktik – pozitivně, ale i negativně emočně laděných – aby v nich vzbudili pocit nutnosti účastnit se prodejních akcí. Lze tvrdit, že využívají nedostatků člověka v oblasti kritického myšlení.

4.3 KRITICKÉ MYŠLENÍ

Definice kritického myšlení lze nalézt velké množství, jednou z nejkompexnějších je pětibodová definice Davida Kloostera.

Bod jedna: *Kritické myšlení je nezávislé myšlení.* To znamená, že každý člověk formuje své osobité názory, přesvědčení a hodnoty samostatně.

Bod dvě: *Získání informace je východiskem, a nikoli cílem kritického myšlení.* Člověk by neměl přejímat informace coby „hotové“, měl by si vytvářet názor na základě fragmentů získaných v průběhu delšího časového období.

Bod tři: *Kritické myšlení začíná otázkami a problémy, které se mají řešit.* Člověk by měl projevovat zájem o hlubší prozkoumání situací a jevů, na které v průběhu života naráží, nikoli je jen slepě přijímat.

Bod čtyři: *Kritické myšlení se pídí po rozumných argumentech.* Při řešení otázek a problémů jedinec samostatně vytváří argumenty, které mu umožňují posunout své chápání daného problému na novou úroveň a postupně se dobrat až k vyřešení problému.

Bod pět: *Kritické myšlení je myšlením ve společnosti.* Člověk je ze své podstaty společenským tvorem a sdílením vlastních názorů a nápadů se dobírá k jejich dalšímu

porozumění, ostatní jedinci mu mohou poskytnout jiný úhel pohledu na danou problematiku, případně ho při řešení problémů postrčit správným směrem (Klooster, 2008, s. 8).

Ačkoli se Klooster zabýval primárně rozvojem kritického myšlení u dětí na základních a středních školách, aplikujeme-li výše uvedené charakteristiky na oblast finanční gramotnosti, kterou se v této práci zabýváme, lze říci, že proces kritického myšlení může jedinci pomoci orientovat se v oblasti financí a nepodlehnout podvodným „lákavým“ nabídkám, např. rychlých půjček. Je méně pravděpodobné, že jedinec schopný kritického myšlení bezmyšlenkovitě propadne podobným hrozbám. Předpokládáme naopak, že kritické myšlení může pomoci při volbě vhodných finančních služeb. Člověk s rozvinutým kritickým myšlením pravděpodobně stráví výběrem vhodné banky pro založení účtu/pro půjčku atp. více času a důkladně zváží veškeré dostupné možnosti. Díky tomu si bude patrně schopen zvolit skutečně to, co bude nejlépe vyhovovat jeho životní situaci, potřebám a očekáváním.

4.4 SEBEKÁZEŇ

Sebekázeň je charakteristikou osobnosti člověka, která se projevuje zejména schopností ovládat vlastní emoce a na nich založené projevované chování či jednání (Slezáčková, 2012). Jiným pojmem, který lze užívat pro označení sebekázně, je pak sebekontrola (Slezáčková, 2012).

Z psychologického hlediska spadají sebekázeň/sebekontrola do těch rysů osobnosti, které lze přisuzovat člověku projevujícím se umírněným způsobem (Slezáčková, 2012).

Z uváděného vyplývá, že sebekázeň je rysem chování člověka, který se projevuje schopností nereagovat náhle a ukvapeně na vlastní aktuální emoční rozpoložení. V souvislosti s působením reklamy na finanční chování člověka je tedy možné říci, že sebekázeň se u jedince projevuje jeho tendencí odložit případné uspokojení vlastní potřeb na pozdější dobu. Sebekázněný člověk nepodléhá návalu emocí, jež u něj reklamní působení či jiné vlivy mohou vyvolávat, tudíž je schopen odřici si nákup zboží či služeb, jež jsou mu prezentovány jako „potřebné“ či „neodkladné“ nikoli na popud vlastního prožívání, ale vnějšími stimuly.

Díky sebekázní je tedy možné, aby jedinec bojoval proti náhlým pužením k nákupu (obecně projevům finančního chování), odložit tendenci učinit určitý ekonomický krok na pozdější dobu, kdy v mezidobí vznikne prostor pro zhodnocení tohoto zvažovaného kroku v rámci principů kritického myšlení.

Finanční sebekázeň je jednou ze základních hodnot, jež by měla být dětem vštěpována v rámci jejich fungování v rodině (Martel, 2017). Pokud má u člověka dojít ke změně chování v jakékoli sféře jeho života – včetně chování finančního – je nutné, aby projevil dostatečnou míru sebekázně, jež mu umožní podobnou změnu do života zavést a ukotvit (Vaden, 2013).

Sebekázeň je pak odborníky považovaná za základní pilíř možnosti nabytí movitého či nemovitého majetku, nikoli pouze do té míry, aby byly uspokojovány základní životní potřeby člověka, ale dokonce až do výše, o které již lze hovořit doslova jako o „zbohatnutí“ (Rambousek, 2012).

Kritické myšlení i sebekázeň tak lze považovat za zásadní charakteristiky jedince, má-li tento mít šanci na efektivní zacházení s finančními prostředky a osvojit si tak určitou úroveň finanční gramotnosti. Obě tyto vlastnosti úzce souvisí s hodnotovým systémem člověka. V této práci se zaměřujeme mimo jiné na hodnoty odpovědnost a dodržování závazků, které jsou se sebekázní spojeny.

5 NÁSLEDKY FINANČNÍCH POTÍŽÍ

Jak se lze dočíst v publikaci autorů Syrového a Tyla (2014), úroveň finanční gramotnosti českých občanů je velice nízká, nelze ji tedy v žádném případě označit za dobrou. Autoři dále upozorňují zejména na fakt, že finanční gramotnost nabytá celosvětově své významné místo v životě nikoli finančníků samotných, ale běžných obyvatel různých zemí, zejména po roce 2008, tedy ve spojení s vypuknutím celosvětové finanční krize (Syrový & Tyl, 2014).

Kyosaki s Lechterovou (2001, s. 9) pak ve své publikaci uvádějí následující komentář týkající se potřeby osvěty v oblasti financí a ekonomického fungování člověka: *„Jednoduše řečeno, bez finanční gramotnosti a znalosti, jak peníze fungují, nejsou připraveni stát tváří v tvář světu, který na ně čeká, ...“*

Výše uváděné informace poskytují náhled do aktuální situace velkého počtu lidí, nikoli pouze českých obyvatel, ale včetně nich. S ohledem na zmiňovanou nízkou úroveň finanční gramotnosti běžného obyvatelstva lze očekávat značný počet případů, kdy člověka neuvážené finanční chování zavede do situace, v níž pocítí negativní dopady svého ekonomického fungování.

Právě podobným situacím bude věnována detailnější pozornost v této kapitole, kde jsou uvedeny informace související se třemi zcela zásadními negativními dopady neefektivního nakládání s financemi a nevhodného finančního chování, kterými jsou konkrétně:

- exekuce;
- zadlužení;
- bezdomovectví.

Tyto tři oblasti možných dopadů nedostatečně či v praxi neefektivně aplikované finanční gramotnosti jednotlivce nebo skupiny osob (typicky například rodinného systému) byly zvoleny coby nejzávažnější dopady špatného ekonomického vedení vlastního finančního rozpočtu, jež mohou člověka během jeho života postihnout a které mají zcela neoddiskutovatelně svůj původ zejména ve finančním chování (nikoli například pouze v neočekávaných životních situacích apod.).

5.1 EXEKUCE

Exekuce je následkem finančních potíží, které často neovlivňují pouze jedince, jehož se přímo týkají (tedy toho, který je způsobil svým nerozvážným či dostatečně nepoučeným chováním, zejména spotřebním), ale i jeho okolí. Obětí exekuce se může stát taktéž například jeho životní partner – manžel či manželka (Smrčka, 2010).

Smrčka (2010, s. 466) se k dané problematice vyjadřuje následovně: *„Jsou-li exekucí postiženy věci, práva, nebo jiné majetkové hodnoty patřící do společného jmění manželů, je účastníkem exekučního řízení, pokud jde o tyto věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty, i manžel/ka povinného.“*

V odborné literatuře je možné se s exekucí setkat coby s pojmem spojovaným s nestřídmostí, jejímž následkem bývá. O exekuci lze skutečně hovořit jako o následku finančních potíží, které zatěžují celý rodinný systém (srov. Smrčka, 2010).

Kromě nestřídmosti však může být exekuce taktéž výsledkem chování, které lze označit za „naivní“. V tomto případě je možné dané tvrzení ilustrovat na případech, kdy se člověk dostává do exekučního řízení nikoli vinou svého nevhodného nakládání s finančními prostředky (popřípadě vinou podobně laděných projevů u jiných členů rodinného systému), ale kvůli chování jiné „cizí“ osoby, již se postižený jedinec rozhodl ručit za jemu

půjčené peníze, například u některé z bankovních institucí. Tyl (2013, s. 64) podobné případy komentuje následovně: „*Vy totiž za půjčku také ručíte majetkem a může dojít k tomu, že se kvůli cizímu dluhu dočkáte exekuce na váš majetek.*“

Právě na takové případy lze aplikovat poznatek, že neznalost případných možných důsledků konkrétních kroků v oblasti financí může člověka přivést do značných potíží, které si nutně nezpůsobil sám, ale nastaly vinou druhých. Tato pomyslná „vina“ však není stoprocentně pouze osoby, které daný jedinec ručil za půjčené peníze – část je možné převést i na ručitele. Ten totiž mohl (v případě, že by byl dostatečně finančně gramotným) podobné komplikace alespoň tušit a ručení druhým osobám si důkladněji rozmyslet, ideálně jej zcela zavrhnout jakožto potenciální vysoce rizikový krok ohrožující jeho vlastní finanční nezávislost a v konečném důsledku i právní nepostižitelnost.

Exekuce se může kromě zabavení majetku týkat také bankovního konta dlužníka (Janda, 2013), peníze mohou být vymáhány například srážkami z jeho mzdy (srov. Breburda, 2013) nebo jinými prostředky.

5.2 ZADLUŽENÍ

Zadlužení lze (podobně jako exekuci) považovat za dopad finančních potíží, který se podepisuje nikoli pouze na jednotlivci, ale také na jeho rodině (Smrčka, 2010).

Do stavu zadlužení je možné se dostat různými způsoby. Jedním z častých a v současnosti aktuálních způsobů, jimiž se lze k podobnému stavu dopracovat, je například řešení (zpočátku drobných) finančních potíží – nedostatku ekonomických prostředků – jedince či rodiny půjčkou, která není poskytnuta bankou, ale některým z nebankovních subjektů (Smrčka, 2010). Smrčka (2010, s. 446) poznamenává k podobnému procesu následující: „*Dalším hráčem na trhu, který umí dobře využívat finanční potíže domácností a dostávat je do určitého kruhu soustavného zadlužení, placení úroků a poplatků a závislosti na věřiteli, jsou nebankovní společnosti, které poskytují různé úvěry a půjčky.*“ Smrčka (2010) ve svém textu zmiňuje například firmu *Provident Financial*, ovšem netvrdí, že by se jednalo pouze o tento jeden jediný subjekt, s nímž se lze přímo na českém trhu setkat.

Z uváděného komentáře vyplývá nejen možné nebezpečí jednorázového vypůjčení si peněz u nebankovního institutu, ale zejména pak možnost vzniku jakéhosi „začarovaného kruhu“, tedy kolotoče, jež je možné v případě velké finanční nouze a nízkého vzdělání

v oblasti finanční gramotnosti roztočit a z něhož se pak jedinec či celá jeho rodina těžko dostávají.

Nebankovní instituce představují při půjčování peněz značné riziko, jelikož je – na rozdíl od bankovních institucí – většinou nezajímají žádné informace o osobě, již jsou peníze zapůjčeny a které by mohly již na počátku hovořit výmluvně v neprospěch budoucího dlužníka (mohly by ještě před zapůjčením finančních prostředků naznačovat jeho budoucí neschopnost splácet), snad kromě jeho plnoletosti a adresy trvalého pobytu (Smrčka, 2010).

Základní poznatek v případě tématu zadlužení, určitá poučka pro fyzické osoby, jak předcházet vzniku výše popsaného finančního „kolotoče“, zní následovně: *„Jednotlivec by (...) měl vždy přistupovat k ekonomickým otázkám zodpovědně. Míra jeho zadluženosti by měla být únosná a taková, aby byl schopen tyto své závazky plnit.“* (Ondřej, 2013, s. 281)

Uváděná poučka je však pro běžného občana v praxi využitelná pouze v případě, že dokáže reálně stanovit hranici mezi pro něj únosným a neúnosným (tedy již rizikovým) zadlužením, k čemuž je samozřejmě zapotřebí, aby byl tento jedinec dostatečně finančně vzdělán. Platí to zejména v současné době, kdy se půjčka stala běžnou součástí života většiny populace rozvinutých zemí (srov. Neumann, Žamberský & Jiránková, 2010).

5.3 BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví jako dopad finančních potíží je možné zčásti přisoudit neochotě pracovat, s níž se lze u určité populace osob ve společnosti setkávat (a to někdy již v mladém věku) u jedinců, kteří již dosáhli zákonné dospělosti (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013). Osoby spadající do této kategorie *„obvykle mají nejenom dluhy, ale i problémy přestupkového či kriminálního charakteru: finanční prostředky si opatřují nelegálním způsobem.“* (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013, s. 60)

Z uváděného komentáře lze vyvodit, že bezdomovectví je důsledkem nezvládnutého nakládání s financemi – předchází mu tedy zpravidla zadlužení a následná exekuce, o nichž již bylo hovořeno.

V souvislosti s tématem nakládání s financemi je nutné upozornit na fakt, že vlivem bezdomovectví dochází k navyšování kriminality ve společnosti. Tomuto jevu by bylo pravděpodobně možné efektivně předcházet v případě, že by byli občané konkrétní společnosti dostatečně a včas finančně vzděláváni. Vhodně zvolená a vedená edukace

by mohla u rizikových skupin mladých osob vést k proměně jejich vztahu nikoli pouze k financím, ale taktéž k formování jejich pozitivního vztahu k práci jako takové (Procházka, 2012).

Bezdomovce samotného lze definovat jako osobu bez domova, tedy jedince, který se nevyznačuje vlastní trvalou adresou pobytu a není pro ni možné využívat dlouhodobě konkrétní přístřeší (Kopecká, 2015). K charakteristice bezdomovectví se lze dočíst následující upřesnění: „*Bezdomovectví je určitý způsob života, je to sociální pád s výsledkem celkového psychosociálního selhání a naprostou ztrátou společenské prestiže.*“ (Kopecká, 2015, s. 86) Z uváděného tak vyplývá, že v současnosti jsou finanční zdroje – jejich vlastnictví a osobní možnost nakládání s nimi – jednou ze zásadních podmínek společenského statusu člověka.

V případě náhledu na bezdomovectví jakožto dopadu finančních potíží lze hovořit zejména o takzvaném objektivním bezdomovectví, které bývá způsobeno některou z následujících příčin (Kopecká, 2015):

- nezaměstnaností;
- nekonkurenceschopností vzhledem ke stavu a aktuálnímu fungování trhu práce;
- finančně nedostupným bydlením;
- chudobou.

6 HODNOTOVÝ SYSTÉM ČLOVĚKA

Hodnotová hierarchie se v průběhu každého lidského života mění. Ke změně hodnot a jejich důležitosti či pořadí dochází v kontextu vývojových proměn a nabytých zkušeností. Význam jednotlivých hodnot, např. zdraví, úspěchu a také mezilidských vztahů, tudíž není po celý život stejný. Ke změně nejčastěji dochází při zásadním životním zlomu, například v reakci na ztrátu (úmrť) blízkého člověka, závažné onemocnění (ať už vlastní či blízké osoby) a další (Vágnerová, 2017).

Psychologické teorie současnosti se přiklánějí k tvrzení, že hodnoty a jejich pojetí tvoří specifickou kategorii, ale také že se jedná o stabilní a trvalou strukturu každého člověka s ohledem na jeho individualitu, a jeho sociální a historickou proměnu (Cakirpaloglu, 2012).

Hodnoty můžeme dělit dle několika hledisek a dle různých autorů, případně dle jejich obsahu na materiální, nemateriální, osobní a sociální. Mohou to být hodnoty, které zahrnují jiné lidi, nebo hodnoty, k nimž máme nadosobní duchovní a morální vztah, případně ideály. Obvykle dochází k prolínání jednotlivých oblastí. Například úspěch může být důležitý pro

jednotlivce, ale zároveň i pro jeho rodinu a okolí, kterým také může přinášet uspokojení. U morálních hodnot dochází k uspokojení vlastního svědomí, které je také důležité ve vztahu k ostatním lidem (Vágnerová, 2017).

Lidské hodnoty a hodnotové systémy je potřeba chápat ve spektru sociálních skupin, které jsou velmi široké a každé uspořádání je potřeba brát s ohledem na kulturu dané skupiny, protože hodnoty z ní vždy vycházejí. Kultura je výsledkem lidské činnosti, lidského bytí a do jisté míry tvoří identitu každého člověka. Každý člověk se nachází v nějakém společenském prostředí. Každé takové prostředí se vyznačuje specifickými vzorci chování, které jsou všeobecně vyžadovány, a zároveň jedinci poskytuje návrhy na řešení problémů. Lidé se v každé kultuře podílejí na tvorbě specifických hodnot (tyto hodnoty mohou být materiální i duchovní), dále tvoří i vzorce vztahů, chování a způsoby jednání a utvářejí si vlastní hodnotový systém. (Hubinková a kol. 2008).

Vágnerová (2017) rozděluje základní lidské hodnoty do sedmi kategorií. Tyto kategorie se vyznačují relativní stabilitou po celý život. Obsah těchto kategorií se však může změnit s ohledem na to, v jaké životní fázi se nacházíme.

1. Vztahy s lidmi
2. Materiální hodnoty
3. Moc
4. Pravda
5. Svoboda
6. Moudrost
7. Morální hodnoty

6.1 SYSTÉM HODNOT

Jak se lze dočíst u Hartla s Hartlovou (2009), hierarchie hodnot člověka odráží do značné míry kulturu konkrétní společnosti. Hodnoty jsou pak jedním ze základních stavebních kamenů (fenoménů) utvářejících osobnost člověka (Seligmanová, 2003; In: Cakirpaloglu, 2012).

Hodnotový systém či systém hodnot (v angličtině označovaný jako *value system*) představuje: „*uspořádaný systém hodnot podle důležitosti.*“ (Hartl & Hartlová, 2009, s. 185–186) Jako takový určuje u člověka coby jednotlivce jeho obecné postoje, život, styl, morálku (Hartl & Hartlová, 2009).

Již v roce 1980 uvádí Čáp (1980, s. 70) následující komentář: „*Různí lidé se liší odlišnou hierarchií hodnot, tj. tím, kterým hodnotám dávají přednost před druhými.*“

Hierarchie hodnot jednotlivce se dle Čápa (1980) formuje skrze životní cíle a perspektivy, v nichž se hodnoty následně odrážejí, podobně, jako je tomu například také u potřeb, zájmů či motivace chování a jednání člověka. Hodnoty patří dle Čápa (1980, s. 70) k momentům, jež tvoří motivační strukturu člověka a lze je tedy vedle potřeb považovat za motivátory projevů jednotlivce – v tomto ohledu pak autor definuje hodnoty jakožto: „*cíle nebo momenty, ke kterým se vztahují potřeby člověka*“ a konkrétně hovoří o hodnotách typu zdraví, blahobyt, štěstí apod.

Dle odborníků z oblasti psychologie však lze i přes výše naznačované zásadní individuální odlišnosti, jež se mohou osobu od osoby v systému hodnot vyskytovat, detekovat určitý základní žebříček, s nímž lze operovat v rámci obecného pohledu na člověka coby součást society, nikoli jakožto na zcela jedinečnou individualitu.

Hodnoty lze definovat coby: „*zobecnění snahových tendencí subjektu opírající se o jeho osobní zkušenosti i ideje, což dokládá jejich jedinečnost a vazby k vlastní osobě.*“ (Čačka, 2000, s. 287)

Dle Sprangera (1930; In: Čačka, 2000) lze hodnoty člověka kategorizovat do celkem šesti hlavních oblastí (tzv. „hodnotových útvarů“), mezi něž spadají:

- **útvár ekonomický** – obsahuje hodnoty materiálního charakteru;
- **útvár mocenský** – zaměřený na vlastní postavení v societě;
- **útvár teoretický** – zahrnuje poznání a snahu o nalezení „pravdy“;
- **útvár estetický** – základní hodnotu v tomto útvaru představuje krása;
- **útvár sociální** – obsahuje hodnoty orientované na vzájemnou pomoc, stejně jako na harmonické interpersonální vztahy;
- **útvár náboženský** – zde se hodnoty vztahují k hledání jednoty a „všehomíra“.

Na základě Sprangerovy kategorizace tak lze hovořit o šesti základních oblastech hodnot, s nimiž se lze o člověka setkat. Spranger je do dnešního dne považován za tvůrce nejznámější klasifikace hodnotové orientace (Říčan, 2010).

Bedrnová s Novým (2002) podotýkají, že v současnosti by bylo vhodné výše uváděnou kategorizaci doplnit ještě o dva další „typy“ (útvary), k nimž je možné hodnoty konkrétních osob přiřazovat, jimiž jsou:

- **typ technický;**
- **typ sportovní.**

Další možnost náhledu na systém hodnot člověka pak poskytuje taktéž Frankl (1994; In: Čačka, 2000), který hovoří o tom, že hodnoty lze u člověka členit celkem do tří základních okruhů, k nimž řadí následující:

- **hodnoty tvůrčí** – týkají se procesů „umění“, „tvorby“ a „konání“;
- **hodnoty zážitkové** – souvisejí s prožitky a schopností člověka milovat;
- **hodnoty postojoyé** – sem spadají hodnoty „smyslu“ stejně jako „beznaděje“.

6.2 HODNOTOVÝ SYSTÉM SPOLEČNOSTI

Dle Pedagogického slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 255) je termín „hodnota“ definován jako: „*subjektivní ocenění nebo míra důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným lidem aj.*“ S hodnotami se nerodíme, nýbrž si je v průběhu života vytváříme a získáváme.

K faktorům, které ovlivňují náš hodnotový žebříček, patří například rodina a hodnoty v ní uznávané, a dále prostředí školy – ať už nás zde ovlivňují spolužáci či učitelé atd. Dá se říci, že jsme neustále vystaveni vnějším vlivům, ať už na nás působí společnost (svým jednáním či kulturou) nebo například masmédiá – internet a televize. V dnešní době jsme téměř nepřetržitě v kontaktu s ostatními lidmi, stále vyhodnocujeme, ovlivňujeme a zároveň jsme ovlivňováni. Podle získaných hodnot se chováme a jednáme, zároveň nás ovlivňují v našich dalších činnostech. Existují hodnoty, které jsou uznávané celou společností, hlavně se jedná o hodnoty týkající se morálky. Avšak každý jedinec disponuje také hodnotami individuálními. Jedná se o hodnoty, které objevujeme a reflektujeme během celého života pomocí vlastního vnímání a získáváním nových zkušeností.

Göbelová (2008) tvrdí, že hodnotová orientace je hierarchicky uspořádaný soubor hodnot přijatý jedincem, skupinou nebo společností. Pomocí tohoto stabilního souboru hodnot je regulováno a usměrňováno chování člověka. Lidská hodnotová orientace je tvořena

soustavou postojů, zájmů a konkrétních forem chování. V hodnotové orientaci jsou zahrnuty také naše zkušenosti. Můžeme díky ní hodnotit a rozlišovat, co je dobré a co zlé, nebo co je pro nás v našem životě důležité a co není. Patří tak k nejdůležitější součásti vnitřní stavby naší osobnosti.

Na tvorbu našeho hodnotového žebříčku má vliv mnoho vnějších činitelů. Ti ovlivňují nejen naše názory a postoje, ale také s nimi související a z nich plynoucí chování. K nejdůležitějším činitelům patří rodina, škola, práce, přátelé a média. Rodina má jako primární sociální skupina zásadní vliv na tvorbu hodnotového žebříčku dítěte. Hodnoty se formují také ve vrstevnických skupinách. Nemalý vliv na formování hodnot mají rovněž média. Nejen mladí lidé jimi mohou být manipulováni (Čermáková, 2004).

6.3 DĚLENÍ HODNOT DLE ROKEACHA

V této diplomové práci primárně vycházíme z dělení hodnot podle Rokeacha a Schwartze, který na něj navázal. Rokeach definuje hodnoty jako trvalé přesvědčení o tom, že specifický způsob jednání je osobně i společensky výhodnější než jeho opak – jedná se tedy o tendenci preferovat určitý stav jednání. Prostřednictvím tohoto jednání jsou naplňovány potřeby, zájmy a cíle jedince (Prudký, 2009). Hodnoty podle Rokeacha působí jako všudypřítomné standardy, které mají rozhodující vliv na sebehodnocení, sebe prezentaci, postoj vůči ostatním a jejich hodnocení.

Z výše uvedeného vyplývá, že hodnoty mají vliv na zájmy a postoje jedince, případně na jejich změny. Kombinací působení požadavků společnosti s působením individuálních potřeb jedince se hodnoty hierarchicky řadí, čímž vzniká tzv. hodnotový systém/systém hodnot (Rokeach & Regan, 1980).

Rokeach rozlišuje hodnoty instrumentální a terminální. Instrumentálními hodnotami se rozumí chování nebo způsob jednání, které umožňuje dosáhnout vytyčeného cíle, zahrnují také morálku. Ke stanovení cílů slouží terminální hodnoty, nazývané také hodnoty cílové, které definují konečný stav – to, o co jedinec usiluje a má pro něj smysl o to usilovat. Principem Rokeachovy studie hodnot, nazývané The Value Survey (Test hierarchie hodnot) je seřazení 36 hodnot (18 z každé kategorie) na základě osobní preference subjektu.

V první polovině testu jsou hodnoty terminální, kterými subjekt vyjadřuje ideální představu o své budoucnosti (např. štěstí, moudrost, národní bezpečnost). Druhá polovina obsahuje hodnoty instrumentální, kterými dotazovaný subjekt vyjadřuje své preference ve vztahu k jednání a chování (např. ctižádostivý, tolerantní, veselý). Tento výzkum vychází

z osobní zkušenosti a subjektivního pohledu zkoumané osoby, výsledek tedy ukazuje představu subjektu o vlastních hodnotách, nikoli skutečný stav.

Následující tabulka uvádí přehled hodnot podle Rokeacha:

Terminální (cílové) hodnoty	Instrumentální hodnoty
moudrost (zralé chápání života)	ctižádostivý (tvrdě pracující, ambiciózní)
národní bezpečnost (ochrana před útokem)	čestný (upřímný, pravdomluvný)
opravdové přátelství (blízkost druhého)	čistý (upravený, pořádný)
pohodlný život (život v blahobytu)	intelektuální (inteligentní, přemýšlivý)
potěšení (radostný, poklidný život)	logický (důsledný, racionální)
rodinné bezpečí (péče o milované osoby)	milující (citový, něžný)
rovnost (bratrství a rovné šance pro všechny)	nápaditý (tvořivý)
sebeúcta (vážit si sebe sama)	nápomocný (přispívající k dobru druhých)
smysl pro plnění úkolů (být přínosem)	nezávislý (soběstačný)
spása (věčný život)	odpouštějící (promíjející)
společenské uznání (respekt, obdiv)	odpovědný (seriózní, spolehlivý)
svět krásy (krása přírody a umění)	odvážný (bránící názory druhých)
svět v míru (bez válek a konfliktů)	poslušný (svědomitý, uctívý)
svoboda (nezávislost, svobodná volba)	schopný (kompetentní, účinný)
šťěstí (uspokojení)	tolerantní (bez předsudků)
vnitřní harmonie (nepřítomnost vnitřního konfliktu)	veselý (bezstarostný, radostný)
vyzrálá láska (sexuální a duševní blízkost)	ukázněný (umírněný, disciplinovaný)
vzrušující život (aktivní život plný podnětů)	zdvořilý (pozorný, způsobný)

Tabulka č. 1 Hodnoty podle Rokeacha

6.4 DĚLENÍ HODNOT DLE SCHWARTZE

Z Rokeachova Testu hierarchie hodnot vychází Schwartz, který na jeho studii navazuje. Hodnoty jsou podle něj vedoucí principy, které jsou seřazeny podle určité důležitosti. Předpokládá, že hodnoty vycházejí ze tří lidských požadavků – individuální biologické potřeby každého jedince, společenská koordinovaná interakce a plnění institucionálně daných závazků. Schwartz tvrdí, že určitý počet hodnot je pro všechny jedince společný. Tyto hodnoty má každý jedinec zastoupeny v rozdílné míře a dává jim jiný význam. Hodnotová orientace jedince se může v průběhu života měnit v závislosti na životních

okolnostech, například považují hodnoty, kterých mohou snadno dosáhnout, za důležitější než ty, které jsou pro ně momentálně nedosažitelné. U hodnot týkajících se moci a bezpečí je však vykazována obecná tendence. Je-li naplňování některé z nich znemožněno, stávají se důležitějšími. Vliv na uspořádání hodnotového systému má také působení řady vnitřních (pohlaví, věk) a vnějších (výchova, reklama) faktorů (Schwartz, 2006).

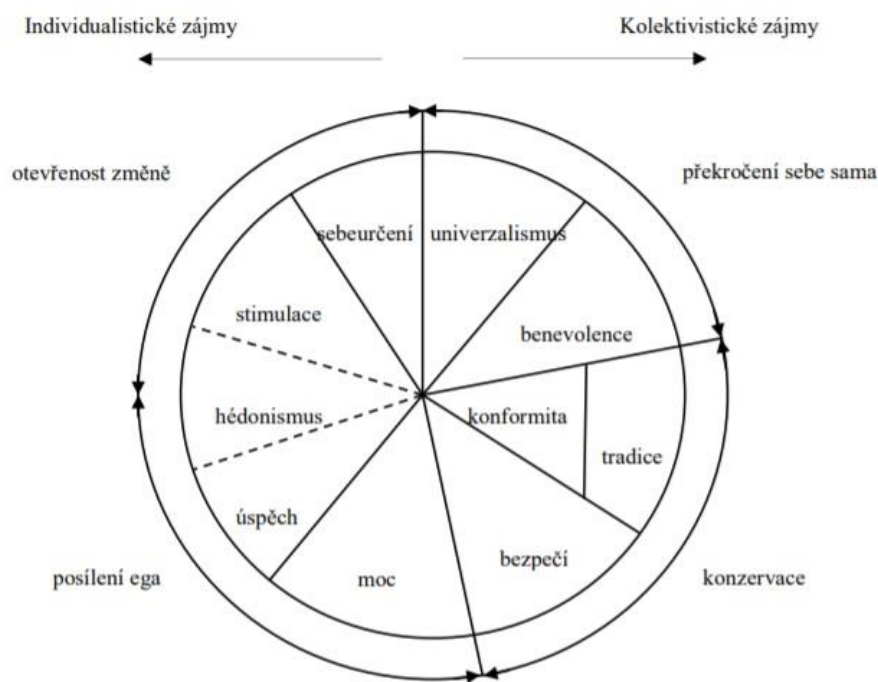
Z výše uvedených tří lidských požadavků vychází deset motivačních typů hodnot. Tyto hodnoty mohou být dále rozebrány pomocí hlavního motivačního cíle. Schwartz zároveň také předpokládá, že jednotlivé motivační cíle neexistují odděleně, ale jsou na sobě závislé a navazují na sebe. Schwartzova teorie (1994) se zabývá vzájemným vztahem a kompatibilitou hodnot namísto přístupů zabývajících se jednotlivými hodnotami izolovaně. Vzájemné vztahy mezi jednotlivými motivačními typy jsou zobrazeny na obrázku 1, přičemž hodnoty umístěné naproti sobě si navzájem odporují, zatímco hodnoty umístěné vedle sebe se doplňují.

Výzkum zjišťující vztahy mezi hodnotovými typy probíhal v sedmi různých zemích a prokázal kompatibilitu mezi hodnotami, které podporují podřízení se společnosti (bezpečí, konformita, benevolence), dále mezi typy zaměřenými na sebepovznesení (hédonismus, úspěch), a konečně mezi typy, které vyjadřují satisfakci a víru v sebe sama (univerzalismus, sebeurčení). Naopak nekompatibilní jsou hodnoty zdůrazňující nezávislost s hodnotami zdůrazňujícími podřízenost (tedy sebeurčení x konformita) a dále hodnoty upřednostňující ostatní jedince před sebou samým s hodnotami zaměřenými na sebe a svůj výkon (benevolence x úspěch, hédonismus) (Řeháková, 2005).

Typy, které Schwartz (1992) popisuje:

- Sebeurčení – motivačním cílem je samostatné jednání a myšlení. Typ vychází z potřeby kontrolovat a z potřeby autonomie.
- Stimulace – cílem je dosažení vzrušení nebo splnění výzvy.
- Hédonismus – cílem je radost, potěšení a sebe-uspokojení, tento typ motivace vychází z potřeby požitku a potěšení.
- Úspěch – cílem je osobní výkon jedince, úspěch je posuzován podle sociálních standardů. Důležité je aktivní předvedení dané schopnosti v konkrétních interakcích.
- Moc – cílem jedince je dosažení určitého sociálního statutu a prestiže s cílem kontroly nebo dominance nad lidmi a zdroji. Cílem je sociální uznání – jeho dosažení nebo udržení.

- Bezpečí – cílem je vlastní bezpečí, harmonie a stabilita jedince. Dále pak bezpečí společnosti a bezpečí v oblasti vztahů. Vychází ze základních lidských potřeb.
- Tradice – jedná se o zvyky a tradice spojené s danou kulturou. Projevují se například různými rituály nebo normami chování. Cílem je respekt, loajalita a osvojení si zvyků, které jsou uznávány danou kulturou.
- Konformita – cílem je sebekontrola a sebe-disciplína v jednání, počtcích a chování.
- Benevolence – cílem je chránit a zvyšovat blaho jedinců, se kterými jsme v kontaktu.
- Univerzalismus – cílem je porozumění, uznání, tolerance. Také ochrana prospěchu všech jedinců a přírody. Neschopnost přijetí jedinců, kteří se odlišují, a jejich ostrakizace nebo nevhodné chování vůči nim vede k životu ohrožujícím konfliktům. Totéž se týká přírody – neschopnost ochránit životní prostředí vede k destrukci přírodních zdrojů, na kterých je život závislý.

Obr. 1: Motivační typy podle Schwartz a vztahy mezi nimi

Tradice a konformita jsou umístěny ve stejné části kruhu, protože mají stejný cíl, tedy podřízení se očekávání společnosti.

Motivační typy lze soustředit do čtyř kategorií: otevřenost změně, překročení sebe sama, posílení ega a konzervace. Při jejich definování Schwartz vycházel z biologických potřeb jedince, potřeby sociálního kontaktu a přežití a fungování skupiny (Schwartz, 1994).

Schwartz se zabýval také teorií kulturních hodnot. Chápal je jako hodnoty, které sdílí určitá kultura, a které mají vliv na chování, názory a cíle členů dané společnosti. Schwartz rozlišuje sedm motivačních typů hodnot: pocitová autonomie, intelektová autonomie, spjatost se skupinou, hierarchie, egalitarismus, kontrola a harmonie. Tyto hodnoty jsou přítomny v každé společnosti, rozdíl je však v důležitosti, která je jim připisována (Schwartz, 1994).

Ze studií žebříčku hodnot Rokeacha a Schwartze vychází dotazník, který byl pro tuto práci využit a s jehož výsledky pracujeme v praktické části. V tomto dotazníku bylo celkem obsaženo 66 hodnot. Pro bližší výzkum jsme zvolili následujících šest hodnot: „dodržování závazků“, „nezávislost“, „odpovědnost“, „pocit osobní jistoty“, „zábava, užívání života a nestřídmost“, „vzdělanost“. S těmito hodnotami dále pracujeme ve výzkumné části práce. Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou preference jednotlivých hodnot a úrovní finanční gramotnosti. Cílem práce je ověřit toto tvrzení ve vztahu k jednotlivým hodnotám, které jsme pro výzkum zvolili.

7 VÝZKUMNÁ ČÁST

V této kapitole se budeme věnovat praktické části, konkrétně výzkumu. V další kapitole si stanovíme cíle a úkoly práce, následující podkapitoly se budou věnovat hlavnímu cíli výzkumu, dílčím cílům a výzkumným otázkám. Poté charakterizujeme použitou metodologii a metody výzkumu. Poslední kapitola obsahuje analýzu dat a výsledky výzkumu.

7.1 CÍL VÝZKUMU

Hlavní cíl

Hlavním cílem práce je zjistit, do jaké míry souvisí finanční gramotnost jedince s hodnotami získávanými jak prostřednictvím výchovy v rodině a ve škole, tak také způsobem trávení volného času.

Dílčí cíle

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje.

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje.

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje.

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje.

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života a nestrídnost u dospělých osob z Olomouckého kraje.

Zjistit, zda existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje.

7.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY

Výzkumná otázka č. 1

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H10: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H1A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 2

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H20: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H2A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 3

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H30: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H3A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 4

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H40: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H4A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 5

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H50: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H5A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestrídnost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 6

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H60: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H6A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

7.3 METODOLOGIE A METODY VÝZKUMU

V následující kapitole uvádíme použitou metodologii a metody výzkumu. Sběr dat proběhl pomocí dotazníkového šetření, přičemž část dotazníků byla vyplňována přímo za přítomnosti výzkumníka, který odpovědi jedinců zaznamenával a část dat z dotazníků byla získána vyplněním dotazníku online. Jednalo se o komplexní dotazník, který se věnoval více tématům. Pro náš výzkum využíváme část věnující se finanční gramotnosti a zjišťování preferencí hodnot respondentů a základní údaje o respondentech, tj. pohlaví, věk, vzdělání, původ aj.

Použitá metoda odpovídá kvantitativnímu výzkumu. Chráska (2007) jej definuje jako „*záměrnou a systematickou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy o vztazích mezi jevy.*“ Kvantitativně orientovaný výzkum vychází z pozitivismu, který předpokládá existenci objektivní reality nezávislé na lidských citech a přesvědčeních. Pro ověření hypotéz jsou využívány empirické metody. Jednou z nejčastějších metod je právě dotazníkové šetření, které má řadu výhod i nevýhod. Hlavní výhodou je možnost získat za krátkou dobu velké množství dat od respondentů z různých oblastí země. Nevýhodou dotazníku je naopak fakt, že ze strany respondenta zjišťuje pouze subjektivní vnímání sebe sama, nikoli skutečný stav věci. Výsledky jsou zobecňovány a je na ně pohlíženo s odstupem. Oproti tomu kvalitativně orientovaný výzkum vychází z fenomenologie, zdůrazňuje tedy subjektivní postoj a připouští existenci více realit. Jeho cílem je porozumění smyslu zkoumaného jevu a k jeho zkoumání je využívám menší vzorek

osob, u nichž je brána v potaz jejich jedinečnost a subjektivní pohled na zkoumaný problém. (Chráska, 2007). Výroky, která se pomocí výzkumu ověřují, neboli hypotézy, jsou tvrzení o předpokládaném stavu, situaci nebo vztahu mezi jevy ve zkoumané oblasti. Hypotézy jsou stanoveny před zahájením výzkumu a následně jsou jeho prostřednictvím ověřovány nebo vyvraceny na základě empirické evidence (Hendl, 2012). Chráska (2007) uvádí následující pravidla pro vytváření hypotéz: „*hypotéza musí být vyjádřena oznamovací větou, musí vyjadřovat vztah mezi dvěma jevy a musí být možné ji empiricky ověřovat.*“

Předkládaný dotazník obsahoval 75 otázek. V této diplomové práci pracujeme se dvěma oblastmi, a to s oblastí nazvanou „Váš postoj k níže uvedeným hodnotám“ a za druhé „Ekonomická situace a znalosti v oblasti financí“. Část věnující se hodnotám tvořila jednu souhrnnou otázku, v rámci které respondenti vyjadřovali svůj postoj k 66 hodnotám. Aby byl výsledek přesnější a autentičtější, využili jsme škály – respondent kdekoli na přímce vyznačil svůj vztah k dané hodnotě. V sekci zjišťující ekonomickou situaci respondentů a jejich znalosti v této oblasti bylo dotazovaným položeno 35 otázek. Zajímalo nás finanční chování respondentů, přehled o jejich aktuální finanční situaci, návyky, ochota si půjčovat peníze a také znalost pojmů z oblasti financí. V otázkách testujících znalost byla vždy právě jedna správná odpověď, naopak když jsme se ptali na to, zda a jak si respondenti spoří, bylo možné vybrat více možností. Všechny otázky byly uzavřené. V neposlední řadě využíváme data, která nám poskytují základní údaje o respondentech.

Index finanční gramotnosti byl zhotoven z výsledků ze sekce „Ekonomická situace a znalost v oblasti financí“, ze které jsme vybrali několik otázek, odpovědi byly obodovány na základě úspěšnosti (u otázek, kde byla jen jedna správná odpověď, byla bodována jen ona, pokud bylo správných odpovědí víc, počet bodů se stupňoval podle správnosti odpovědi). Zde uvádíme přehled směrodatných otázek. Hodnota odpovědí, u kterých není v závorce uvedeno jinak, je 0 bodů.

1. Máte přehled o svých měsíčních příjmech? (výplata, příjmy z živnosti, důchod, sociální dávky atd.) **O1...otázka 1**

- Mám přesný přehled o svých měsíčních příjmech (1 bod)
- Mám přibližný přehled o svých příjmech (0,66 bodu)
- O svých příjmech mám pouze přibližnou představu (0,33 bodu)
- Výši svých příjmů nesleduji
- Nemám vlastní příjmy

2. Máte přehled o měsíčních příjmech (výplata, příjmy z živnosti, důchod, sociální dávky atd.) ostatních členů domácnosti? O₂...otázka 2

- ano, mám přehled o příjmech všech členů domácnosti (1 bod)
- ano, mám přehled o příjmech některých členů domácnosti (0,66 bodu)
- ne, nemám přehled o příjmech členů domácnosti, ale chtěl/a bych mít (0,33 bodu)
- ne, nemám přehled o příjmech členů domácnosti, ani jej nechci mít

3. Odkládáte si měsíčně nějakou částku pro případ mimořádného výdaje

Odpovědi:

O₃...otázka 3

- ano, odkládáme částku, kterou považuji za dostatečnou (1 bod)
- ano, odkládanou částku však nepovažuji za dostatečnou (0,75 bodu)
- rádi bychom, momentálně se nám však částka nedaří odkládat (0,50 bodu)
- ne, ale plánujeme (0,25 bodu)
- ne a ani neplánujeme
- nejsem schopen/a posoudit

4. V případě nedostatku finančních prostředků

O₄...otázka 4

- zvýším/e naši pracovní výkonnost, zajistíme zvýšení příjmů (1 bod)
- uskromníme své potřeby (1 bod)
- požádám/e o pomoc příbuzné (rodiče, prarodiče, děti, jiné) (0,5 bodu)
- vezmu/eme si půjčku
- prodáme nebo zastavíme nějakou část svého majetku

5. Nová pračka stojí 10 000 Kč. Prodejce nabízí slevu 10 %. Kolik činí sleva?

O₅...otázka 5

- 1 000 Kč (1 bod)
- 100 Kč
- 1 500 Kč
- 500 Kč

6. Co znamená pojem disponibilní zůstatek?

O₆...otázka 6

- jedná se o částku na účtu, která je v daném okamžiku k dispozici. Tvoří její účetní zůstatek na účtu, který je poníženy o nezaúčtované transakce, blokace a minimální zůstatek a navýšený o částku kontokorentu (1 bod)
- jedná se o částku na účtu, ve které nejsou zohledněny blokace, minimální zůstatek, nezaúčtované transakce a částka kontokorentu (0,5 bodu)

- je to částka, kterou každý měsíc odkládáme stranou
- nevím

7. Jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou?

O7...otázka 7

- debetní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Kreditní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance (1 bod)
- žádný
- kreditní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Debetní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance
- nevím

8. Jaký je rozdíl mezi úrokem a úvěrem?

O8...otázka 8

- úvěr je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úrok je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úvěru (1 bod)
- žádný
- úrok je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úvěr je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úroku
- úvěr je smluvní forma ochrany proti finančním následkům různých rizik. Úvěr je jednorázový poplatek za takové uzavření smlouvy
- nevím

9. Co znamená inflace?

O9...otázka 9

- růst cen zboží a služeb za určité období, týká se kupní síly peněz (1 bod)
- výpočet indexu spotřebitelských cen
- rozdíl mezi čistou a hrubou mzdou
- ukazatel, který vyjadřuje podíl z dlužné částky, který musíme zaplatit za určité období
- nevím

10. Kontokorent je**O10...otázka 10**

- bankovní služba sjednaná k běžnému účtu, která klientovi dovoluje čerpat peníze do minusu v případě, že na účtu nemá dostatečnou částku (1 bod)
- věrnostní platba na platební kartě, za platbu kartou získává klient odměny
- poplatek za otevření a vedení účtu | poplatek za platbu kartou v zahraničí
- nevím

11. Kdy využíváte kontokorentu?**O11...otázka 11**

- v případě čerpání peněz z účtu, i když na účtu není dostatečná částka Vašich vlastních prostředků (1 bod)
- v případě výběru z bankomatu v zahraničí
- v případě platby platební kartou v zahraničí
- v případě vložení mimořádného vkladu na účet
- nevím

12. Co znamená zkratka RPSN?**O12...otázka 12**

- roční procentní sazba nákladů, včetně všech poplatků, které zaplatíme poskytovateli úvěru navíc nad rámec splátky (1 bod)
- pravidelný výpis z bankovního účtu (může být měsíční, čtvrtletní, pololetní, roční)
- procentní vyjádření úrokové sazby, který zahrnuje částku, kterou dlužník za úvěr zaplatí. Částka však nezahrnuje poplatek za vyřízení úvěru, poplatek za vedení úvěrového účtu, případně další poplatky.
- poplatek za uzavření smlouvy
- výše ročního úroku

13. Jak byste postupovali v případě ztráty karty?**O13...otázka 13**

- zavolám ihned na zákaznický servis banky nebo vstoupím do internetového bankovníctví a kartu zablokují (1 bod)
- kartu mám zabezpečenou PIN, osobně se v bance zastavím a domluvím se, jak postupovat
- ztrátu ohlásím na policii a budu dále postupovat dle jejich rad

14. Jak uchováváte PIN ke kartě?**O14...otázka 14**

- pamatuji si ho, případně jej mám uložený a zabezpečený doma (1 body)
- mám jej zapsaný v peněžence, ale takovým způsobem, že nikdo cizí neporozumí, že se jedná o PIN (0,5 bodu)

- mám jej zapsaný v peněžence
- mám jej poznačený na kartě

Výsledky uvedených otázek sečteme a podělíme jejich počtem.

$$(O_{1+} + O_{2+} + O_{3+} + \dots + O_{14})/14$$

Výsledné bodové skóre je na škále 0–1. K výsledkům vypočteme aritmetický průměr (FG_{AVG}) a směrodatnou odchylku (FG_{SD}). Na základě průměru a směrodatné odchylky rozdělíme konkrétní naměřené výsledky FG do čtyř skupin.

1. Nízká finanční gramotnost – $FG < (FG_{AVG} - FG_{SD})$
2. Nižší finanční gramotnost – $FG \geq (FG_{AVG} - FG_{SD})$ a $FG < FG_{AVG}$
3. Vyšší finanční gramotnost – $FG \leq (FG_{AVG} + FG_{SD})$ a $FG > FG_{AVG}$
4. Vysoká finanční gramotnost – $FG > (FG_{AVG} + FG_{SD})$

Analýza rozptylu (ANOVA)

Analýza rozptylu (dále ANOVA) je metoda umožňující porovnání libovolného počtu průměrů. Používáme ji v případech, kdy je nutné porovnat více proměnných. (Hendl, 2012)

Hendl (2012, s. 348) uvádí, že „základní funkce analýzy rozptylu obecně spočívá v posouzení hlavních a interakčních efektů kategoriálních nezávislých proměnných na závisle proměnnou kvantitativního typu. Nezávislé proměnné v ANOVA často nazýváme *faktory* a jejich hodnoty *úrovně* nebo *kategorie*.“ Testové kritérium (F) je získáváno jako poměr mezi rozptylem mezi skupinami (mezi faktory) a uvnitř skupin a pro jeho posouzení se používá tzv. F distribuce.

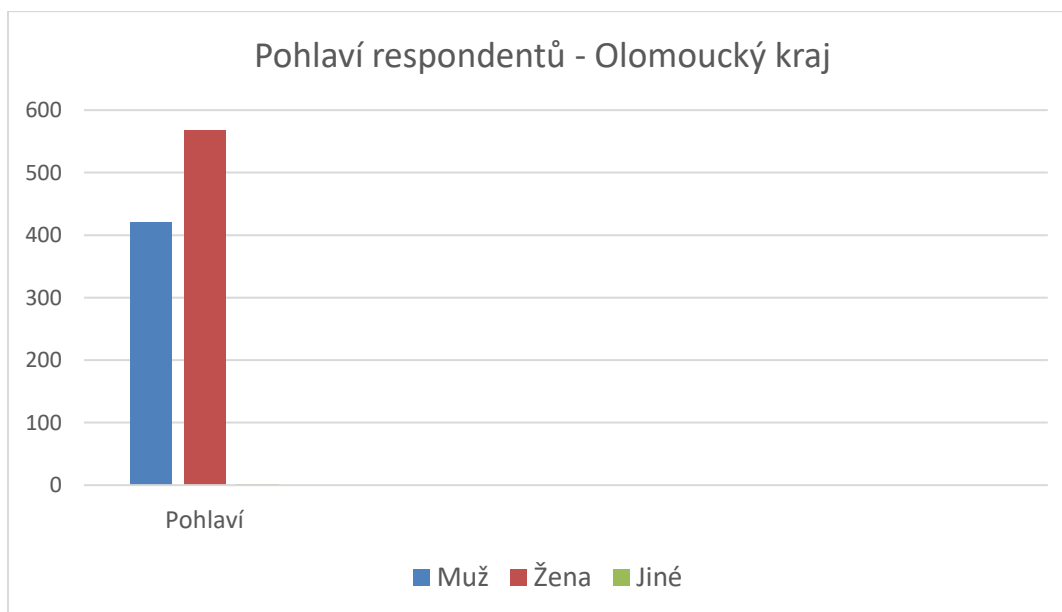
7.4 ANALÝZA DAT A VÝSLEDKY VÝZKUMU

Složení respondentů

V rámci této studie budeme pracovat pouze s respondenty, kteří uvedli místo svého bydliště Olomoucký kraj. Tabulka a graf č. 1 demonstrují složení respondentů dotazníku podle pohlaví. Podle tabulky a grafu č. 1 je patrné, že se výzkumu zúčastnilo 420 mužů, 568 žen a 3 respondenti, kteří zvolili možnost „jiné“, celkový počet respondentů je 991.

Pohlaví	1 Muž	420
		42,38 %
	2 Žena	568
		57,32 %
	3 Jiné	3
		0,30 %
		991
		100,00 %

Tabulka č. 2 Složení respondentů

Graf č. 1 Složení respondentů

Dosažené vzdělání respondentů

Tabulka č. 2 demonstruje dosažené vzdělání respondentů. Dotazníku se zúčastnily jak osoby s ukončeným vzděláním, tak osoby, které se nadále vzdělávají. Otázka měla 8 možností odpovědí, které pokryly možnost dosaženého základního vzdělání až po dosažené vzdělání vysokoškolské, přičemž nejvyšší podíl měly osoby se středoškolským vzděláním (34,11 %). Naopak nejnižší zastoupení měli jedinci, kteří uvedli, že mají dosažené základní vzdělání, ale studují v učebním oboru, a to pouze 0,5 %. Stejně hodnoty dosáhly respondenti, kteří uvedli, že jsou vyučení, ale studují střední školu.

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené / dosahované vzdělání	
1 základní	17 1,72 %
2 základní, ale studuji v učebním oboru	5 0,50 %
3 základní, ale studuji střední školu	35 3,53 %
4 vyučení v učebním oboru	158 15,94 %
5 vyučení v učebním oboru, ale studuji střední školu	5 0,50 %
6 středoškolské	338 34,11 %
7 středoškolské, ale studuji vysokou / vyšší odbornou školu	112 11,30 %
8 vysokoškolské / vyšší odborné	321 32,39 %
	Celkem 991 100,00 %

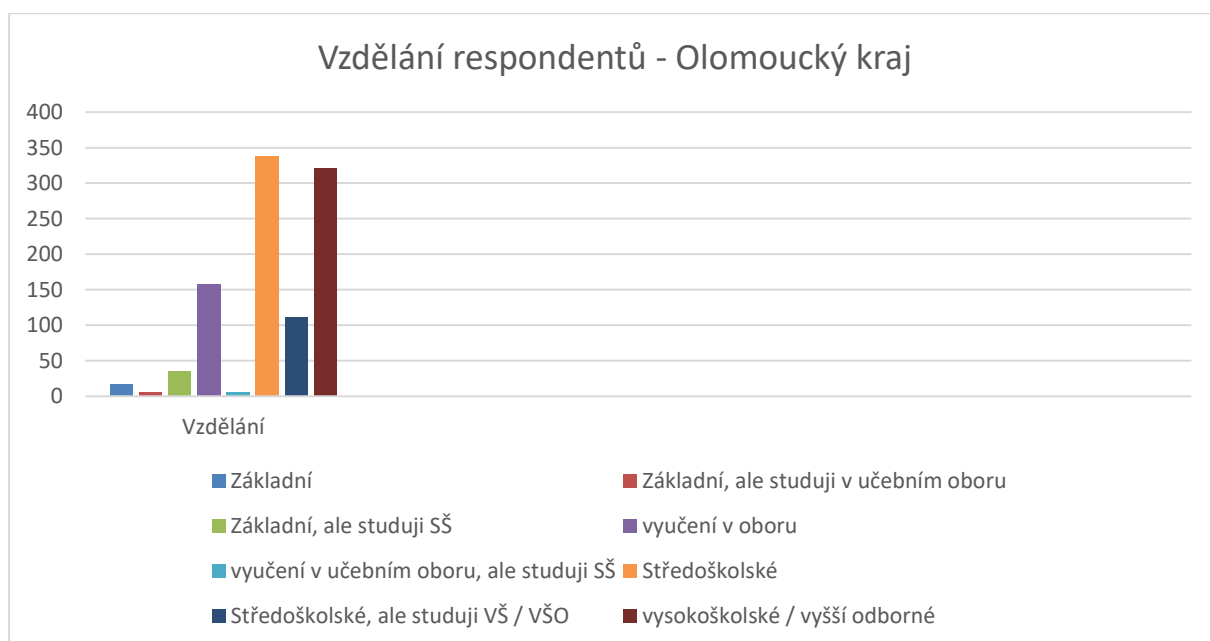
Tabulka č. 3 Vzdělání respondentů

Předpokládáme-li, že osoby, které nemají dokončené vzdělání, dosáhnou stupně vzdělání, jež studují, dostáváme se na čísla jiná a to:

Stupeň vzdělání	Počet respondentů
1. Základní	17
2. základní, ale studuji v učebním oboru + vyučení v učebním oboru	163
3. základní, ale studuji SŠ + vyučení v učebním oboru, ale studuji SŠ +středoškolské	378
4. středoškolské, ale studuji VŠ / VOŠ + vysokoškolské / vyšší odborné	433

Tabulka č. 4 Vzdělání respondentů – sloučení skupin

Za předpokladu, že tito jedinci dokončí studium, stávají se nejpočetnější skupinou respondentů osoby s vysokoškolským/vyšším odborným vzděláním s počtem 433 respondentů, dále pak osoby se středoškolským vzděláním s počtem 378, o více než polovinu méně je osob vyučených v učebním oboru a to 163, nejmenší zastoupení pak mají osoby se základním vzděláním, konkrétně 17 osob. Z výše uvedeného vyplývá, že 811 osob má buď vysokoškolské, vyšší odborné či středoškolské vzdělání, nebo se v tomto stupni vzdělává. Zbýlých 180 osob je rozděleno do dvou kategorií, a to vyučení v oboru a základní vzdělání. V naší práci pracujeme se čtyřmi úrovněmi finanční gramotnosti (vysoká, vyšší, nižší a nízká) na základě těchto čísel lze předpokládat, že by se respondenti mohli pohybovat spíše ve vyšších stupních těchto úrovní.

Graf č. 2 Vzdělání respondentů

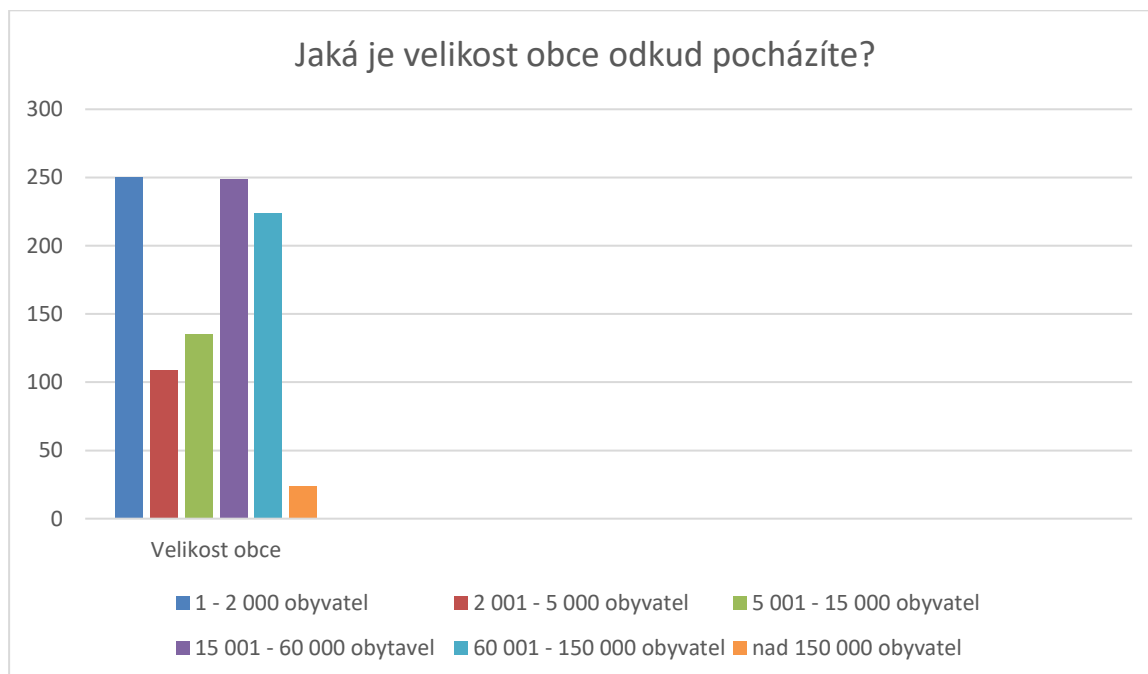
Původ respondentů – velikost obce

K dalšímu upřesnění složení vzorku respondentů uvádíme následující graf a tabulku ukazující velikost obce, z které dotazovaní jedinci pocházejí. Z tabulky lze vyčíst následující složení původu respondentů: z obce o velikosti 1 až 2 000 obyvatel pochází 250 respondentů, což je nejvyšší podíl (25, 23 %). Z obce o počtu obyvatel 2 001 – 5 000 pochází 109 respondentů, což činí 11 %, dále z obcí o počtu obyvatel 5001 – 15 000 pochází 135 respondentů čili 13,62 %. Téměř totožný počet respondentů jako z obcí s nejnižším počtem obyvatel byl z měst o počtu obyvatel 15 001 – 60 000, a to 249 respondentů čili 25,13 %, což je druhý nejvyšší podíl. Počet respondentů z největších

měst (60 001 – 150 000 obyvatel) je 224 – 22,60 %. V obcích nad 150 000 obyvatel „bydlí“ 24 respondentů – zde jsme zvolili uvozovky, neboť obce s počtem obyvatel nad 150 000 obyvatel se v Olomouckém kraji nevyskytují, předpokládáme tedy, že tito respondenti pochází z obce o počtu obyvatel 60 001 – 150 000 což by znamenalo, že reálně je respondentů žijících v největších městech 248.

Jaká je velikost obce (počet obyvatel) odkud pocházíte?						
1	2	3	4	5	6	
do 2 000 obyvatel	2 001 - 5 000 obyvatel	5 001 - 15 000 obyvatel	15 001 - 60 000 obyvatel	60 001 - 150 000 obyvatel	nad 150 000 obyvatel	Celkem
250	109	135	249	224	24	991
25,23 %	11,00 %	13,62 %	25,13 %	22,60 %	2,42 %	100,00 %

Tabulka č. 4 Původ respondentů

Graf č. 3 Původ respondentů

Výsledky znalosti finanční gramotnosti

V následující části prezentujeme výsledky přiloženého dotazníku, konkrétně jeho části testující znalost finanční gramotnosti pomocí definování pojmů disponibilní zůstatek, kreditní a debetní karta, úrok, úvěr, inflace, kontokorent a RPSN. Tyto pojmy byly charakterizovány výše v kapitole „Přehled pojmů užívaných v oblasti financí“. Jedná se o dílčí výběr pojmů, jejichž znalost byla bodována a z níž byl vytvořen index finanční gramotnosti. Dále jsme pak vytvořili kategorie, do kterých byli respondenti rozděleni podle úrovně finanční gramotnosti.

Prezentované výsledky jsou z oblasti hodnotící znalost pojmů. Jak již bylo řečeno výše, jedná se pouze o výběr odpovědí testující znalost 5 pojmů, avšak při definování indexu finanční gramotnosti bylo využito otázek 14. Jejich seznam je uveden výše.

Znalost pojmu disponibilní zůstatek

První otázka věnující se finanční gramotnosti se týkala definice disponibilního zůstatku. V rámci dotazníku je správnou odpovědí odpověď č. 1: „Jedná se o částku na účtu, která je v daném okamžiku k dispozici. Tvoří jej účetní zůstatek na účtu, který je ponížený o nezaúčtované transakce, blokace a minimální zůstatek navýšený o částku kontokorentu.“ Tuto odpověď zvolilo 788 respondentů, tj. 79,60 %. Špatné odpovědi zvolilo celkem 70 respondentů, z toho 64 (6,45 %) zvolilo možnost „Jedná se o částku na účtu, ve které nejsou zohledněny blokace, minimální zůstatek, nezaúčtované transakce a částka kontokorentu“ a 6 respondentů (0,61 %) možnost „je to částka, kterou si každý měsíc odkládáme stranou“. Zbylých 132 respondentů zvolilo odpověď „nevím“. Z daného počtu odpovědí vypovídá, že valná většina dotazovaných – téměř 80 % znala nebo logicky odvodila správnou odpověď, pokud odpověď nevěděli, spíše zvolili možnost nevím, než aby tipovali správnou odpověď.

Co znamená pojem disponibilní zůstatek?	1 jedná se o částku na účtu, která je v daném okamžiku k dispozici. Tvoří jej účetní zůstatek na účtu, který je ponížený o nezaúčtované transakce, blokace a minimální zůstatek a navýšený o částku kontokorentu	788 79,60 %
	2 jedná se o částku na účtu, ve které nejsou zohledněny blokace, minimální zůstatek, nezaúčtované transakce a částka kontokorentu	64 6,46 %
	3 je to částka, kterou každý měsíc odkládáme stranou	6 0,61 %
	4 nevím	132 13,33 %
	Celkem	990 100,00%

Tabulka č. 6 znalost pojmu disponibilní zůstatek

Znalost rozdílu mezi kreditní a debetní kartou

V další otázce ověřující znalost finanční gramotnosti jsme se ptali na rozdíl mezi kreditní a debetní kartou. Tento rozdíl je definován v teoretické části diplomové práce. V rámci dotazníku byla správnou odpovědí možnost č. 2 definující rozdíl mezi kreditní a debetní kartou takto: „debetní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná

se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Kreditní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance“. Tuto možnost označilo jako správnou 545 respondentů, respektive 54,99 %. Že mezi kartami není žádný rozdíl uvádí 20 respondentů, tj. 2,02 %. Význam těchto dvou karet zaměnilo (tj. zvolilo odpověď „kreditní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu a debetní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze“) 311 respondentů čili 31,38 %. Odpověď „nevím“ zvolilo 115 respondentů – 11,60 %. Z výše uvedeného vyplývá, že 446 respondentů (45 %) odpovědělo špatně, tzn. rozdíl mezi těmito pojmy nezná, nebo jejich význam zaměňuje. I když nadpoloviční většina odpověděla správně, rozdíl byl minimální, téměř polovina respondentů uvedla špatnou odpověď nebo nevěděla vůbec. Důvodem je pravděpodobně to, že termín kreditní karta je nadužíván a používá se i v takových situacích, kdy se ve skutečnosti o kreditní kartu nejedná. Lze říci, že se pojem kreditní karta v českém jazyce vžil jako obecné označení (plastové) platební karty, avšak právě toto vede buďto k zaměňování významu nebo špatnému úsudku o významu tohoto pojmu.

Jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou?		
1 žádný		20 2,02 %
2 debetní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Kreditní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance		545 54,99 %
3 kreditní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Debetní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance		311 31,38 %
4 nevím		115 11,60 %
	Celkem	991 100,00 %

Tabulka č. 7 znalost rozdílu mezi kreditní a debetní kartou

Znalost rozdílu mezi úrokem a úvěrem

Následující otázka se týkala rozdílu mezi úrokem a úvěrem, což jsou další často zaměňované pojmy. Správná byla odpověď č. 2, tedy „úvěr je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úrok je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úvěru“. Tuto odpověď zvolila velká většina dotazovaných, konkrétně 89,10 %, což je 883 osob. Důvodem je pravděpodobně to, že se respondenti v běžném životě s těmito pojmy setkávají a používají je (např. když si úvěr berou). Celkem 33 respondentů zvolilo odpověď č. 3, která významy obou pojmů zaměňuje, a 3 respondenti (0,30 %) uvedli, že mezi pojmy není žádný rozdíl. Dalších 8 respondentů (0,81 %) vybralo odpověď „úvěr je smluvní forma ochrany proti finančním

následkům různých rizik. Úvěr je jednorázový poplatek za uzavření takové smlouvy“. 64 dotazovaných, tj. 6,45 %, uvedlo odpověď „nevím“. Ve většině případů respondenti zvolili správnou odpověď, ve 33 případech význam zaměnili – což může být způsobeno také nepozorností. Pouze 8 respondentů odpovědělo zcela špatně, což nečiní ani 1 %. Tento výsledek je v porovnání s jinými pojmy nadprůměrný i přesto, že 64 respondentů nevědělo správnou odpověď.

Jaký je rozdíl mezi úrokem a úvěrem?	1 žádný	3 0,30 %
	2 úvěr je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úrok je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úvěru	883 89,10 %
	3 úrok je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úvěr je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úroku	33 3,33 %
	4 úvěr je smluvní forma ochrany proti finančním následkům různých rizik. Úvěr je jednorázový poplatek za takové uzavření smlouvy	8 0,81 %
	5 nevím	64 6,46 %
	Celkem	991 100%

Tabulka č. 8 znalost rozdílu mezi úrokem a úvěrem

Znalost pojmu inflace

Také v další otázce zkoumající znalost pojmu inflace, který je rovněž blíže popsán v teoretické části práce, zvolilo více než 80 % dotazovaných správnou odpověď, konkrétně č. 2: „růst cen zboží a služeb za určité období, týká se kupní síly peněz“. Tuto odpověď vybralo 798 respondentů, tj. 80,61 %. Dalších 80 respondentů (8,08 %) zvolilo, že inflace je „výpočet indexu spotřebitelských cen“, 4 respondenti (0,40 %) uvedli, že jde o „rozdíl mezi čistou a hrubou mzdou“ a 17 respondentů (1,72 %) zvolilo odpověď „ukazatel, který vyjadřuje podíl z dlužné částky, který musíme zaplatit za určité období“. Zbýlých 91 respondentů (9,19 %) význam pojmu inflace nezná.

Co znamená inflace?	1 výpočet indexu spotřebitelských cen	80 8,08 %
	2 růst cen zboží a služeb za určité období, týká se kupní síly peněz	798 80,61 %
	3 rozdíl mezi čistou a hrubou mzdou	4 0,40 %
	4 ukazatel, který vyjadřuje podíl z dlužné částky, který musíme zaplatit za určité období	17 1,72 %
	5 nevím	91 9,19 %
	Celkem	990 100,00 %

Tabulka č. 9 znalost pojmu inflace

Znalost pojmu kontokorent

V otázce týkající se definice pojmu kontokorent zvolilo opět více než 80 % respondentů správnou odpověď „bankovní služba sjednaná k běžnému účtu, která klientovi dovoluje čerpat peníze do minusu v případě, že na účtu nemá dostatečnou částku“. Konkrétně to bylo 830 respondentů, tedy 83,75 %. Celkem 12 dotazovaných, tj. 1,21 %, zvolilo, že kontokorent je „věrnostní platba na platební kartě, za platbu kartou získává klient odměny“. Že se jedná o poplatek za otevření a vedení účtu si myslí 7 respondentů, tzn. 0,71 %, stejný počet respondentů uvádí, že se jedná o poplatek za platbu kartou v zahraničí. Poměrně velký počet dotazovaných – 135 (13,62 %) zvolil možnost „nevím“. Úspěšnost zodpovězení této otázky byla vysoká, lze konstatovat, že buďto respondenti věděli správnou odpověď, nebo nevěděli vůbec, o co se jedná, ostatní možnosti byly voleny minimálně.

Kontokorent je	1 bankovní služba sjednaná k běžnému účtu, která klientovi dovoluje čerpat peníze do minusu v případě, že na účtu nemá dostatečnou částku	830 83,75 %
	2 věrnostní platba na platební kartě, za platbu kartou získává klient odměny	12 1,21 %
	3 poplatek za otevření a vedení účtu	7 0,71 %
	4 poplatek za platbu kartou v zahraničí	7 0,71 %
	5 nevím	135 13,62 %
	Celkem	991 100,00 %

Tabulka č. 10 znalost pojmu kontokorent

Znalost pojmu RPSN

Poslední otázka z oblasti finanční gramotnosti zjišťovala znalost pojmu RPSN. I zde odpověděla většina respondentů (konkrétně 699, tj. 70,53 %) správně: „roční procentní sazba nákladů, včetně všech poplatků, které zaplatíme poskytovateli úvěru navíc nad rámec splátky“. 18 dotazovaných (1,82 %) se domnívá, že jde o pravidelný roční výpis z bankovního účtu, který může být měsíční, čtvrtletní, pololetní nebo roční. Druhá nejčastější odpověď byla „procentní vyjádření úrokové sazby, které zahrnuje částku, kterou dlužník za úvěr zaplatí. Částka však nezahrnuje poplatek za vyřízení úvěru, poplatek za vedení úvěrového účtu, případně další poplatky“, kterou zvolil poměrně velký počet respondentů. Jednalo se o 201 dotazovaných, tj. 20,28 %. Za poplatek za uzavření smlouvy považuje RPSN

16 respondentů (1,61 %), dalších 57 lidí (5,75 %) si pak myslí, že se jedná o výši ročního úroku. Úspěšnost u této otázky byla poměrně vysoká, mnoho respondentů (téměř 30 %) však odpovědělo nesprávně. Tento vysoký počet je patrně způsoben chybějící odpovědí „nevím“. Dotazovaní, kteří neznali význam zkratky RPSN, byli tak nuceni zvolit jednu ze zbývajících možností.

Co znamená zkratka RPSN?	1 pravidelný výpis z bankovního účtu (může být měsíční, čtvrtletní, pololetní, roční)	18 1,82 %
	2 roční procentní sazba nákladů, včetně všech poplatků, které zaplatíme poskytovateli úvěru navíc nad rámec splátky	699 70,53 %
	3 procentní vyjádření úrokové sazby, který zahrnuje částku, kterou dlužník za úvěr zaplatí. Částka však nezahrnuje poplatek za vyřízení úvěru, poplatek za vedení úvěrového účtu, případně další poplatky	201 20,28 %
	4 poplatek za uzavření smlouvy	16 1,61 %
	5 výše ročního úroku	57 5,75 %
	Celkem	991 100,00 %

Tabulka č. 11 znalost pojmu RPSN

Shrnutí

Tato část dotazníku testovala, nakolik se respondenti orientují v pojmech týkajících se finanční gramotnosti, konkrétně se jednalo o pojmy disponibilní zůstatek, kreditní a debetní karta, úrok, úvěr, inflace, kontokorent a RPSN.

Nejvyšší úspěšnost respondentů jsme zaznamenali v otázce testující znalost rozdílů pojmů úrok a úvěr, a to 89,10 % – zároveň u této otázky byla druhou nejčastější odpovědí možnost, ve které byly definice pojmů zaměněny, nikoli možnost „nevím“, jako je tomu u všech ostatních otázek. Naopak nejméně úspěšnou otázkou byla otázka, v níž jsme se ptali na rozdíl mezi kreditní a debetní kartou. Zde bylo pouze 54,99 % správných odpovědí. Druhou nejméně úspěšnou otázkou byla otázka zjišťující definici pojmu RPSN s úspěšností 70,53 %. Zbylé otázky (testující pojem inflace a kontokorent) se pohybovaly kolem 80 %, což je lehce nad celkovým průměrem správnosti odpovědí. Průměrná úspěšnost z výše uvedených otázek z oblasti finanční gramotnosti je 76,43 %.

Při předpokladu, že se tato procentuální úspěšnost vztahuje na celou populaci České Republiky, by se finanční gramotnost občanů dala považovat za dostačující. V rámci této práce jsme však brali v potaz pouze respondenty z Olomouckého kraje. Přesnějšího výsledku bychom dosáhli, kdybychom zohlednili výsledky ze všech oblastí republiky. V ideálním případě by se měl dotazník zabývat finanční gramotností komplexněji, protože pouhá znalost zde uvedených základních pojmů není dostatečně vypovídající.

Souvislost hodnotové preference na základě úrovně finanční gramotnosti

V následující části uvádíme šest hodnot vybraných z dotazníku. Konkrétně se jedná o hodnoty dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty, dále o hodnotu nazvanou „zábava, užívání života, nestřídmost“ a konečně hodnotu vzdělanost. Úroveň finanční gramotnosti je rozlišena na čtyři kategorie:

1. Nízká finanční gramotnost – $FG < (FGAVG - FGSD)$
2. Nižší finanční gramotnost – $FG \geq (FGAVG - FGSD)$ a $FG < FGAVG$
3. Vyšší finanční gramotnost – $FG \leq (FGAVG + FGSD)$ a $FG > FGAVG$
4. Vysoká finanční gramotnost – $FG > (FGAVG + FGSD)$

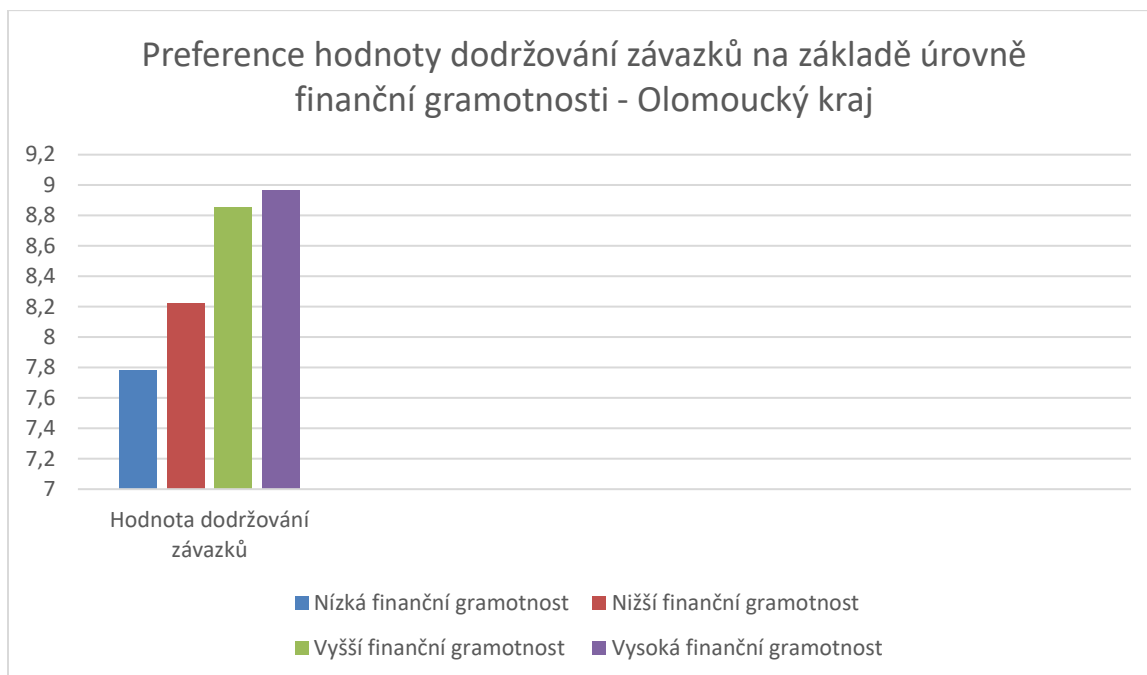
Hodnota dodržování závazků

Jak již bylo řečeno výše, jedinci byli rozděleni na základě bodového zisku do čtyř kategorií dle úrovně finanční gramotnosti (FG). Tabulka č. 10 zobrazuje preferenci hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje podle úrovně finanční gramotnosti. Z tabulky vyplývá, že průměr (A) narůstá s rostoucí úrovní finanční gramotnosti, naopak směrodatná odchylka (SD) s úrovní FG klesá. S narůstající úrovní finanční gramotnosti je postoj respondentů k hodnotě „dodržování závazků“ více homogenní. Naopak u jedinců s nižší FG lze sledovat větší různorodost odpovědí. Lze tedy konstatovat, že osoby s vyšší finanční gramotností mají jasný postoj k hodnotě „dodržování závazků“, a lze předpokládat, že tento postoj má přímý vliv na úroveň jejich finanční gramotnosti.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 17,911, p = 0,000000, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota dodržování závazků
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 7,7800 SD: 2,2159
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 8,2209 SD: 2,0221
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 8,8522 SD: 1,5322
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 8,9657 SD: 1,3569
	Celkem	n = 991 A: 8,5993 SD: 1,7690

Tabulka č. 12 postoj k hodnotě dodržování závazků

Graf č. 4 postoj k hodnotě dodržování závazků

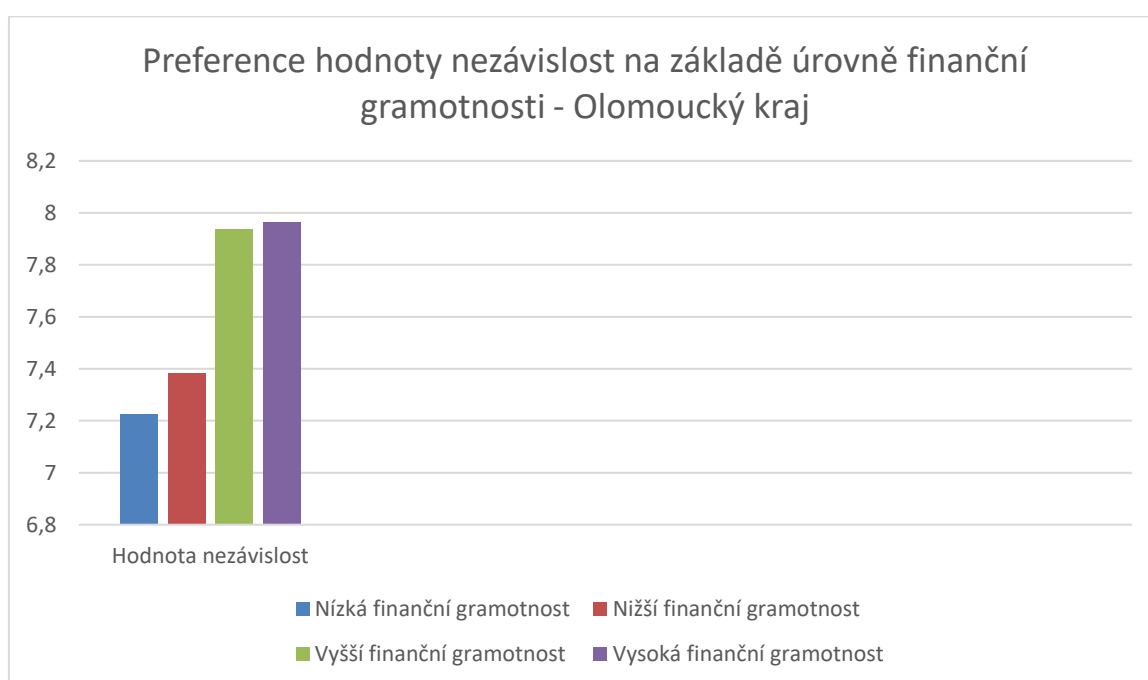
Hodnota nezávislost

Následující tabulka č. 11 znázorňuje preferenci hodnoty nezávislost. I u této hodnoty její průměr (A) v souladu s rostoucí finanční gramotností roste, z čehož můžeme vyvodit, že s rostoucí finanční gramotností vzrůstá také důležitost přikládána této hodnotě. Zaměříme-li se na směrodatnou odchylku, opět můžeme pozorovat, že různorodost odpovědí lidí s vyšší nebo vysokou finanční gramotností je menší než u lidí s nižší nebo nízkou FG. Největší různorodost odpovědí je však na rozdíl od předchozí otázky patrná u respondentů spadajících do kategorie nižší finanční gramotnosti (SD 2,1582). Naopak nejnižší různorodost a zároveň nejvyšší preference hodnoty nezávislost můžeme pozorovat u skupiny vysoké finanční gramotnosti. Lze z toho vyvodit závěr, že lidé s vysokou úrovní finanční gramotnosti jsou ve svém úsudku více jednotní a hodnota nezávislost je pro ně důležitější než pro skupiny s nižší úrovní finanční gramotnosti. Preference této hodnoty se pravděpodobně odráží v předpokládaném životním stylu respondentů s vyšší a vysokou finanční gramotností. Nezávislost lze spojovat také s oblastí financí, přičemž čím více jsou osoby zajištěny, tím svobodněji a nezávisleji mohou jednat. Lze předpokládat, že osoby s vyšší finanční gramotností budou lépe finančně zabezpečeny.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 7,374, p = 0,000069, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota nezávislost
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 7,2233 SD: 2,0950
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 7,3834 SD: 2,1582
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 7,9383 SD: 1,9240
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 7,9646 SD: 1,6285
	Celkem	n = 991 A: 7,7362 SD: 1,9897

Tabulka č. 13 postoj k hodnotě nezávislost

Graf č. 5 postoj k hodnotě nezávislost

Hodnota odpovědnost

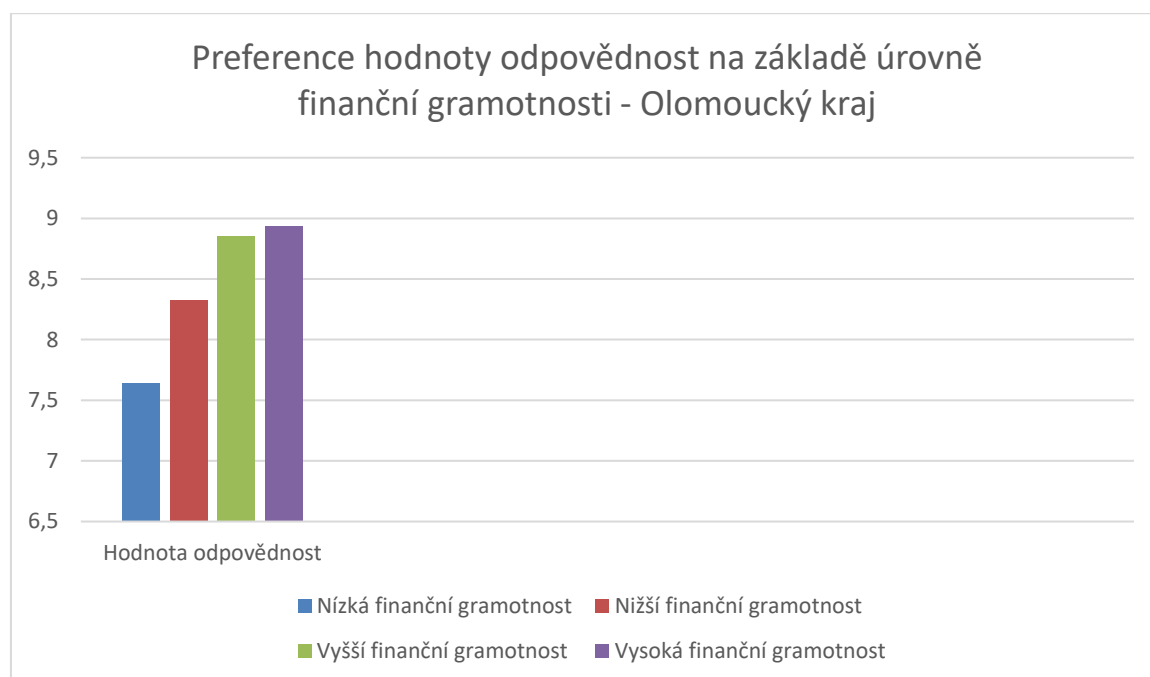
Následující tabulka č. 12 se týká hodnoty odpovědnosti. I v tomto případě průměr (A) s rostoucí finanční gramotností narůstá. Směrodatná odchylka naopak klesá, respondenti s vysokou finanční gramotností mají v této oblasti ucelenější preference. Lze tvrdit, že s vzrůstající finanční gramotností nabývá hodnota odpovědnosti na důležitosti. Odpovědnější chování se pravděpodobně odráží v oblasti financí respondentů. Osoby s vysokou úrovní finanční gramotnosti méně riskují, více si spoří, s finančními prostředky nakládají s rozmyslem a jsou schopni sebekontroly více než osoby s nižší nebo nízkou úrovní

finanční gramotnosti. Z toho vyplývá, že tyto dvě proměnné spolu souvisí, navzájem se ovlivňují a s rostoucí odpovědností roste i finanční gramotnost.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 22,421, p = 0,000000, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota odpovědnost
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 7,6400 SD: 2,2463
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 8,3246 SD: 1,7656
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 8,8553 SD: 1,4263
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 8,9333 SD: 1,2814
	Celkem	n = 991 A: 8,6029 SD: 1,6604

Tabulka č. 14 postoj k hodnotě odpovědnost

Graf č. 6 postoj k hodnotě odpovědnost

Hodnota pocit osobní jistoty

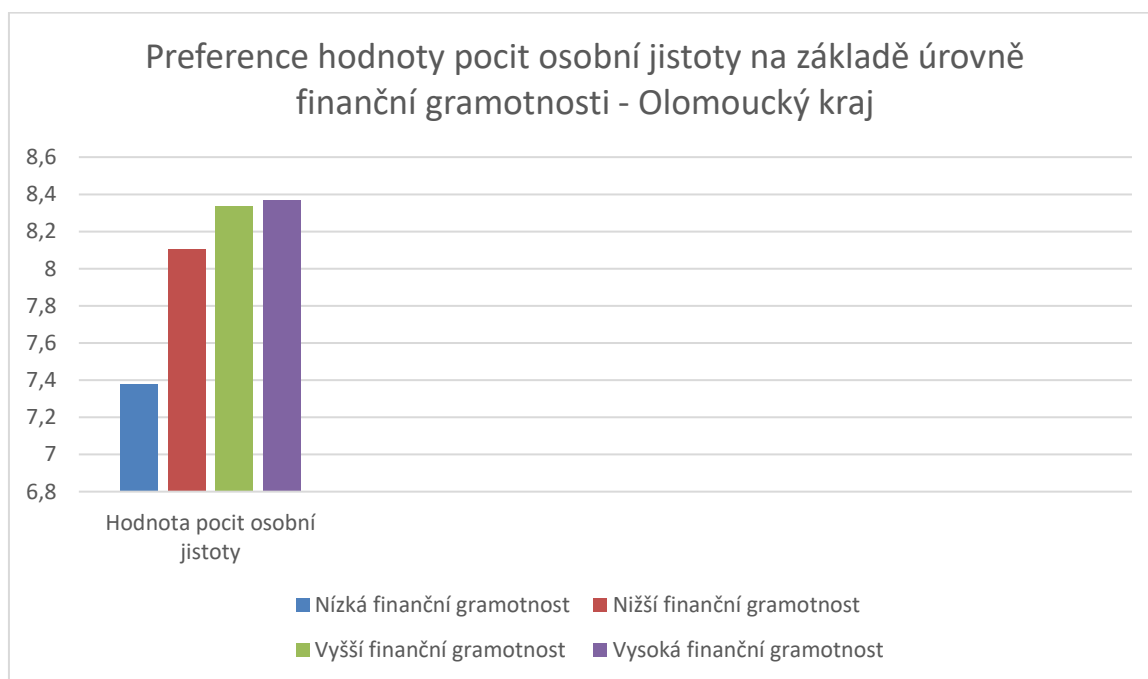
Tabulka č. 13 týkající se úrovně hodnoty pocitu osobní jistoty vykazuje stejné rysy jako výše uvedená hodnota odpovědnosti. I zde průměr (A) s rostoucí úrovní finanční gramotnosti stoupá a směrodatná odchylka (SD) naopak klesá. Můžeme tedy usoudit, že osoby s vyšší nebo vysokou úrovní finanční gramotností preferují v životě jistotu, kterou může být i dostatek finančních prostředků. Jak můžeme pozorovat, aritmetický průměr (A), tedy průměrná hodnota, kterou přisuzují preferenci hodnoty pocitu osobní jistoty, se u skupin

s vyšší a vysokou úrovní finanční gramotnosti příliš neliší. Na základě hodnoty směrodatné odchylky (SD) lze však vypožorovat, že respondenti s vysokou finanční gramotností jsou ve svých názorech nejvíce homogenní.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 8,916, p = 0,000008, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota pocit osobní jistoty
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 7,3783 SD: 2,0468
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 8,1043 SD: 2,0107
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 8,3332 SD: 1,8536
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 8,3667 SD: 1,5294
	Celkem	n = 991 A: 8,1721 SD: 1,9058

Tabulka č. 15 postoj k hodnotě pocit osobní jistoty

Graf č. 7 postoj k hodnotě pocit osobní jistoty

Hodnota zábava, užívání života, nestřídmost

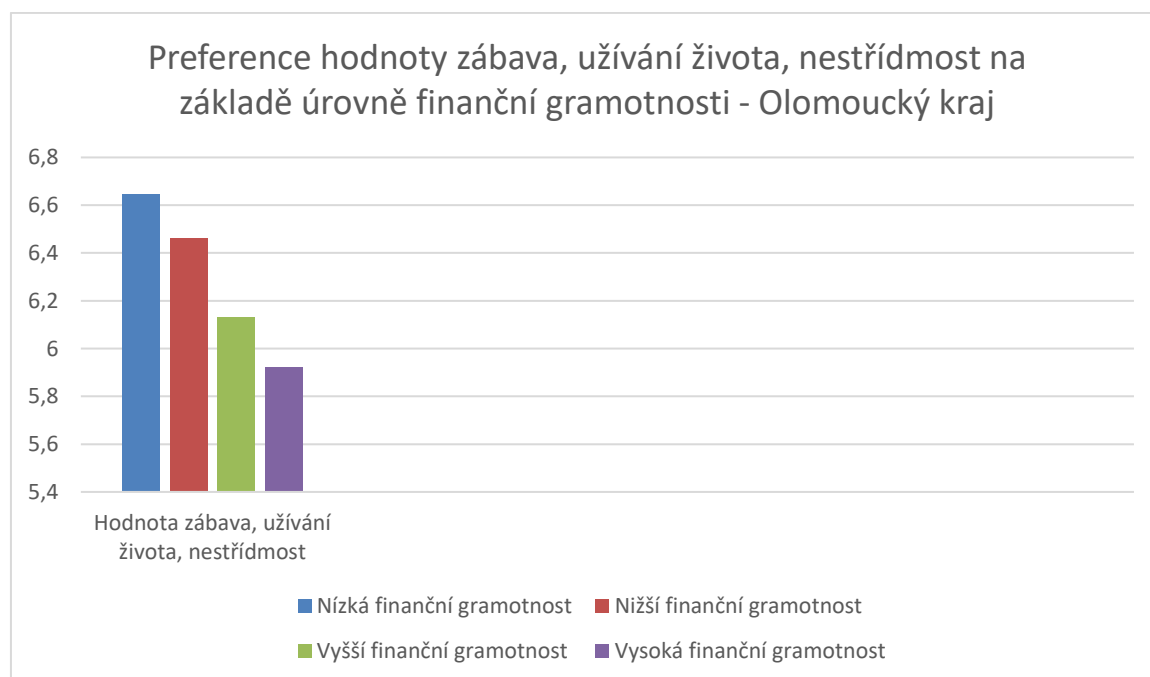
Níže uvedená tabulka č. 14 uvádí preferenci hodnoty „zábava, užívání života, nestřídmost“. Na rozdíl od ostatních hodnot zde můžeme vidět, že průměr odpovědí (A) s rostoucí finanční gramotností klesá a směrodatná odchylka (SD) taktéž. Ačkoli jsou tedy respondenti s vysokou úrovní finanční gramotnosti i v tomto případě skupinou s nejvíce homogenními odpověďmi, jejich preference této hodnoty je ze všech skupin nejnižší. Z toho

vyplývá, že s rostoucí úrovní finanční gramotnosti zájem o zábavu, užívání si života a nestřídmé chování klesá. Tento fenomén je zapříčiněn preferovaným způsobem životního stylu respondentů. Osoby s nižší a nízkou finanční gramotností pravděpodobně věnují těmto aktivitám (zábava, užívání života) více času a jsou pro ně v životě důležité. S tímto faktem souvisí nestřídmost, protože zábava je často spojena s utrácením velkého množství peněz. Toto tvrzení nenaznačuje, že lidé s vyšší nebo vysokou finanční gramotností nepovažují zábavu za důležitou složku svého života, se stoupající finanční gramotností však není tolik podporována nestřídmost a nekontrolované či bezúčelné „rozhazování“ finančních prostředků.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 2,369, p = 0,069250, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota zábava, užívání života, nestřídmost
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 6,6433 SD: 2,7688
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 6,4607 SD: 2,5018
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 6,1298 SD: 2,5631
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 5,9222 SD: 2,4062
	Celkem	n = 991 A: 6,2417 SD: 2,5662

Tabulka č. 16 postoj k hodnotě zábava, užívání života, nestřídmost

Graf č. 8 postoj k hodnotě zábava, užívání života, nestřídmost

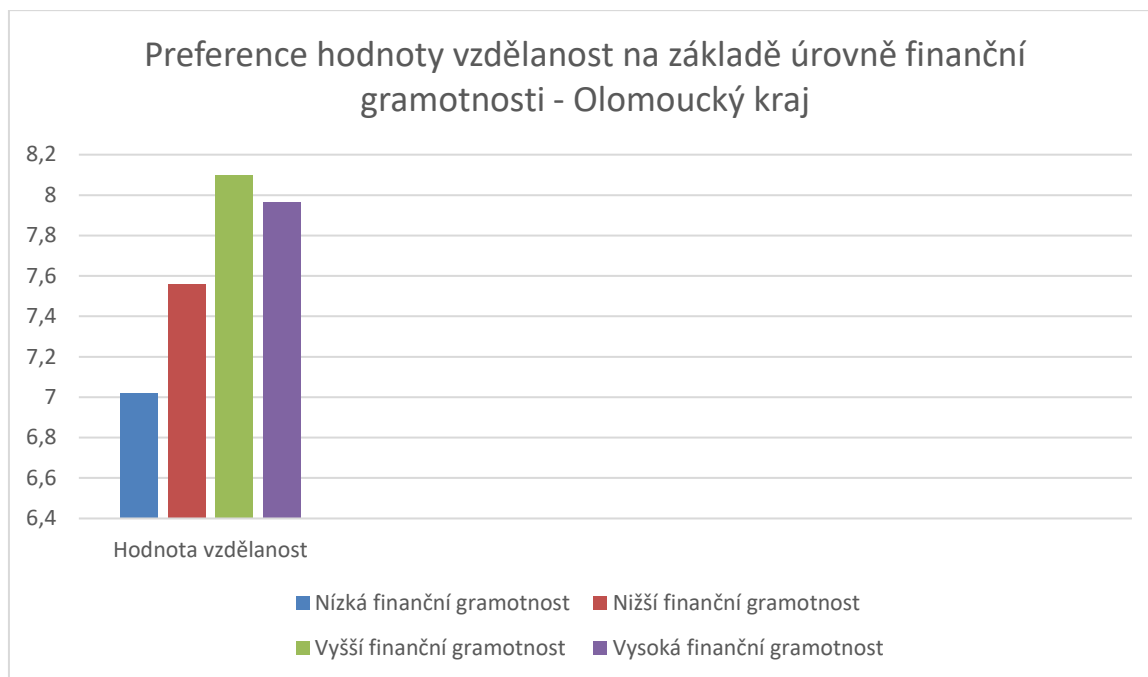
Hodnota vzdělanost

Výsledky preferencí hodnoty vzdělanosti uvádíme v tabulce č. 15. Nejvyšší průměr (A) se prokázal u skupiny respondentů s vyšší úrovní finanční gramotnosti, nikoli u skupiny respondentů s vysokou finanční gramotností, jak jsme předpokládali. Jedinci dosahující vyšší úrovně FG jsou jediní, jejichž průměrná hodnota preference hodnoty vzdělanosti přesahuje číslo 8. U osob s nízkou finanční gramotností hovoříme o průměrné hodnotě 7, rozdíl je tedy 1 bod, což není na stupnici při maximální možné hodnotě 10 málo. Z výsledků můžeme usoudit, že hodnota vzdělání a jeho dosažení je nejdůležitější pro osoby s vyšší finanční gramotností, zatímco pro osoby s vysokou finanční gramotností jsou důležité méně, neboť jsou pravděpodobně schopny orientovat se v pracovním prostředí i bez něj. Z předpokladu, že osoby, pro něž je hodnota vzdělání důležitá, usilují o dosažení co nejvyššího vzdělání, můžeme usoudit, že osoby s vyšší úrovní finanční gramotnosti mají patrně nejvyšší dosažené vzdělání, po nich následují osoby s vysokou úrovní finanční gramotnosti.

Výsledek testu ANOVA: $F(df1 = 3, df2 = 987) = 12,805, p = 0,000000, n = 991$

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Hodnota vzdělanost
Finanční gramotnost (kategorie)	1 Nízká finanční gramotnost	n = 120 A: 7,0217 SD: 2,3224
	2 Nižší finanční gramotnost	n = 211 A: 7,5630 SD: 1,9401
	3 Vyšší finanční gramotnost	n = 561 A: 8,0988 SD: 1,7951
	4 Vysoká finanční gramotnost	n = 99 A: 7,9667 SD: 1,5953
	Celkem	n = 991 A: 7,8411 SD: 1,9127

Tabulka č. 17 postoj k hodnotě vzdělanost

Graf č. 9 postoj k hodnotě vzdělanost

Průměry preferencí hodnot u všech respondentů

Následující tabulka ukazuje průměrné preference jednotlivých hodnot podle všech respondentů, tedy bez ohledu na úroveň finanční gramotnosti. Zde uvádíme jejich seznam seřazený od nejvýše po nejnižší hodnocenou:

1. Odpovědnost (8,6029)
2. Dodržování závazků (8,5993)
3. Pocit osobní jistoty (8,1721)
4. Vzdělanost (7,8411)
5. Nezávislost (7,7362)
6. Zábava, užívání života, nestřídmost (6,2417)

Z pořadí hodnot je patrné, že nejvýše bodované hodnoty, jmenovitě odpovědnost a dodržování závazků, poukazují na sebekázeň u respondentů. Sebekázeň se u jedince projevuje tendencí odložit případné uspokojení vlastních potřeb na pozdější dobu a preferovat povinnosti před vlastní zábavou.

Jako třetí nejvyšší hodnotili respondenti pocit osobní jistoty. Osobní jistota souvisí se sebevědomím, to je pro život důležité a umožňuje efektivní vystupování v pracovních kruzích. Pocit osobní jistoty se projevuje také ve finančním chování člověka. Souvisí

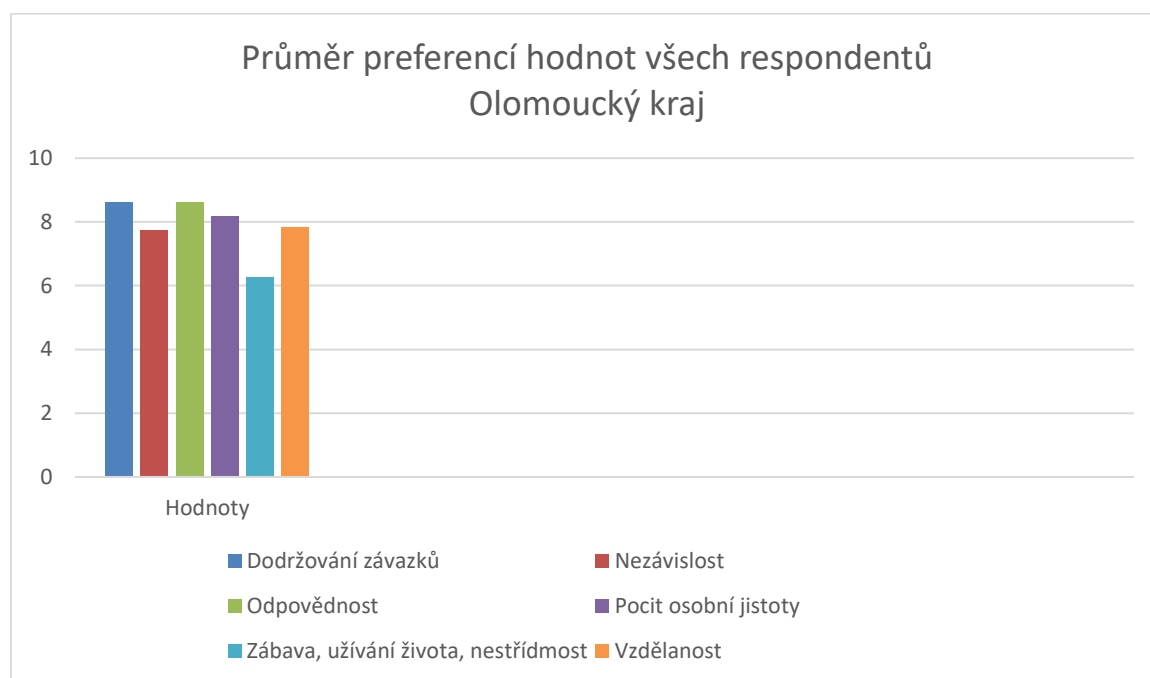
s uvědoměním si vlastních finančních i jiných omezení a umožňuje vhodné nakládání s finančními prostředky.

Samostatně stojí vzdělanost, tu respondenti hodnotili průměrně jako 7,8411, což je na stupnici 0-10 vysoké hodnocení, vzhledem k velkému množství respondentů s dosaženým nebo dosahovaným vyšším vzděláním jsme však předpokládali, že bude tato hodnota v žebříčku umístěna výše.

Nejniže hodnocená je „zábava, užívání života a nestřídmost“. Tato hodnota je přímým opakem odpovědnosti a dodržování závazků a její umístění na spodním konci žebříčku jsme očekávali. V hodnocení prvního a posledního místa můžeme vidět markantní rozdíl. Je patrné, že respondenti si nezávisle na úrovni finanční gramotnosti uvědomují důležitost hodnoty odpovědnosti a preferují ji.

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám		
		Průměr
Hodnoty	Dodržování závazků	n = 991 A: 8,5993 SD: 1,7690
	Nezávislost	n = 991 A: 7,7362 SD: 1,9897
	Odpovědnost	n = 991 A: 8,6029 SD: 1,6604
	Pocit osobní jistoty	n = 991 A: 8,1721 SD: 1,9058
	Zábava, užívání života, nestřídmost	n = 991 A: 6,2417 SD: 2,5662
	Vzdělanost	n = 991 A: 7,8411 SD: 1,9127

Tabulka č. 18 Průměry preferencí hodnot u všech respondentů

Graf č. 10 Průměry preferencí hodnot u všech respondentů

Porovnání průměrů preferencí hodnot u respondentů s nízkou a vysokou úrovní FG

Následující tabulka shrnuje výše uvedené průměrné preference jednotlivých hodnot u respondentů ze skupiny s nízkou a vysokou úrovní finanční gramotnosti. Toto vyčlenění nabízí prostor pro srovnání. Jak můžeme pozorovat, počet respondentů, kteří spadají do skupiny „nízká finanční gramotnost“, je vyšší než počet respondentů ve skupině „vysoká finanční gramotnost“. Většina hodnot byla skupinou respondentů s vysokou úrovní FG hodnocena výše (tj. má větší aritmetický průměr A) než skupinou s nízkou úrovní FG. Výjimkou je pouze hodnota „zábava, užívání života, nestřídmost“, která nejenže byla více preferována (hodnocena) skupinou s nižší finanční gramotností, ale navíc bylo její dosažené skóre ze všech hodnot nejnižší.

Zaměříme-li se na srovnání průměrů (A) jednotlivých hodnot, pořadí na základě rozdílů, které můžeme vypočítat, je následující (rozdíl bereme z pohledu skupiny s vysokou úrovní finanční gramotnosti):

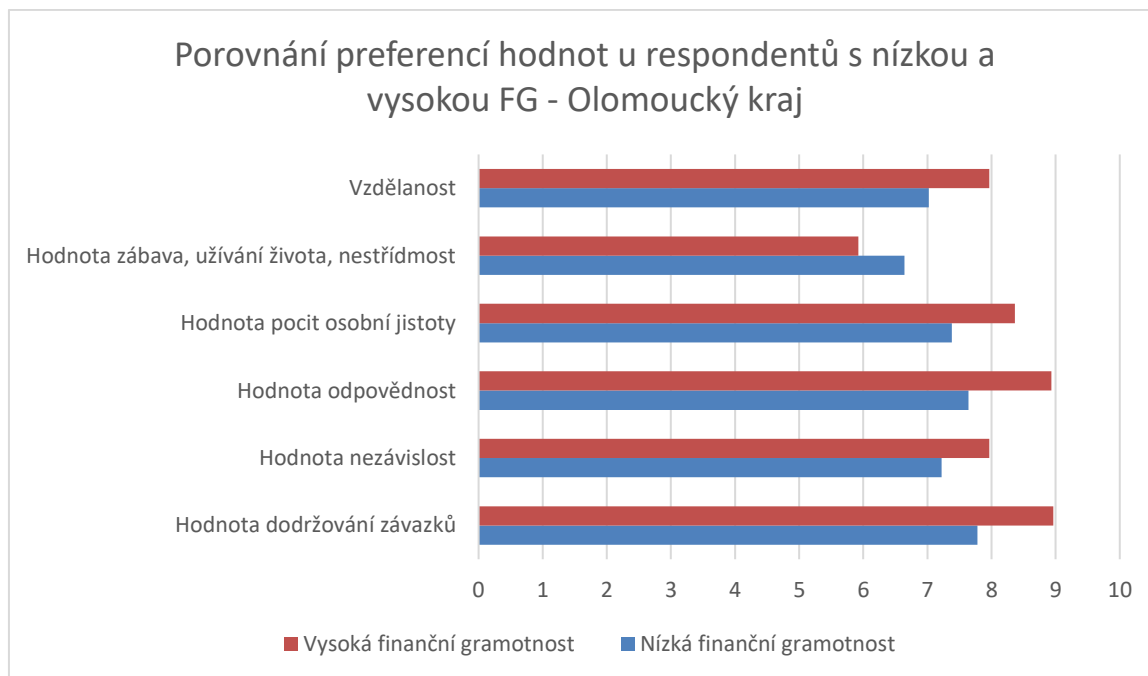
1. Odpovědnost (1,2933)
2. Dodržování závazků (1,1857)
3. Pocit osobní jistoty (0,9884)
4. Vzdělanost (0,945)
5. Nezávislost (0,7413)
6. Zábava, užívání života, nestřídmost (-0,7211)

Největší rozdíl mezi preferencemi obou skupin je u hodnoty odpovědnost. U výše zmíněné hodnoty „zábava, užívání života, nestřídmost“ je rozdíl uveden jako záporné číslo, protože ji respondenti s nízkou FG hodnotili výše než respondenti s vysokou FG. Průměrný rozdíl preference všech hodnot mezi oběma skupinami je 0,7388.

Zaměříme-li se na směrodatnou odchylku (SD), je z tabulky patrné, že skupina s vysokou FG je ve svých názorech více homogenní (tj. respondenti měli sklon hodnotit navzájem podobně) než v případě skupiny s nízkou FG.

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám			
		Průměr hodnot respondentů s nízkou úrovní FG	Průměr hodnot respondentů s vysokou úrovní FG
Hodnoty	Dodržování závazků	n = 120 A: 7,7800 SD: 2,2159	n = 99 A: 8,9657 SD: 1,3569
	Nezávislost	n = 120 A: 7,2233 SD: 2,0950	n = 99 A: 7,9646 SD: 1,6285
	Odpovědnost	n = 120 A: 7,6400 SD: 2,2463	n = 99 A: 8,9333 SD: 1,2814
	Pocit osobní jistoty	n = 120 A: 7,3783 SD: 2,0468	n = 99 A: 8,3667bSD: 1,5294
	Zábava, užívání života, nestřídmost	n = 120 A: 6,6433 SD: 2,7688	n = 99 A: 5,9222 SD: 2,4062
	Vzdělanost	n = 120 A: 7,0217 SD: 2,3224	n = 99 A: 7,9667 SD: 1,5953

Tabulka č. 19 Porovnání průměrů preferencí hodnot u respondentů s nízkou a vysokou úrovní FG

Graf č. 11 Porovnání průměrů preferencí hodnot u respondentů s nízkou a vysokou úrovní FG

7.5 OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Ke každé výzkumné otázce (1-6) jsme formulovali nulovou hypotézu a alternativní hypotézu. Následně jsme stanovili hladinu významnosti (p) 0,05/0,01/0,001. Jako testační metodu jsme zvolili analýzu rozptylu (ANOVA). Pomocí ní jsme vypočítali hodnotu testového kritéria (F). Dále jsme určili kritickou hodnotu (p).

Výzkumná otázka č. 1

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H₁₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H_{1A}: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty dodržování závazků u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

V této otázce jsme zjišťovali, zda úroveň finanční gramotnosti dospělých osob s bydlištěm v Olomouckém kraji souvisí s preferencí hodnoty dodržování závazků. K ověření souvislosti jsme využili metodu ANOVA (analýza rozptylu). Hodnota testového kritéria (F) je 17,911. Hladina významnosti (p) je menší než 0,01, z toho vyplývá, že lze odmítnout nulovou hypotézu (H₁₀) a potvrdit hypotézu alternativní (H_{1A}), dané proměnné spolu tudíž souvisí a mají statisticky významný vztah, tzn. tyto hodnoty se navzájem ovlivňují. Z odpovědí respondentů můžeme vysledovat, že průměr (A) narůstá současně s rostoucí úrovní finanční gramotnosti, naopak směrodatná odchylka (SD) společně s úrovní FG klesá. S rostoucí úrovní finanční gramotnosti je postoj respondentů k hodnotě „dodržování závazků“ více homogenní. U jedinců s nižší FG sledujeme větší různorodost odpovědí. Lze tedy konstatovat, že osoby s vyšší finanční gramotností mají jasný postoj k hodnotě „dodržování závazků“ a je možno předpokládat, že tento postoj má přímý vliv na úroveň finanční gramotnosti těchto jedinců.

Výzkumná otázka č. 2

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H2₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H2_A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty nezávislost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 2 se týkala hodnoty nezávislost. Po vypočítání testového kritéria (F) jsme dostali hodnotu 7,374. Hladina významnosti (p) je 0,000069. Jelikož je tato hodnota opět nižší než 0,01, výsledek vyvrací nulovou hypotézu H2₀ a potvrzuje alternativní hypotézu H2_A. Mezi proměnnými tudíž je souvislost. U hodnoty nezávislost můžeme sledovat, že její průměr (A) v souladu s rostoucí finanční gramotností roste, z čehož lze vyvodit, že s rostoucí finanční gramotností vzrůstá také důležitost přikládána této hodnotě. Nezávislost můžeme spojovat s oblastí financí, tedy čím více jsou osoby zajištěny, tím může být jejich jednání svobodnější a nezávislejší. Lze předpokládat, že osoby s vyšší finanční gramotností budou lépe finančně zabezpečeny. Úroveň finanční gramotnosti má souvislost s preferencí hodnoty nezávislost.

Výzkumná otázka č. 3

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H3₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H3_A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Třetí otázka se vztahovala k hodnotě odpovědnosti. Na základě výsledku $p=0,000000$ můžeme opět říct, že se potvrdila alternativní hypotéza H3_A a vyvrátila nulová hypotéza H3₀ na hladině významnosti menší než 0,001. Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty odpovědnosti existuje vzájemný vztah. Hodnota testového kritéria (F) je 22,421. Také u hodnoty „odpovědnost“ průměr (A) společně s narůstající finanční

gramotností stoupá. Směrodatná odchylka (SD) naopak klesá, respondenti s nízkou finanční gramotností mají v této oblasti více různorodé preference, naopak respondenti s vysokou finanční gramotností mají preference k této hodnotě více homogenní. Je možno tvrdit, že s vzrůstající finanční gramotností nabývá hodnota odpovědnosti na důležitosti. To znamená, že odpovědnější chování respondentů se pravděpodobně odráží v oblasti financí. Z výše zmíněného můžeme soudit, že osoby s vysokou úrovní finanční gramotnosti méně riskují, naopak více spoří, s finančními prostředky nakládají s rozmyslem. Jsou také schopni sebekontroly více než osoby s nižší nebo nízkou úrovní finanční gramotnosti. Z toho vyplývá, že tyto dvě proměnné spolu souvisí, navzájem se ovlivňují a s rostoucí odpovědností roste i finanční gramotnost.

Výzkumná otázka č. 4

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H4₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H4_A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty pocit osobní jistoty u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

V otázce zjišťující, zda existuje statisticky významný vztah mezi preferencí hodnoty pocitu osobní jistoty a úrovní finanční gramotnosti u dospělých osob z Olomouckého kraje, jsme dosáhli výsledku $p = 0,000008$, tzn. tyto hodnoty spolu souvisí na hladině významnosti nižší než 0,001. To znamená, že se opět potvrdila alternativní hypotéza H4_A a vyvrátila nulová hypotéza H4₀. Mezi uvedenými hodnotami tedy existuje souvislost. Hodnota testového kritéria (F) je 8,916. Hodnota průměru preference hodnoty „pocit osobní jistoty“ (A) s rostoucí úrovní finanční gramotnosti stoupá, směrodatná odchylka (SD) klesá. Můžeme soudit, že osoby s vyšší nebo vysokou úrovní finanční gramotností preferují v životě jistotu, kterou může být i dostatek finančních prostředků, a přisuzují této hodnotě vyšší důležitost než osoby s nízkou či nižší FG.

Výzkumná otázka č. 5

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H5₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H5_A: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Výzkumná otázka č. 5 zjišťovala, zda existuje vztah mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty „zábava, užívání života, nestřídmost“ u dospělých osob z Olomouckého kraje. Vypočítaná hodnota $p=0,069250$ je jako jediná ze všech zjištěných hodnot vyšší než 0,05, potvrzuje tedy nulovou hypotézu H5₀, podle které není mezi uvedenými proměnnými statisticky významný vztah. Alternativní hypotéza H5_A byla vyvrácena. Hodnota testového kritéria (F) je pro tuto otázku 2,369. Na rozdíl od ostatních hodnot lze zde pozorovat, že průměr preference hodnoty (A) s rostoucí finanční gramotností klesá a směrodatná odchylka (SD) také. I když jsou respondenti s vysokou úrovní finanční gramotnosti i v tomto případě skupinou s nejvíce jednotnými odpověďmi, jejich preference této hodnoty je ze všech skupin nejnižší. Z výše uvedeného vyplývá, že s rostoucí úrovní FG preference hodnoty zábava, užívání si života a nestřídmé chování klesá. Tento fenomén je pravděpodobně zapříčiněn preferovaným způsobem životního stylu respondentů. Osoby s nižší a nízkou finanční gramotností pravděpodobně podle očekávání věnují těmto aktivitám (zábava, užívání života) více času a jsou pro ně v životě důležité. S tímto faktem souvisí nestřídmost, neboť zábava je často spojena s utrácením velkého množství financí. Tímto tvrzením nenaznačujeme, že lidé s vyšší nebo vysokou finanční gramotností nepovažují zábavu za důležitou složku svého života, avšak se stoupající finanční gramotností není natolik podporována nestřídmost a nekontrolované nebo bezúčelné „rozhazování“ finančních prostředků.

Výzkumná otázka č. 6

Existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje?

H₀: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje není statisticky významný vztah (hodnoty spolu nesouvisí).

H_{6A}: Mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí hodnoty vzdělanost u dospělých osob z Olomouckého kraje je statisticky významný vztah (hodnoty spolu souvisí).

Poslední výzkumná otázka se týkala vztahu úrovně finanční gramotnosti a preference hodnoty vzdělanost. Dosažená hodnota p je nižší než 0,001, což znamená, že se potvrdila alternativní hypotéza H_{6A}, zatímco nulová hypotéza H₀ byla vyvrácena. Hodnota testového kritéria (F) je 12,805. Z výsledků můžeme usoudit, že hodnota vzdělání a úroveň FG spolu souvisí. Vzdělání a jeho dosažení je nejdůležitější pro osoby s vyšší finanční gramotností. Osoby s vysokou finanční gramotností přikládají této hodnotě nižší význam, tzn. je pro ně pravděpodobně méně důležitá, neboť jsou schopny orientovat se v pracovním prostředí i bez vzdělání. Při předpokladu, že osoby, pro něž je hodnota vzdělání důležitá, usilují o dosažení nejvyššího stupně vzdělání, můžeme usoudit, že osoby s vyšší úrovní finanční gramotnosti mají nejvyšší dosažené vzdělání, po nich následují osoby s vysokou úrovní finanční gramotnosti. Na základě dat můžeme konstatovat, že preference hodnoty vzdělanost a úroveň FG spolu souvisí.

8 DISKUSE

Cílem této části práce je interpretace výsledků výzkumu. Jeho hlavním cílem bylo zjistit, do jaké míry souvisí finanční gramotnost jedince s hodnotami získávanými jak prostřednictvím výchovy v rodině a ve škole, tak také způsobem trávení volného času. Výzkum probíhal v letech 2018–2019 formou dotazníku po celé České republice, pro tuto práci jsme však omezili výzkumný vzorek pouze na dospělé osoby, které jako své bydliště zvolily Olomoucký kraj. Počet respondentů, s jejichž odpověďmi jsme pracovali, je 991. Dotazník vyplnilo 420 mužů, 568 žen a 3 osoby, které při výběru pohlaví zvolily možnost „jiné“. Co se týče dosaženého vzdělání, největší počet respondentů má dosažené středoškolské vzdělání, konkrétně se jedná o 338 osob. 321 respondentů uvedlo vzdělání

vysokoškolské/vyšší odborné, 158 vyučení v učebním oboru, 112 pak zvolilo možnost „středoškolské, ale studuji vysokou/vyšší odbornou školu). 35 respondentů uvedlo vzdělání „základní, ale studuji střední školu“, 17 respondentů má základní vzdělání a 5 respondentů uvedlo, že má dosažené základní vzdělání, ale studuje v učebním oboru. Předpokládáme, že osoby, které v současné době studují, dokončí požadovaný stupeň vzdělání, a přepočítali jsme výsledky následovně: 17 osob se základním vzděláním, 163 vyučených v učebním oboru, 378 se středoškolským vzděláním a 433 s vysokoškolským nebo vyšším odborným vzděláním. Nejpočetnější skupinou se tedy stávají respondenti s vysokoškolským nebo vyšším odborným vzděláním.

Zjišťovali jsme rovněž původ respondentů podle velikosti obce. Nejvíce respondentů (250) pochází z malých vesnic do 2 000 obyvatel, 249 z obcí o počtu 15 001 – 60 000 obyvatel, dále 224 respondentů z měst o velikosti 60 001 – 150 000 obyvatel. 135 respondentů pochází z obcí o 5 001 – 15 000 obyvatelích a 109 z obcí o 2 001 – 5 000 obyvatelích. 24 respondentů uvedlo jako své bydliště „obce nad 150 000 obyvatel“. Zde předpokládáme omyl, neboť tak velké město se v Olomouckém kraji nenachází. Tito respondenti byli tedy přidáni do kategorie obcí o počtu 60 001 – 150 000 obyvatel.

Zvolili jsme šest dílčích cílů výzkumu, které spočívaly v zjišťování, zda u dospělých osob z Olomouckého kraje existuje souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti a preferencí vybraných hodnot. Konkrétně šlo o hodnoty: dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty, zábava, užívání života a nestřídmost, a vzdělanost. Úroveň finanční gramotnosti jsme určili na základě znalosti pojmů disponibilní zůstatek, kreditní a debetní karta, úrok, úvěr, inflace, kontokorent a RPSN. Respondenti byli na základě bodovaných odpovědí (počet bodů viz výše) rozděleni do čtyř skupin:

1. Nízká finanční gramotnost – $FG < (FG_{AVG} - FG_{SD})$
2. Nižší finanční gramotnost – $FG \geq (FG_{AVG} - FG_{SD})$ a $FG < FG_{AVG}$
3. Vyšší finanční gramotnost – $FG \leq (FG_{AVG} + FG_{SD})$ a $FG > FG_{AVG}$
4. Vysoká finanční gramotnost – $FG > (FG_{AVG} + FG_{SD})$

Souvislost úrovně finanční gramotnosti se potvrdila s hodnotami dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty, vzdělanost. Tyto hodnoty tudíž mají statisticky významný vztah s úrovní finanční gramotnosti jedince.

Co se týká hodnoty dodržování závazků, je patrné, že osoby s vysokou finanční gramotností k ní mají jasný vztah, neboť byly v hodnocení ze všech skupin nejvíce homogenní. Respondenti ze skupin s nižšími úrovněmi FG byli ve svém hodnocení více

různorodí. Z dosažených výsledků usuzujeme, že osoby s vysokou finanční gramotností přikládají svým závazkům velkou důležitost. Tento fakt naznačuje v jejich jednání předpokládanou zodpovědnost a schopnost mj. dodržet domluvené termíny, chodit včas na smluvené schůzky atp.

Podobně je tomu s hodnotou odpovědnost. I zde byli respondenti s vysokou úrovní finanční gramotnosti ve svých odpovědích nejvíce homogenní a hodnotili ji nejvýše ze všech skupin. Z výsledku usuzujeme, že respondenti se pravděpodobně chovají odpovědně nejen ve svém běžném životě, ale samozřejmě také v oblasti financí. Lze přepokládat, že osoby s vysokou úrovní FG budou méně riskovat, a naopak více spořit a nakládat s finančními prostředky svědomitě. Budou zřejmě schopni větší sebekontroly a neupřednostní zbytečné výdaje před těmi skutečně důležitými.

Také hodnotu nezávislost hodnotili nejvýše respondenti s vysokou úrovní FG, z čehož vyvozujeme, že s rostoucí úrovní finanční gramotnosti vzrůstá také důležitost, kterou respondenti přikládají této hodnotě. Promítneme-li nezávislost do oblasti financí, osoby s vysokou úrovní FG budou pravděpodobně usilovat o to, aby byly finančně zajištěny, což umožňuje větší svobodu v jednání a možnost spoléhat se jen na sebe, tedy nemuset být závislý na druhých nebo očekávat něčí pomoc. Předpokládáme, že osoby s vyšší finanční gramotností budou lépe finančně zabezpečeny. Skupina s vysokou úrovní FG byla opět ve svých názorech nejvíce jednotná, z čehož usuzujeme všeobecnou podobnost v přístupu k této hodnotě.

Hodnota pocit osobní jistoty je opět nejvýše hodnocena skupinou s vysokou FG, jejíž názory byly zároveň nejvíce homogenní. Můžeme soudit, že osoby s vyšší nebo vysokou úrovní finanční gramotnosti preferují v životě jistotu, kterou může být i dostatek finančních prostředků, a přisuzují této hodnotě vyšší důležitost než osoby s nízkou či nižší FG. Osoby s vyššími úrovněmi FG budou pravděpodobně ve svém finančním chování méně riskovat a dají si záležet na tom, aby měli vždy odloženou zálohu pro případ potřeby.

Jediná hodnota, pro kterou se souvislost s úrovní finanční gramotnosti nepotvrdila, je hodnota „Zábava, užívání života, nestřídmost“. Fakt, že zájem o tuto hodnotu se se stoupající finanční gramotnosti snižuje, nepřímo potvrzuje názor, že lidé, kteří se více zajímají o finanční stránku svého života, a tudíž jsou více finančně gramotní, upřednostňují „povinnosti“ před rozptýlením. Tato hodnota byla rovněž respondenty hodnocena nejnižší, považují ji tedy za nejméně důležitou. Nejvýše hodnocená byla hodnota odpovědnosti. Celkové pořadí hodnot od nejvýše po nejnižší hodnocenou vypadá následovně:

1. Odpovědnost (8,6029)
2. Dodržování závazků (8,5993)

3. Pocit osobní jistoty (8,1721)
4. Vzdělanost (7,8411)
5. Nezávislost (7,7362)
6. Zábava, užívání života, nestřídmost (6,2417)

Z výsledků výzkumu jsme také zjistili, že osoby patřící do skupiny vysoké finanční gramotnosti jsou ve svých názorech více homogenní než osoby ze zbývajících skupin. Zaměříme-li se na směrodatnou odchylku (SD), která ukazuje, jak moc se jednotlivé odpovědi odchylovaly od průměru v rámci dané skupiny FG, je pořadí hodnot pro skupinu s vysokou úrovní FG následující:

1. Odpovědnost (1,2814)
2. Dodržování závazků (1,3569)
3. Pocit osobní jistoty (1,5294)
4. Vzdělanost (1,5953)
5. Nezávislost (1,6285)
6. Zábava, užívání života, nestřídmost (2,4062)

Dané pořadí nám ukazuje, že respondenti s vysokou úrovní FG jsou nejvíce jednotní v pohledu na hodnotu odpovědnost, nejméně pak v případě hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost. Z toho vyplývá, že názory na ni se u jednotlivých respondentů o něco více liší. Průměrná SD je 1,6329.

Pro srovnání zde uvádíme také pořadí hodnot podle SD z pohledu skupiny respondentů s nízkou úrovní FG:

1. Pocit osobní jistoty (2,0468)
2. Nezávislost (2,0950)
3. Dodržování závazků (2,2159)
4. Odpovědnost (2,2463)
5. Vzdělanost (2,3224)
6. Zábava, užívání života, nestřídmost (2,7688)

Skupina s nízkou úrovní FG byla nejjednodušší ve svém názoru na hodnotu pocit osobní jistoty. Z toho můžeme usuzovat, že zatímco lidé s vysokou FG si nejvíce cení schopnosti odpovědně nakládat se svými financemi, pro respondenty s nízkou FG je nejdůležitější být zabezpečeni a cítit se jistí svou finanční situací. Nejrozumnějších odpovědí jsme se dočkali opět v případě hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost. Průměrná SD v případě této skupiny respondentů je 2,2825.

Z porovnání obou seznamů je patrné, že skupina s vysokou úrovní finanční gramotnosti je ve svých názorech více homogenní než skupina s úrovní nízkou, konkrétně o 0,6496. Z toho plyne, že jsou respondenti s vysokou úrovní FG jako skupina jednotnější a více se identifikují jak s danými hodnotami, tak mezi sebou navzájem.

9 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda spolu finanční gramotnost a preference vybraných hodnot (dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty, zábava, užívání života, nestřídmost, vzdělanost) navzájem souvisí. Výzkum využitý při tvorbě této diplomové práce byl prováděn prostřednictvím dotazníkového šetření celoplošně po České republice, využity však byly pouze údaje respondentů, kteří jako své bydliště uvedli Olomoucký kraj.

Na základě výsledků dotazníků (konkrétně sekce týkající se znalosti pojmů souvisejících s finančnictvím) jsme respondenty rozdělili do čtyř kategorií (nízká úroveň finanční gramotnosti, nižší úroveň finanční gramotnosti, vyšší úroveň finanční gramotnosti, vysoká úroveň finanční gramotnosti). Preference jednotlivých hodnot pak byly zkoumány z hlediska jednotlivých skupin.

Došli jsme k závěru, že statistická souvislost mezi úrovní finanční gramotnosti jedince a mírou preference konkrétních hodnot existuje v případě hodnot dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty a vzdělanost. Hodnoty dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost a pocit osobní jistoty byly nejvýše hodnoceny skupinou respondentů s vysokou finanční gramotností. Z tohoto zjištění usuzujeme, že lidé, kteří se nejlépe orientují v oblasti financí, kladou v životě větší důraz na spořádanost a upřednostňují povinnosti před zábavou více než ostatní skupiny.

Hodnotu vzdělanost nejvíce preferovala skupina s vyšší úrovní finanční gramotnosti. Z toho vyvozujeme závěr, že skupina s vysokou úrovní FG považuje vzdělání za důležité, nicméně nikoli za nejdůležitější prvek a respondenti jsou patrně schopni orientovat se ve finančnictví i bez něj. Dále soudíme, že skupina s nejvyšší preferencí hodnoty vzdělanost zahrnuje jedince, kteří dosáhli vysokého stupně akademického vzdělání, nebo stále studují.

Statisticky významná souvislost mezi hodnotou „zábava, užívání života, nestřídmost“ a úrovní finanční gramotnosti se neprokázala. Nejvyšší preference u této hodnoty uvádí skupina respondentů s nízkou finanční gramotností, skupina s vysokou FG pak uvádí preference nejnižší. Tento fakt podporuje výše uvedené tvrzení, že jedinci s vysokou úrovní finanční gramotnosti preferují povinnosti a spořádaný životní styl před zábavou a nerozvážným utrácením finančních prostředků.

Potvrzením souvislosti hodnot dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty a vzdělanost s úrovní finanční gramotnosti se nám podařilo dosáhnout cíle,

který byl vytyčen v úvodu práce. Souvislost u hodnoty zábava, užívání života, nestřídmost se neprokázala, což znamená, že mezi touto hodnotou a úrovní finanční gramotnosti sice není statisticky významný vztah, ale nepřímo se tím potvrzuje, že tento vztah s úrovní finanční gramotnosti existuje s ostatními výše uvedenými hodnotami, protože tyto hodnoty jsou si navzájem protipólem.

S ohledem k výše uvedenému je nutné podotknout, že míra preference hodnot uvedených v dotazníku ze strany respondentů odráží pouze jejich představy o ideálním světě, tedy to, která hodnota je pro ně důležitá. Tato preference se nemusí odrážet v jejich skutečném chování, může jít pouze o představu, jací by chtěli nebo měli být. Výsledky dotazníku mohou být tímto faktem zkresleny. Nicméně můžeme konstatovat, že se nám podařilo prokázat vzájemnou souvislost preference hodnot dodržování závazků, nezávislost, odpovědnost, pocit osobní jistoty, a vzdělanost. Zkoumání souvislosti preference hodnot a úrovně finanční gramotnosti respondentů je oblast, která skrývá velký potenciál, a rozhodně ji lze doporučit pro další výzkum.

10 REFERENČNÍ SEZNAM

- Bedrnová, E., & Nový, I. (2002). *Psychologie a sociologie řízení*. 2. rozš. vyd. Praha: Management Press.
- Bertl, I. (2017). *Finanční gramotnost jako nástroj sociální adaptace a příležitost k překonání negativních důsledků sociálních problémů*. 1. vydání. Praha: Česká andragogická společnost.
- Breburda, J. (2013). *Exekuce srážkami ze mzdy 2013: srážky ze mzdy na základě zákona, dohod a exekucí, výše a pořadí srážek ze mzdy, změna plátce mzdy, několik plátců mzdy, srážky z dávek nemocenského pojištění, srážky v insolvenčním řízení, přehledné tabulky, názorná schémata, praktické příklady*. Olomouc: Anag.
- Bubák, M. (2012). *Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou správně chápe jen 43 % Čechů* [online]. Finparada.cz, 12. 10. 2012 [cit. 13. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.finparada.cz/936-Rozdil-mezi-kreditni-a-debetni-kartou-spravne-chape-jen-43-percent-Cechu.aspx>
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
- Čačka, O. (2000). *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk.
- Čáp, J. (1980). *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN.
- Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum.
- Čermáková, M. (2004) *Hodnotová orientace určité skupiny mládeže v naší populaci: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita.
- Černohorský, J., & Teplý, P. (2011). *Základy financí*. Praha: Grada publishg a.s.
- Dvořáková, Z., & Smrčka, L. (2011). *Finanční vzdělávání pro střední školy: se sbírkou řešených příkladů na CD*. V Praze: C.H. Beck.
- Fontana, D. (2003). *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Přeložil Karel Balcar. Praha: Portál.

- Göbelová, T. (2008) *Hodnotová výchova v pedagogické praxi: 1. vyd.* Ostrava:Ostravská universita.
- Hanuš, R., & Chytilová, L. (2009). *Zážitkově pedagogické učení.* Praha: Grada.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2015) *Psychologický slovník.* 3., aktualizované vydání. Praha: Portál.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník.* Vyd. 2. Praha: Portál.
- Havlík, R., & Kořa, J. (2011). *Sociologie výchovy a školy 3.*, přepracované a doplněné vydání. Praha: Portál.
- Havigerová, J. M. (2011). *Pět pohledů na nadání.* Praha: Grada.
- Helus, Z. (2015) *Sociální psychologie pro pedagogy.* 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada.
- Hendl, J. (2012). *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat.* Praha: Portál.
- Horáček, F. Kdo dodává šmejdům zboží? Předváděcím akcím kralují čtyři značky. iDNES.cz/Ekonomika [online]. 15. 8. 2016 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: https://ekonomika.idnes.cz/smejdi-predvadeci-akce-znacky-d2i-/test.aspx?c=A160814_175343_test_ozr.
- Hubinková, Z. & kol. (2008). *Psychologie a sociologie ekonomického chování.* Praha: Grada publishg a.s.
- Chráška, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu.* Praha: Grada Publishing, a. s.
- Jakubíková, D. (2012). *Marketing v cestovním ruchu: jak uspět v domácí i světové konkurenci.* 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada.
- Janda, J. (2013). *Jak žít šťastně na dluh.* Praha: Grada.
- Janiš, K., & Skopalová, J. (2016). *Volný čas seniorů.* Praha: Grada.
- Jedlička, R. (2015). *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence.* Praha: Grada.

Jurečka, V., & kol. (2017). *Makroekonomie: 3., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing a.s.

Jušková, K., & Votrubová, A. *Obchodníci s emocemi: Šmejdi radí, jak se stát úspěšnými*. Týden.cz [online]. 2. 9. 2017 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/obchodnici-s-emocemi-smejdi-radi-jak-se-stat-uspesnymi_444607.html.

Klooster, D. *Co je kritické myšlení?* In *Kritické listy 1-2*, 2000.

Kolář, Z. & kol. (2012). *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada.

Kopecká, I. (2015). *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada.

Kotler, P. (2007) *Moderní marketing: 4. evropské vydání*. Praha: Grada.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2006). *Marketing management*. 12th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Kiyosaki, R. T., & Lechter, S. L. (2001). *Bohatý táta, chudý táta: co bohatí učí svoje děti a chudí a střední vrstvy ne*. Hodkovičky: Pragma.

Křivohlavý, J. (2011). *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada.

Máče, M., & Rousek, P. (2013). *Makroekonomie pro technické školy*. Praha: Grada publishg a.s.

Martel, J. (2017). *Rodinné firmy na rozcestí: jak postupovat při nástupnictví, dědictví a udržení rodinné soudržnosti*. Přeložil Křápková, E. Praha: Grada Publishing.

Mastiliková, D. (2014). *Posuzování stavu zdraví a ošetrovatelská diagnostika: v moderní ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada.

Mazalová, R. *Kdo jsou šmejdi*. dTest.cz [online]. 30. 3. 2015 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: <https://www.dtest.cz/clanek-4281/kdo-jsou-smejdi>.

MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Střediska volného času* [online]. 2018 [cit. 2018-06-22]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/strediska-volneho-casu>.

Nacher, P. (2015). *Konec finančních negramotů v Čechách, aneb, Staré pravdy nerezaví: příslovími, přirovnáními, pořekadly, rčeními, lidovými moudry a citáty k větší finanční gramotnosti a sebevědomí aneb co nám teta Kateřina neřekla*. Praha: Plot.

Nakonečný, M. (2005). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.

Nakonečný, M. (2003). *Úvod do psychologie*. Praha: Academia.

Neumann, P., Žamberský, P., & Jiráňková, M. (2010). *Mezinárodní ekonomie*. Praha: Grada.

Odehnal, J. (1984) *Socializace lidského jedince*. In JANOUŠEK, J. a kol. Sociální psychologie II. Praha: SPN.

Ondřej, J. (2013) *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Praha: C.H. Beck.

Orel, M. (2012). *Psychopatologie*. Praha: Grada.

Pávková, J. (2014). *Psychologie pro pedagogy: úvod do psychologie*. V Praze: Univerzita Karlova.

Poláchová Vašťáková, J., & Rudnicki, P. (2015). *Proměny české a polské pohraniční školy poskytující povinné vzdělávání po roce 1989*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Pololáník, L. (2018). *Chcete si vzít úvěr? Nezapomeňte posoudit RPSN* [online]. Finance.cz, 14. 10. 2018 [cit. 13. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/197368-rpsn-jako-hlavni-ukazatel-uveru/>

Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012.

Procházka, V. (2012). *Jak zbohatnout, aneb, Co chudí nevědí*. Praha: Plot.

Prudký, L. (2004). *Hodnoty a normy v české společnosti*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

Prudký, L., & kol. (2009). *Inventura hodnot*. Praha: Academia.

Průcha, J., & Veteška, J. (2014). *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada.

- Průcha, J., & Veteška, J. (2012) *Andragogický slovník*. Praha: Grada.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2003) *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2001) *Pedagogický slovník*. 3., rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Portál.
- Purvis, K. B., Cross, D. R., & Sunshine, W. L. (2013). *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada.
- Rambousek, V. (2012). *Všežravý stát*. Praha: Plot.
- Rokeach, M., & Regan, J. F. (1980). The role of values in the counseling situation. *Personnel & Guidance Journal*, 58(9), 576.
- Reichel, J. (2008). *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada publishg a.s.
- Riegel, K. (2007). *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada.
- Řeháková, B. (2005). Measuring Value Orientations with the Use of S.H. Schwartz's Value Portraits. Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In: Zana, M. P. (Eds): *Advances in experimental social psychology*. San Diego, Academic, 24, 1-65.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?. *Journal of Social Issues*, 50, No. 4, pp. 19-45.
- Schwartz, S. H. (2006). *Basic Human Values: Theory, Methods, and Applications (An Overview)*. The Hebrew University of Jerusalem.
- Slavík, M., & kol. (2012). *Vysokoškolská pedagogika*. Praha: Grada publishg a.s.
- Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada.

Smrčka, L. (2010). *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. V Praze: C.H. Beck.

Sollárová, E. (2008) *Socializace*. In VÝROST, J. & SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada.

Syrový, P., & Tyl, T. (2014). *Osobní finance: řízení financí pro každého*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014.

Šoba, O., Širůček, M., & Ptáček, R. *Finanční matematika v praxi*. Praha: Grada, 2013.

Šišák, P. (2006). *Základy pedagogické psychologie pro učitele primárního vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Šulc, P. (2014). *Naučme se hospodařit: finanční gramotnost pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Pierot.

Teplý, P. (2013). *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Karolinum.

Tyl, T. (2013) *10 způsobů, jak se (ne)nechat připravit o peníze*. Praha: Grada.

Urbanovská, E., & Škobrtal, P. (2012). *Sociální a pedagogická psychologie pro speciální pedagogy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Vaden, R. (2013). *Jděte po schodech: 7 kroků ke skutečnému úspěchu*. Praha: Grada.

Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M., Csémy, L., & Marek, J. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2017). *Obecná psychologie: Dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Karolinum Press.

Vaníčková, E. (2004). *Tělesné tresty dětí: definice - popis - následky*. Praha: Grada.

Výzkumný ústav pedagogický. (2010). *Gramotnost ve vzdělávání*. Praha: VÚP.

Výrost, J., & Slaměník, I. (2008) *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada.

Vojtíšek, J., & Kratochvíl, M. (1985). *Didaktika politické ekonomie: vybrané kapitoly*. Svoboda.

Vysekalová, J. (2007). *Psychologie reklamy: nové trendy a poznatky*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada.

Vysekalová, J. (2012). *Psychologie reklamy*. 4., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada.

Zeman, M. (2014). *Ministerstvo financí spustilo portál o finančním vzdělávání*. Ministerstvo financí České republiky [online]. 3. 6. 2014 [cit. 2018-07-05]. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2014/mf-spustilo-portal-o-fin-vzdelavani-18027>.

11 SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Hodnoty podle Rokeacha

Tabulka č. 2 Složení respondentů

Tabulka č. 3 Vzdělání respondentů

Tabulka č. 4 Vzdělání respondentů – sloučení skupin

Tabulka č. 5 Původ respondentů

Tabulka č. 6 Znalost pojmu disponibilní zůstatek

Tabulka č. 7 Znalost rozdílu mezi kreditní a debetní kartou

Tabulka č. 8 Znalost rozdílu mezi úrokem a úvěrem

Tabulka č. 9 Znalost pojmu inflace

Tabulka č. 10 Znalost pojmu kontokorent

Tabulka č. 11 Znalost pojmu RPSN

Tabulka č. 12 Postoj k hodnotě dodržování závazků

Tabulka č. 13 Postoj k hodnotě nezávislost

Tabulka č. 14 Postoj k hodnotě odpovědnost

Tabulka č. 15 Postoj k hodnotě pocit osobní jistoty

Tabulka č. 16 Postoj k hodnotě zábava, užívání života, nestřídmost

Tabulka č. 17 Postoj k hodnotě vzdělanost

Tabulka č. 18 Průměry preferencí hodnot u všech respondentů

Tabulka č. 19 Porovnání průměrů preferencí hodnot u respondentů s nízkou a vysokou FG

12 SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Obrázky

Obrázek č. 1 Motivační typy podle Schwartze a vztahy mezi nimi

Grafy

Graf č. 1 Složení respondentů

Graf č. 2 Vzdělání respondentů

Graf č. 3 Původ respondentů

Graf č. 4 Postoj k hodnotě dodržování závazků

Graf č. 5 Postoj k hodnotě nezávislost

Graf č. 6 Postoj k hodnotě odpovědnost

Graf č. 7 Postoj k hodnotě pocit osobní jistoty

Graf č. 8 Postoj k hodnotě zábava, užívání života, nestřídmost

Graf č. 9 Postoj k hodnotě vzdělanost

Graf č. 10 Průměry preferencí hodnot u všech respondentů

Graf č. 11 Porovnání průměrů preferencí hodnot u respondentů s nízkou a vysokou FG

13 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - Dotazník na preferenci hodnot, ekonomickou situaci a znalosti v oblasti financí

Příloha 1 - Dotazník na preferenci hodnot, ekonomickou situaci a znalosti v oblasti financí

Jaký je Váš postoj k níže uvedeným hodnotám (označte na škále 0 – 10)

Hodnota **blaho národa**

Hodnota **citlivost**

Hodnota **autorita**

Hodnota **kamarádství, přátelství**

Hodnota **čestnost a pravdivost**

Hodnota **ctízádnost**

Hodnota **zralá láska (ne pouze zamilovanost)**

Hodnota **dodržování závazků**

Hodnota **vlivnost**

Hodnota **mír ve světě**

Hodnota **nesmiřitelnost s nedostatky (svými nebo/i druhých)**

Hodnota **sociální moc (vůdcovství, ovládání, ovlivňování)**

Hodnota **moudrost**

Hodnota **nezávislost**

Hodnota **inteligence**

Hodnota **péče o milované osoby**

Hodnota **odpovědnost**

Hodnota **zábava, užívání života, nestřídmost**

Hodnota **pocit osobní jistoty**

Hodnota **odvaha zastávat své názory**

Hodnota **odvaha, vyhledávání dobrodružství**

Hodnota **potěšení, život plný radosti**

Hodnota **optimismus**

Hodnota **zvědavost**

Hodnota **prospěšný život**

Hodnota **pevná vůle**

Hodnota **tvořivost**

Hodnota **rovnost příležitostí**

Hodnota **pochopit odlišné stanovisko**

Hodnota **citová a duchovní intimnost**

Hodnota **sebeúcta**

Hodnota **přesnost, řád v činnosti**

Hodnota **ochrana životního prostředí**

Hodnota **společenské uznání**

Hodnota **racionalnost, schopnost logicky myslet**

Hodnota **sociální spravedlnost, rovnost**

Hodnota **svět krásy - příroda, umění**

Hodnota **sebeovládání**

Hodnota **ochota**

Hodnota **svoboda**

Hodnota **trpělivost**

Hodnota **(mít, znát) smysl života**

Hodnota **štěstí**

Hodnota **úspěšnost v jednání**

Hodnota **úcta k tradicím**

Hodnota **věčný život (život po smrti)**

Hodnota **víra**

Hodnota **duchovnost**
Hodnota **vnitřní harmonie, soulad**
Hodnota **vychovanost, dobré způsoby**
Hodnota **odpoutání od světských zájmů**
Hodnota **vzrušující život**
Hodnota **vysoké nároky, požadavky vůči životu**
Hodnota **pokora, podřízení se životním okolnostem, mírnost**
Hodnota **život v dostatku**
Hodnota **vzdělanost**
Hodnota **poslušnost**
Hodnota **morální čistota**
Hodnota **úcta k rodičům a starším lidem**
Hodnota **národní bezpečnost**
Hodnota **bezpečnost rodiny**
Hodnota **sociální pořádek**
Hodnota **opětování služeb**
Hodnota **pocit sounáležitost**
Hodnota **zdraví**
Hodnota **oddanost**

Ekonomická situace a znalosti v oblasti financí

Otázky z oblasti finanční a ekonomické se mohou vztahovat rovněž na Vaši domácnost. V případě otázek směřovaných na Vaši domácnost se prosím pokuste odpovědět tak, jak situaci vnímá většina členů domácnosti.

21. Považujete se za člověka, který rozumí financím?

financím rozumím dobře | financím rozumím dostatečně v rámci svých potřeb | financím rozumím spíše méně, ale postačuje mi to, co vím | financím moc nerozumím | o financích nevím vůbec nic | jiná odpověď V případě jiné odpovědi upřesněte:

22. Jste (jako domácnost) spokojeni se svou finanční situací?

ano, se svou/naší finanční situací jsem/jsme zcela spokojeni | s mou/naší finanční situací jsme víceméně spokojeni | s mou/naší finanční situací jsme mírně nespokojeni | s mou/naší finanční situací jsme zcela nespokojeni

23. Kolik členů má Vaše domácnost?

Počet uvádějte jako celé číslo.

24. Kolik je ve Vaší domácnosti nezaopatřených dětí?

žádné | jedno | dvě | tři | čtyři a více

25. Máte přehled o svých měsíčních příjmech (výplata, příjmy z živnosti, důchod, sociální dávky atd.)

mám přesný přehled o svých příjmech | mám přibližný přehled o svých příjmech | o svých příjmech mám pouze přibližnou představu | výši svých příjmů nesleduji | nemám vlastní příjmy

26. Máte přehled o měsíčních příjmech (výplata, příjmy z živnosti, důchod, sociální dávky atd.) ostatních členů domácnosti?

ano, mám přehled o příjmech všech členů domácnosti | ano, mám přehled o příjmech některých členů domácnosti | ne, nemám přehled o příjmech členů domácnosti, ale chtěl/a bych mít | ne, nemám přehled o příjmech členů domácnosti, ani jej nechci mít

27. Sdělujete výši svých příjmů (výplata, příjmy z živnosti, důchod, sociální dávky atd.) ostatním vydávajícím členům domácnosti?

ano, sdílím všechny své příjmy | sděluji pouze část svých příjmů | nesděluji | nemám vlastní příjmy

28. Funguje Vaše domácnost jako tzv. „mama hotel“ (tzn. v domácnosti žijí i zaopatření členové, kteří by mohli být ekonomicky soběstačnou jednotkou, ale z různých důvodů doposud domácnost neopustili)?

ano, současná situace nám vyhovuje | ano, současnou situaci považujeme za dočasné (překlenovací) řešení | ano, nicméně současná situace nám nevyhovuje a intenzivně hledáme řešení | ano, současná situace nám sice nevyhovuje, ale řešení hledáme pouze výhledově | ne, v podobné situaci se naše domácnost nenachází, v krizi bychom takové řešení připustili | ne, v podobné situaci se naše domácnost nenachází a takové řešení bychom v žádném případě nepřipustili | nejsem schopen/a posoudit

29. Tvoříte si ve Vaší domácnosti rozpočet a finanční plán na delší období do budoucna?

ano, rozpočet máme sestavený, měsíčně jej přizpůsobujeme podle aktuální situace a máme vytvořený finanční plán na delší období do budoucna (významné výdaje nebo příjmy v budoucnosti jsou součástí plánu) | ano, rozpočet máme sestavený, měsíčně jej přizpůsobujeme podle aktuální situace a delší období do budoucna neplánujeme | rozpočet na každý měsíc nemáme sestavený, ale máme vytvořený finanční plán na delší období do budoucna (významné výdaje nebo příjmy v budoucnosti jsou součástí plánu) | rozpočet ani finanční plán na delší období do budoucna netvoříme, ale chtěli bychom jej mít | rozpočet ani finanční plán na delší období do budoucna netvoříme, ani jsme o tvorbě dosud neuvažovali | nejsem schopen/a posoudit

30. Dodržuje Vaše domácnost vytvořený rozpočet a finanční plán na delší období do budoucna?

rozpočet ani finanční plán vůbec nemáme | ano, rozpočet i finanční plán na delší období do budoucna dodržujeme, vyskytují se pouze drobné odchylky a neplánované výdaje či příjmy | ano, rozpočet dodržujeme, ale finanční plán na delší období do budoucna nemáme vytvořený | ano, rozpočet sice nedodržujeme, ale finančním plánem na delší období do budoucna se řídíme (počítáme dopředu s významnými výdaji nebo příjmy) | nedodržujeme rozpočet ani finanční plán na delší období do budoucna, ale potřebovali bychom jej dodržovat | nedodržujeme rozpočet ani finanční plán na delší období do budoucna | Nejsem schopen/a posoudit

31. Odkládáte si měsíčně nějakou částku pro případ mimořádného výdaje

ano, odkládáme částku, kterou považuji za dostatečnou | ano, odkládanou částku však nepovažuji za dostatečnou | rádi bychom, momentálně se nám však částka nedaří odkládat | ne, ale plánujeme | ne a ani neplánujeme | nejsem schopen/a posoudit

32. Čerpáte sociální dávky?

ne, nemáme na ně nárok | ne, možná na ně máme nárok, ale nežádali jsme | ano, sociální dávky jsou pro nás vítaným přílepením | ano, bez sociálních dávek by bylo nemožné zvládnout ekonomické potřeby domácnosti | ano, ale ani se sociálními dávkami naši domácnost nezvládáme ekonomicky zabezpečit | nejsem schopen/a posoudit

33. V případě nedostatku finančních prostředků

Vyberte pouze tu možnost, kterou byste zvolili jako první řešení.

zvýším/e naši pracovní výkonnost, zajistíme zvýšení příjmů | vezmu/eme si půjčku | požádám/e o pomoc příbuzné (rodiče, prarodiče, děti, jiné) | prodáme nebo zastavíme nějakou část svého majetku | uskromníme své potřeby

34. Je někdo z členů společné domácnosti nezaměstnaný?

Nejedná se o přechodnou nezaměstnanost, např. při přechodu z jednoho do druhého zaměstnání apod. V těchto případech můžete odpovědět ne.

ne | ano, jedná se o dobrovolnou nezaměstnanost (některý člen domácnosti nemusí mít příjmy, např. osoby bez vlastních příjmů v domácnosti) |

ano, jeden člen | ano, více členů | ano, nezaměstnaní jsou všichni zaopatření členové domácnosti | nevím

35. Byl by pro Vás problém, kdyby se Vám nečekaně pokazil důležitý spotřebič (např. lednička, pračka)?

ne, pro tyto případy mám/e vytvořenou finanční rezervu | využil/a/i bychom kontokorent, kreditní kartu | ano, musel/a/i bychom si vzít půjčku |

využil/a/i bychom nákup na splátky | požádám/e o pomoc příbuzné (rodiče, prarodiče, děti, jiné) | ano, v tuto chvíli by to pro mě/nás znamenalo

závažný problém | nejsem schopen/a posoudit

36. V případě, že si spoříte, uveďte prosím jak?

Můžete vybrat více odpovědí.

důchodové připojištění | stavební spoření | cenné papíry (akcie, dluhopisy) / podílové fondy | spořicí účet | odkládáme do obálky |

životní pojištění | jiná forma

37. Máte sjednáno životní pojištění?

nemám/e | mám/e, ale nevím přesně v jaké výši a na co se vztahuje | máme, ale nepokrývá všechny členy rodiny v dostatečné výši | máme,

pokrývá všechny členy rodiny v dostatečné výši | neumím posoudit / nevím

38. Máte hypotéku? Do jaké míry zatěžuje rozpočet Vaší domácnosti?

ano, splácení nezatěžuje rozpočet naší domácnosti | ano, splácení zatěžuje rozpočet naší domácnosti v přijatelné míře | ano, splácení výrazně

zatěžuje rozpočet naší domácnosti | ne, nemáme | neumím posoudit / nevím

39. Máte jinou půjčku? Jakou měrou zatěžuje rozpočet Vaší domácnosti?

ano, splácení nezatěžuje rozpočet naší domácnosti | ano, splácení zatěžuje rozpočet naší domácnosti v přijatelné míře | ano, splácení výrazně

zatěžuje rozpočet naší domácnosti | ne, nemáme | neumím posoudit / nevím

40. Na co byste si byli ochotni vzít půjčku?

Můžete vybrat více odpovědí nebo nevybrat žádnou.

koupě auta | vybavení domácnosti | nákup dárků | dovolená | mimořádné výdaje (opravy atd.) | splacení jiného dluhu/ů | jiné výdaje

41. Jak často můžete jet na minimálně týdenní rodinnou dovolenou v pro Vás přijatelných podmínkách?

vůbec | velmi obtížně (i za cenu půjčky) | 1 x za rok | 2 x a vícekrát za rok | neumím posoudit / nevím

42. Do jaké míry ovlivní návštěva kina nebo divadla (cca 150 - 250 Kč na osobu) celé Vaší rodiny Váš rodinný rozpočet?

neovlivní, nad takovými výdaji nepřemýšlím/e | do našeho rodinného rozpočtu nezasáhne nijak výrazně | do našeho rodinného rozpočtu zasáhne

výrazně | v současné finanční situaci si to nemůžeme dovolit | neumím posoudit / nevím

43. Nová pračka stojí 10 000 Kč. Prodejce nabízí slevu 10 %. Kolik činí sleva?

1 000 Kč | 100 Kč | 1 500 Kč | 500 Kč

44. Co znamená pojem disponibilní zůstatek?

jedná se o částku na účtu, která je v daném okamžiku k dispozici. Tvoří jej účetní zůstatek na účtu, který je ponížený o nezaúčtované transakce, blokace a minimální zůstatek a navýšený o částku kontokorentu | jedná se o částku na účtu, ve které nejsou zohledněny blokace, minimální zůstatek, nezaúčtované transakce a částka kontokorentu | je to částka, kterou každý měsíc odkládáme stranou | nevím

45. Jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou?

žádný | debetní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Kreditní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance | kreditní karta je karta, kterou platíme z peněz na účtu. Nejedná se o úvěr, bance platíme nízké nebo žádné poplatky za platbu. Debetní karta je karta, kterou si od banky půjčujeme peníze, a po uplynutí bezúročného období z nich platíme úrok bance | nevím

46. Jaký je rozdíl mezi úrokem a úvěrem?

žádný | úvěr je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úrok je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úvěru | úrok je forma zapůjčení peněžních prostředků věřitelem dlužníkovi. Dlužník částku splácí v dohodnutých termínech. Úvěr je částka, kterou platíme jako poplatek (odměnu) za poskytnutí úroku | úvěr je smluvní forma ochrany proti finančním následkům různých rizik. Úvěr je jednorázový poplatek za takové uzavření smlouvy | nevím

47. Co znamená inflace?

výpočet indexu spotřebitelských cen | růst cen zboží a služeb za určité období, týká se kupní síly peněz | rozdíl mezi čistou a hrubou mzdou | ukazatel, který vyjadřuje podíl z dlužné částky, který musíme zaplatit za určité období | nevím

48. Kontokorent je

bankovní služba sjednaná k běžnému účtu, která klientovi dovoluje čerpat peníze do minusu v případě, že na účtu nemá dostatečnou částku | věrnostní platba na platební kartě, za platbu kartou získává klient odměny | poplatek za otevření a vedení účtu | poplatek za platbu kartou v zahraničí | nevím

49. Kdy využíváte kontokorentu?

v případě výběru z bankomatu v zahraničí | v případě platby platební kartou v zahraničí | v případě čerpání peněz z účtu i když na účtu není dostatečná částka Vašich vlastních prostředků | v případě vložení mimořádného vkladu na účet | nevím

50. Co znamená zkratka RPSN?

pravidelný výpis z bankovního účtu (může být měsíční, čtvrtletní, pololetní, roční) | roční procentní sazba nákladů, včetně všech poplatků, které zaplatíme poskytovateli úvěru navíc nad rámec splátky | procentní vyjádření úrokové sazby, který zahrnuje částku, kterou dlužník za úvěr zaplatí. Částka však nezahrnuje poplatek za vyřízení úvěru, poplatek za vedení úvěrového účtu, případně další poplatky | poplatek za uzavření smlouvy | výše ročního úroku

51. Víte, kolik platíte měsíčně za vedení bankovního účtu?

0 Kč | do 50 Kč | do 100 Kč | více než 100 Kč | nemám/e účet | nevím

52. Jak byste postupovali v případě ztráty karty?

zavolám ihned na zákaznický servis banky nebo vstoupím do internetového bankovníctví a kartu zablokuji | kartu mám zabezpečenou PIN, osobně se v bance zastavím a domluvím se, jak postupovat | ztrátu ohlásím na policii a budu dále postupovat dle jejich rad

53. Jak uchováváte PIN ke kartě?

pamatuji si ho, případně jej mám uložený a zabezpečený doma | mám jej zapsaný v peněžence, ale takovým způsobem, že nikdo cizí neporozumí, že se jedná o PIN | mám jej zapsaný v peněžence | mám jej poznačený na kartě

54. Čtete pozorně smlouvy? Rozumíte všemu, než je podepíšete?

Prosíme zvažte pečlivě odpověď. Jestliže smlouvy nečtete nebo je zběžně přehlédnete, nebojte se takto odpovědět.

ano, čtu, pokud něčemu nerozumím, v žádném případě nepodepisuji | ano čtu, v případě, že něčemu neporozumím, nechám si vysvětlit | ano čtu, ale často nerozumím všemu | ne, většinou smlouvu zběžně prohlédnu | žádné smlouvy jsem nikdy neuzavíral/a

55. Platíte své účty včas?

ano, přiči se mi/nám pomýšlení, že někomu neoprávněně dlužím/e | ano, pokud mám/e na zaplacení, pocit dluhu mě/nás netíží | občas ne, avšak nezaplacené účty mě/nás velmi tíží | ne, nezaplacené účty neřeším/e | ne, nezaplacené účty neřeším/e, myslím/e, že v alespoň v některých případech po mně dluh nikdo nebude vymáhat | neumím posoudit

56. Jak dlouho by Vaše domácnost dokázala pokrýt životní náklady při ztrátě poloviny příjmů?

vůbec, ani jeden měsíc | nejvýše měsíc | méně než 3 měsíce | méně než 6 měsíců | více než 6 měsíců | neumím posoudit

57. Jak dlouho by Vaše domácnost dokázala pokrýt životní náklady při ztrátě všech příjmů?

vůbec, ani jeden měsíc | nejvýše měsíc | méně než 3 měsíce | méně než 6 měsíců | více než 6 měsíců | neumím posoudit

58. Celkovou ekonomickou situaci Vaší domácnosti hodnotíte jako

velmi špatnou (domácnost trpí nedostatkem, žije s obtížemi „od výplaty k výplatě“ nebo žije na dluh) | nepříliš dobrou (domácnost netrpí nedostatkem, ale nemůže si dovolit téměř nic ušetřit) | spíše střední (domácnost je dostatečně materiálně zabezpečená a může si dovolit i něco ušetřit) | dobrou (domácnost je dobře materiálně zabezpečená a může si dovolit dostatečně spořit) | velmi dobrou (domácnost je nadstandardně materiálně zabezpečená a může si dovolit výrazně spořit)

Základní údaje o respondentovi / respondentce**59. Věk respondenta**

Věk uvádějte jako celé číslo.

60. Pohlaví

Muž | Žena | Jiné Specifikujte:

61. Kraj, ve kterém žijete?

Praha | Středočeský | Jihočeský | Plzeňský | Karlovarský | Ústecký | Liberecký | Královéhradecký | Pardubický | Vysočina | Jihomoravský | Olomoucký | Moravskoslezský | Zlínský

62. Jaká je velikost obce (počet obyvatel) odkud pocházíte?

do 2 000 obyvatel | 2 001 - 5 000 obyvatel | 5 001 - 15 000 obyvatel | 15 001 - 60 000 obyvatel | 60 001 - 150 0000 obyvatel | nad 150 000 obyvatel

63. V současné době jsem

žák/yně základní školy | student/ka střední školy | student/ka vysoké (vyšší odborné) školy | v zaměstnání | osoba samostatně výdělečně činná (živn. list) | na mateřské / rodičovské dovolené | ve starobním důchodu | v invalidním důchodu | nezaměstnaný/á | jiná alternativa V případě jiné alternativy uveďte:

64. Jaká je vaše rodinná situace

žiji s rodiči bez vlastní založené rodiny v úplné rodině | žiji s rodiči bez vlastní založené rodiny v neúplné rodině (žiji trvale s jedním z rodičů) | žiji s prarodiči | žiji v pěstounské péči / s nevlastním rodičem | žiji v dětském domově | žiji sám/sama | žiji s partnerkou/em v manželství | žiji s partnerkou/em bez uzavřeného manželství | žiji ve vlastní založené úplné rodině s dětmi | žiji ve vlastní založené neúplné rodině s dětmi | jinak V případě jiné alternativy uveďte:

65. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené / dosahované vzdělání

základní | základní, ale studuji v učebním oboru | základní, ale studuji střední školu | vyučení v učebním oboru | vyučení v učebním oboru, ale studuji střední školu | středoškolské | středoškolské, ale studuji vysokou / vyšší odbornou školu | vysokoškolské / vyšší odborné

66. Jaké je nejvyšší dosažené / dosahované vzdělání Vašeho otce?

základní | základní, ale připravuje se v učebním oboru | základní, ale studuje střední škola | vyučení v učebním oboru | vyučení v učebním oboru, ale studuje střední školu | středoškolské | středoškolské, ale studuje vysokou / vyšší odbornou školu | vysokoškolské / vyšší odborné

67. Jaké je nejvyšší dosažené / dosahované vzdělání Vaší matky?

základní | základní, ale připravuje se v učebním oboru | základní, ale studuje střední škola | vyučení v učebním oboru | vyučení v učebním oboru, ale studuje střední školu | středoškolské | středoškolské, ale studuje vysokou / vyšší odbornou školu | vysokoškolské / vyšší odborné

68. Jaké je nejvyšší dosažené / dosahované vzdělání Vaší partnerky / Vašeho partnera?

nežiji s partnerem/partnerkou | základní | základní, ale studuje v učebním oboru | základní, ale studuje střední školu | vyučení v učebním oboru | vyučení v učebním oboru, ale studuje střední školu | středoškolské | středoškolské, ale studuje vysokou / vyšší odbornou školu | vysokoškolské / vyšší odborné

69. Jaké je zaměření Vaší práce nebo studia?

management a řízení | technika a technologie | lékařství a zdravotnictví | výchova a vzdělávání | obchod a ekonomika (včetně účetnictví) | veřejná správa (úředník/úřednice) | informační a komunikační technologie | oblast práva, sociální nebo kulturní | obsluha strojů | pomocné a nekvalifikované práce | oblast soukromých i veřejných služeb (řemeslníci, policisté, hasiči, zahradníci atd.)

70. Jaká je Vaše situace v oblasti bydlení? Jak bydlíte?

ve vlastním domě | ve vlastním bytě | v družstevním bytě | v nájemním bytě s tržním nájemným | v nájemním bytě s regulovaným nájemným | u rodičů / prarodičů | jsem bez trvalého domova | jinak v případě jiné alternativy uveďte: